

de

HUMANIST

ONAFHANKELIJK OPINIE TIJDSCHRIFT

**DE WAALS
HUMANISME**

**MAAKBARE WELVAART
HAAGSE ANGSTPOLITIEK**

REDACTIONEEL

Stroom

Het boek *Rogue State* van William Blum, met de ondertitel *A Guide to the World's Only Superpower*, is van 1996, maar het was weer helemaal terug in mijn herinnering toen ik vernam over de enorme stroomstoring die delen van Amerika heeft platgelegd. Als je de geschiedenis van Amerikaanse interventies in de wereld doorneemt en de mate waarin deze zich verhouden tot de basiselementen van de democratie dan dient zich als vanzelf het beeld aan van een roofstaat. Wat heeft dat met de stroomstoring te maken? Dit: de oorzaak wordt gezocht in achterstallig onderhoud, verwaarlozing van de infrastructuur. Typisch gevolg van een roofmentaliteit. De *founding fathers* begonnen er mee, de stroom van berooide immigranten die hen volgden en de prairie werden ingestuurd zetten het voort. Er werd niet gekoloniseerd, er werd geroofd. Heel Amerika is geroofd. De kolonisten zitten er tot op de dag vandaag en zullen nooit teruggaan, zoals de Europeanen uiteindelijk wel deden. Het land was van de Indianen, die werden binnen enkele decennia uit de weg geruimd. Eerst werden hun buffels

geroofd en massaal afgemaakt om hun economische basis te vernietigen. Vervolgens werden hun eigen levens geroofd en tenslotte hun grond. Toen die niet zo geschikt bleek voor bebouwing als de immigranten gehoopt hadden, begonnen ze met *stripfarming*, een vorm van roofbouw. Uiteindelijk bleven alleen boeren met veel land over en trokken de *homesteaders* verder naar het westen. Daar eigenden zij zich de eeuwenoude uitgestrekte bossen toe en kapten binnen twintig jaar de hele westkust kaal, vurenhout voor de export. Nieuwe aanplant nooit van gehoord. Pure roofbouw.

Kijkend naar de ontwikkelingen in Irak wordt steeds duidelijker dat de bevolking zich er helemaal niet bevrijd voelt. Dat ze het gevoel heeft dat de Amerikanen het land gebruiken voor andere doelen dan het brengen van democratie. Zelfs iets basaa's als stroom kunnen de bezetters er niet garanderen. Intussen zijn voorbereidingen gestart voor de heraanleg van een oliepijplijn van Irak naar de Middellandse Zee, dwars door Israël. De gedachte aan roofbouw blijft zich opdringen.

Boudewijn Chorus

Geef
om vrijheid

AMNESTY
International

Support our fight for human rights

020 626 44 36
www.amnesty.nl
giro 454000

de Humanist

Onafhankelijk opinietijdschrift
Verschijnt 6x per jaar
57e jaargang

Postbus 257, 1000 AG Amsterdam
Plantage Middenlaan 2-h
tel. (020) 330 72 00

Hoofdredacteur
Boudewijn Chorus

Redactie (redactie@humanist.nl)
Josephine Krikke

Medewerkers aan dit nummer
Jaan van Aken, Alice Broeksma, André de Bruin, Carrie, Paul Cliteur, Marius Ernsting, Peter Gorgels, Michel de Groot, Hester Heite, Sijmen Hendriks, Auke Hulst, Rainier R. Isendam, Erik Kottier, Katja Kreukels, Stephan van Leiden, Ilya van Marle, Bea Mol, Frans Paalman, Max Pam, Daphne Riksen, Marcel Ruijters, Rob Tielman, Dolinda Toepel, Michel Vandenbroeck, Bertie Verhoeven, Hilde van Vlaanderen, Jan Warndorff.

Uitgever Paul Roosenstein/Uitgeverij SWP
Vormgeving Charley Klinkenberg
Productiebegeleiding Marjo de Jong
Druk Geers Offset, Oostakker (B)
Administratie Tom de Smet en Marga Ineke

Abonnementsprijzen
Per jaar € 29,00.
Leden Humanistisch Verbond € 19,00;
studenten € 22,00.
Toeslag buiten Nederland € 11,50.
Prijs los nummer € 4,00.
Verzendkosten bij nabestelling € 2,30.

Aanmelden abonnement
SWP, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam,
fax 020-330 80 40, admi@swpbook.com.
Abonnementen worden berekend per kalenderjaar en gaan in met de eerstvolgende editie. U ontvangt een factuur of acceptgiro voor de resterende periode van het lopende jaar. Abonnementen worden automatisch verlengd tenzij uiterlijk vóór 1 december is opgezegd.

Advertenties
Uitgeverij SWP, Rens van den Burg, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam. Telefoon: (020) 330 72 00. Fax (020) 330 80 40. E-mail: adv@swpbook.com

Gesproken versie
Inlichtingen Federatie van Nederlandse Blindenbibliotheken,
telefoon (0486) 48 64 86, info@fnbb.nl

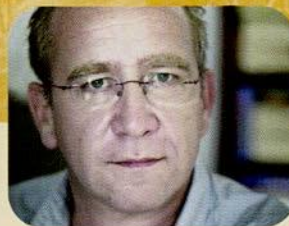
Verschijningsdata
De Humanist verschijnt tweemaandelijks.
De komende verschijningsdata in 2003 zijn:
29 oktober en 17 december.

Foto omslag
Erik Kottier

© 2003 Uitgeverij SWP, Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. ISSN 0025-9489

INHOUD

De Humanist | 4/2003 September

ANALYSE:

Politiek van de angst 4

INTERVIEW:

Lodewijk de Waal ambassadeur humanisme 10

ACHTERGROND:

Armoedebeleid als zorgkind 16

VERSLAG:

Echte welvaart: zoeken naar een betere balans 22

REPORTAGE:

Humanisten in het leger 26

PORTRET:

Auteur Tony Parons over zijn bestsellers 31

INTERVIEW

Stan van Houcke wint prijs vredesjournalistiek 40

OPINIE:

Wereldburgers in het dorp 44

ESSAY:

Ook woorden zijn daden 50

COLUMNS & RUBRIEKEN:

Redactioneel 2 / Michose 9 / Carrie 15 /
Werk in uitvoering 20 / Het digitale leven 34 /
Max Pam 36 / De bezieling 39 / Verlicht 47 /
De Doordenker 49 / Het Vrije Woord 54 /
Rob Tielman 55 / Repliek 56 / Paul Cliteur 57 /
Zoom 58 / Sprekend 61 / Agenda 62

Politiek van de angst

Zinloos geweld, terrorisme, bespoten groenten, onbespoten groenten: voortdurend worden we gewezen op gevaren. Politici zouden een rol moeten hebben bij het in perspectief plaatsen van deze gevaren. Maar ze roepen om het hardst hoe onveilig de wereld is.

Auke Hulst

Jan Peter Balkenende is een somber iemand. De economie? Het gaat héél slecht met de economie. Terrorisme? Een serieus gevaar, waarop iedereen alert zal moeten zijn. Geen week gaat voorbij of JP (bijgestaan door souffleur Donner) herinnert ons eraan hoe moeilijk de tijden zijn. Aldus verspreidt de man die de natie moed moet geven, paniek en onzekerheid.

Onze samenleving, zou de cynicus zeggen, krijgt daarmee de leiders die ze verdient. We leven in een maatschappij die geobsedeerd is door gevaar, geweld en onveiligheid. Frank Furedi, professor sociologie aan de universiteit van Kent, schreef er een boek over: 'The Culture of Fear; risk taking and the morality of low expectation', waarin ingegaan wordt op de vrij recente notie dat het vermijden van risico's het hoogste goed is. Dat idee kleurt de hele maatschappij, aldus Furedi. Voortdurend worden we gewezen op 'de gevaren van...' (Vul maar in: zwemmen in open water, onbespoten groente, bespoten groente, na het donker op straat komen, kern-energie, moslims die een sproei-vliegtuig kunnen besturen...). Politici zouden een rol moeten hebben bij het in

perspectief plaatsen van gevaren, maar roepen om het hardst hoe onveilig de wereld is. Geen wonder, meent Furedi. Waar politici ooit de weg wezen vanuit een duidelijke maatschappijvisie, gaan ze nu bij focusgroepen na wat de kiezer wil. En die kiezer wil vooral dingen níet: niet op een wachtlijst komen, niet door een 'kut-marrokaantje' beroofd

'De angst voor risico's resulteert in een antihumanistisch wereldbeeld bij politici'

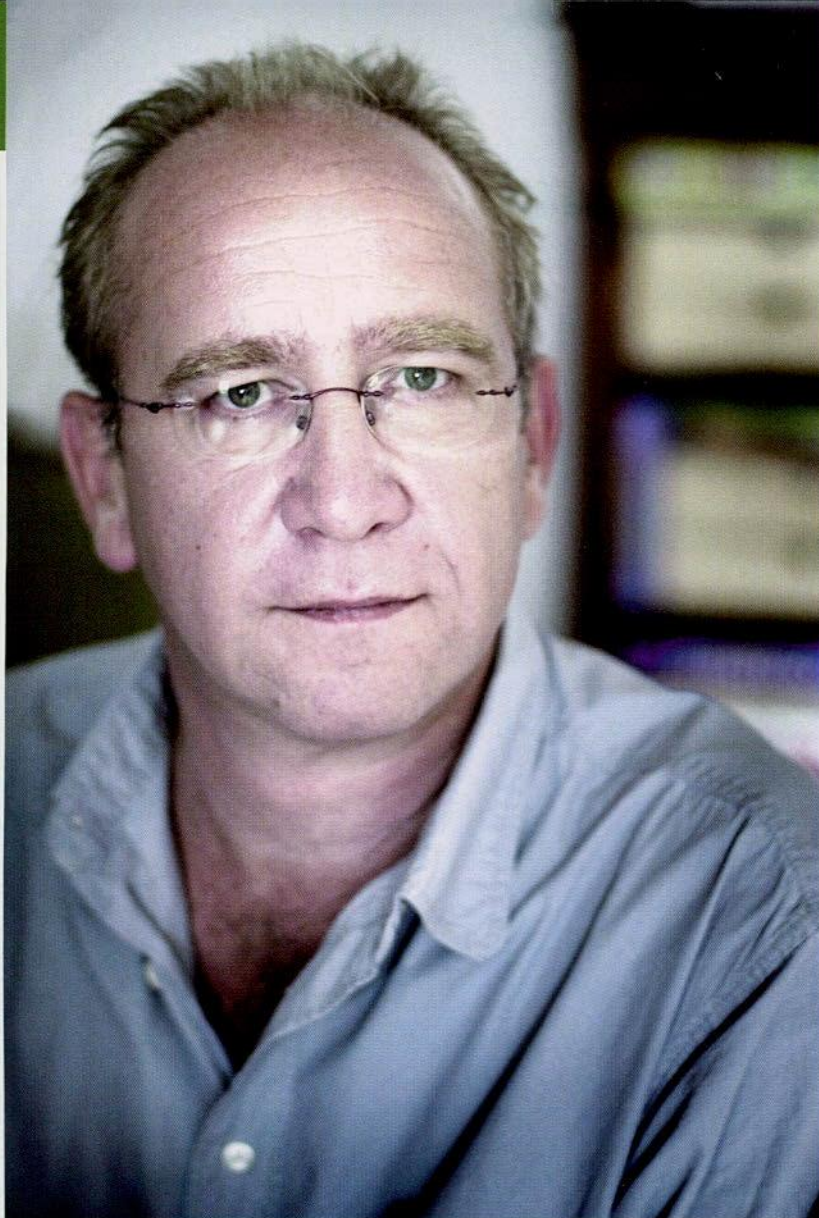
worden, niet het slachtoffer worden van terrorisme. Furedi: 'Het is derhalve bijna onmogelijk geworden een politiek leider te vinden die verklaart dat iets veilig is en dat het het waard is risico's te nemen.' Ook de politicus vertoont daarmee risicomijdend gedrag. Uit angst voor de kiezer.

De maatschappelijke angst voor risico's resulteert in een antihumanistisch wereldbeeld bij politici. Ze roepen de samenleving en individu-

ele burgers voortdurend op tot het temperen van ambities en inperken van de bewegingsvrijheid. 'Het ontbreken van echte keuze', schrijft Furedi, 'is de impliciete boodschap van de vele angsten die worden gestimuleerd door de maatschappelijke obsessie met risico.' De vrijheden die mensen hebben verworven door het afkalven van zuilen, familie- en andere sociale structuren zijn in Furedi's visie schijnvrijheden. Het confronteert mensen enkel met meer persoonlijke risico's, die tot voorzichtigheid dwingen. Zoals de auteur schampert: 'Dergelijke keuzevrijheid noemen we in het verleden gewoon overleven.'

Ingebeeld gevaar

De paradox is dat die risicovermijdende instelling op lange termijn leidt tot méér gevaar, niet minder. De sociale en culturele vitaliteit wordt er door ondergraven en de maatschappij die eruit voortkomt zal een stagnerende, totalitaire getinte maatschappij zijn. Waarin alles wat risico's meebrengt verboden of ingeperkt zal worden, en de openbare ruimte voortdurend in de gaten moet worden gehouden.

René Boomkens

Ook de Groninger filosoof René Boomkens ziet de welig tierende angst, en de daaruit voortkomende wens beschermd te worden, als een centraal kenmerk van de moderne maatschappij. Het is echter angst voor goeddeels ingebeeld gevaar. In zijn boek 'De angstmachine' beargumenteert hij overtuigend hoe een toenemende fascinatie voor geweld en gevaar in (met name) popcultuur heeft geleid tot een gevoel van gevaar, dat niet gestaafd wordt door de realiteit. Dat gevoel is echter zó krachtig dat het leidt tot allerlei voorzorgsmaatregelen: van camera's in de binnenstad, tot fouilleren op straat en rubber tegels in speeltuinen. De angstmachine (popcultuur, nieuws, politieke uitspraken) kent zo zijn tegenwicht in een

draconische geborgenheidsmachine, die strijdig is met die andere wens: vrijheid. Het resultaat: ervaringsarmoede, sociale smetvrees en een cultuur van angst.

Overtrokken veiligheidsbeeld

De vraag is wat de rol van politici is in dit proces. Zijn zij volgers - barometers van sociale trends - of hebben ze een actievere rol? Boomkens beschouwt hen als onderdeel van de angstmachine, maar niet als stuwende kracht. De angstpolitiek, zo stelt hij, is ook redelijk nieuw. Boomkens: "Het echte begin daarvan zagen we in het begin van de negentiger jaren. Toen kwam het begrip zinloos geweld om de hoek kijken. Incidenten waarbij juist verantwoordelijke burgers het slachtoffer leken

te worden. Dat leverde een politieke discussie op over de samenleving. Politici concludeerden dat die samenleving klaarblijkelijk niet meer goed in elkaar zat. Ze maakten zich het onderwerp heel erg eigen: begonnen te hameren op waarden en normen en veiligheid. Ik herinner me dat er indertijd op scholen een video rondging - 'Faces of Death' - met daarop een verzameling échte ongelukken. Staatssecretaris Erica Terpstra wilde die video verbieden. Tot ze er achterkwam dat sommige ongelukken gewoon journaalbeelden betrof en het helemaal niet verboden kón worden. Dat tekende de ondoordachte manier waarop ze op het thema inhaakten."

Botte bijl

Juist door veiligheid te omarmen, suggereert Boomkens, maken politici de angst erger. Politieke uitspraken over onveiligheid gaan in de media een kruisbestuiving aan met andere geweldsuitingen. De verbeelding van geweld wordt er nóg sterker door gevoed. "Maar de politiek is hoofdzakelijk reactief. Dat álle politieke partijen, links en rechts, de afgelopen verkiezingen veiligheid, onveiligheid en het verwante 'waarden en normen' als primair thema hebben gekozen, is vooral een indicatie dat het thema in de samenleving sterk resoneert."

De manier waarop het opgepakt wordt, toont echter dat politici zich nauwelijks met het thema raad weten. Er is geen lokale, plaatselijke remedie tegen het onveiligheidsgevoel, weet Boomkens. "Het is een algemeen cultureel probleem dat te maken heeft met individualisering, ruwere omgangsvormen en het makkelijker claimen van vrijheid in

de openbare ruimte. Maar óók met een grotere overgevoeligheid daarvoor en de wens ertegen beschermd te worden." Omdat een discussie over die vrijheden, en de prijs die er voor betaald moet worden, electoraal niet lekker ligt, grijpen politici naar platitudes en de botte bijl. Met een overtrokken onveiligheidsbeeld als gevolg. De eigen angsten van politici (die ook maar mensen zijn) spelen daarin ook een rol, zeker na de moord op Fortuyn en de daarop volgende haatcampagne en verruwde parlementaire omgangsvormen. Het is té dichtbij gekomen. De effecten daarvan zullen voelbaar blijven in het politieke discours.

Bangmakerij

Toch zijn er wel degelijk politici die bewust de angst onder kiezers hebben aangewakkerd, teneinde electoraal gewin te kunnen behalen. De LPF heeft zich in dat kader zonder meer suspect gedragen. Riep Mat Herben niet met nauwelijks onderdrukt enthousiasme Amsterdam uit tot 'moordhoofdstad' van Europa, terwijl in een politieke spot een jongen werd afgetuigd die een door schorem aangerande dame te hulp kwam? Het succes van Fortuyn was niet alleen gebaseerd op het agenderen van reële problemen - het haperende multiculturele experiment, de zorgen van vergeten bevolkingsgroepen - maar evengoed op het inspelen én opstoken van angstgevoelens; niet in de laatste plaats voor de politieke kaste zelf. Het is schrijnend dat tegenstanders in die bangmakerij meegingen, door Fortuyn als gevaar voor de samenleving af te schilderen. Daarmee grepen ze naar een middel waarvan ze de effecten niet begrepen. Begrip van sociale angst-

mechanismen lijkt, getuige het politieke debat, ten enenmale te ontbreken.

Dat blijkt ook uit de politieke agenda van de regeringen Balkenende I en II. Een nadruk op normen- en waardenverval en een scherp veiligheidsbeleid zijn de voornaamste speerpunten van JP's regeringsploegen. Het gaat dan bijvoorbeeld om legitimatieplicht, het vergroten van politie- en AIVD-bevoegdheden en diverse maatregelen tegen terrorisme. De bedoeling is dat die maatregelen de veiligheid vergroten. Maar tegelijk zijn ze een voortdurende bevestiging van het (goeddeels ingebeelde) gevaar. Institutionaliseert de regering met dergelijk beleid niet de angst die ze zegt te willen wegnemen? Boomkens: "Absoluut! Daar twijfel ik geen seconde over. Ze ver-

'Juist door veiligheid te omarmen, maken politici de angst erger'

sterken het idee dat er wat gebeuren kan én dat je in de gaten wordt gehouden. Het past in een algemene cultuur van risicovermindering, die in veel gevallen contraproductief is. Het houdt mensen alert en angstig. Toch kun je niet in absolute zin zeggen dat fouilleren zonder aanleiding dús kwalijk is. In New York is het heel consequent toegepast en daar is de stad zeker veiliger van geworden. Maar ook saaier en vervelender. Dát is waar de discussie over moet gaan: wat voor samenleving wil je? Wil je alle risico uitsluiten en permanent gefouilleerd en bekeken worden? Of accepteer je een zekere mate van gevaar in ruil voor vrijheid?"

De huidige politieke trend is: gevaar is onacceptabel. Door wetgeving en het afkondigen van beleid dat van die stelling uitgaat - en die de angst aanwakkert - bestendigen de voorstanders ervan hun eigen electorale succes. Toch wil Boomkens daar geen gewiekste strategie achter zoeken. "Dan geef je ze teveel eer. Balkenende maakt zich serieus zorgen over normen en waarden. Hij is zelf waarschijnlijk een bange man. Niet dat hij niet sluw is! Toen Fortuyn net dood was, kwam Heinsbroek met zijn slechtgeschreven memo over normen en waarden. Balkenende trok meteen het thema naar zich toe. Hij wilde het voor zichzelf."

Geen gewiekste strategie

De concurrentieslag rond het onderwerp is een betere verklaring voor de overtrokken inzet van de politieke partijen dan politieke handigheid, zegt Boomkens. "Partijen overbieden elkaar. Ze roepen tegen de kiezer: kijk, ik agendeer het, ik neem het serieuzer dan de anderen. De media spelen daarin een rol, want die zijn gefocust op geweld. Zeker nu er een bepaald soort lokaal nieuws aan het ontstaan is, dat we in veel grovere vorm in Amerika zien. Nieuws over klein, plaatselijk geweld en onveiligheid. Achter ambulances aanracen. Items over een inbraakgolf in de villawijk." De media zijn uiteindelijk de motor achter de collectieve angstpsychose: ze voeden en mobiliseren onze fascinatie voor geweld en gevaar, en staan aan de basis van een voortdurende inbeelding van dat gevaar. Het is een motor die nationale grenzen overstijgt, omdat een voornaam draager van het 'angstvirus' - Amerikaanse (pop)cultuur - wereldwijd de toon zet. De Nederlandse onveilig-

heidsverbeelding wordt dankzij Amerikaanse films, muziek, televisie en nieuwsvoorziening nog eens versterkt. In Amerika spelen angst en geweld niet alleen in de verbeelding, maar ook in de realiteit een grotere rol. Dankzij gettovorming, raciale tegenstellingen, het ontbreken van een functioneel sociaal vangnet, het diepe wantrouwen jegens de overheid, de wapen- en geweldscultus, en 11 september. In Michael Moores documentaire 'Bowling for Columbine' wordt beargumenteerd dat die (wel degelijk door politici bewust) gevoede staat van angst de voornaamste reden is van het vele wapengeweld in de States. Gaan we derhalve, als grootafnemers van de Amerikaanse angstmachine, ook die kant op? Boomkens sluit een *spill over-effect* niet uit. "De media houden de inter-nationale verbeeldingswereld in stand", weet hij, "en zadelen ons op met nieuwe gevoeligheden."

Terreur zaait angst

Terrorisme is het ultieme internationale angstinstrument. Terreur zaait angst door haar willekeur. Iedereen beseft: straks kan ik aan de beurt zijn. Terroristen treffen geen leiders, maar weerloze burgers. "Zo ging de IRA te werk", weet Boomkens. "Zo gaat Al-Qaida te werk. Zo doen de Palestijnse suicide bombers het, en de Israëliische regering, die een vorm van staatsterrorisme bedrijft. De opkomst van terrorisme heeft ook met media te maken: het is een snel middel om aandacht te kunnen krijgen. Je kunt de media er direct mee mobiliseren." Terreur is echter ook een angst-instrument in handen van politici. In tegenstelling tot Nederlandse bewindslieden, lijken de Amerikaan-

Michael Moore in zijn documentaire 'Bowling for Columbine'

se neoconservatieven gericht de angst voor terreur aangegrepen te hebben voor politiek gewin. De aanval op Irak, het uitbreiden van bevoegdheden voor justitie, de aantasting van burgerrechten: al in de tijd van Clinton pleitte de klik rond Paul Wolfowitz, Richard Perle en Douglas Feith er voor. Met 11 sep-

WTC gesmeed toen ze nog heet waren.

Schurkenstaten

Voor de politieke planners heeft het spelen van de angstkaart echter ook een keerzijde. Boomkens: "Amerika kan zijn claim op wereldleiderschap alleen legitimeren als er een zichtbare vijand is. Na het uiteenvallen van de Sovjetunie is er gezocht naar een Nieuwe Wereldorde. Bush jr. heeft die Nieuwe Wereldorde nu gedefinieerd aan de hand van terrorisme en 'schurkenstaten'. Die schurkenstaten zijn nodig, omdat terrorisme een ongrijpbaar iets is. Het trieste is dat Amerika Afghanistan binnenvalt, terwijl tachtig procent van de terroristen uit Saoedi-Arabië komt. Dat is een indicatie van de mate waarin verbeelding een rol speelt. Er wordt gepoogd een moeilijk grijpbare vijand voor de collectieve verbeelding overzichtelijk en grijpbaar te maken. Maar dat maakt het voor politici moeilijk effectief op te treden." En zo doet de zegswijze 'verlammen de angst' ook politiek opgeld.

'Terrorisme is het ultieme internationale angstinstrument'

tember in de hand konden ze het echter aan een panikerend publiek verkopen (en aan vele allies, die na milde aandrang in Amerikaanse richting opschoven.) De politiek van bangmakerij - waarin burgers bijvoorbeeld middels een kleurcode voortdurend op de hoogte gehouden worden van het gevaar van een nieuwe aanslag - was zonder de schok van 11 september veel minder effectief geweest. De neoconservatieven hebben de ijzeren ruïnes van het

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Na een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Veel mensen vinden het echter moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

De Stichting Steunfonds Humanisme kan -als u dat wenst en in uw testament regelt- optreden als uw executeur-testamentair. Een jarenlange ervaring met deze vorm van dienstverlening staat borg voor zorgvuldigheid en integriteit. Uw wensen staan daarbij centraal.

De Stichting Steunfonds Humanisme is een werkstichting van het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond zet zich in voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 5219036 of via onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam _____ v / m
adres _____
pc / plaats _____
telefoon _____ H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938,
1000 RA Amsterdam

S.J. Redmeijer

Anarchisme in denken en doen 2e dr €:20,42

Anarchisme-chaos of orde €: 20,42

De auteur ziet het anarchisme niet als maatschappelijk ideaal, maar als individueel gezagsloos toetsingsmoment.

Mens en leiderschap €:18,15

"Redmeijer rekent af met doodoeners, vergrovingen, generalisaties, clichés en oneliners, die verdoezelen de feiten, die versluieren de werkelijkheid..." schets achtergronden...stelt zichzelf (en U) vragen". P. Kaptein in boekenrubriek: *'Van alle planken'...* 4 mei 2002

.. 'sociaal bewogen man'... 'non-conformist pur sang.'
uit recensie Ned. Bibl.Dienst, Drs. M. v d Grijn.

U kunt de boeken bestellen door het betreffende bedrag op onze bank- of postgirorekening te storten. Zie onderaan de advertentie.

Als U alle drie boeken bestelt, dan betaalt u geen
€ 58,99 Maar slechts € 50,-.

Hebt u onze catalogus al besteld?

Uitgeverij Sassenhein

Postbus 76 Haren Gr.Tel: 0505350395 fax 0505350329

E:mail info@sassenhein.nl web: www.sassenhein.nl

postgiro 42.96.207 rabobank 16.22.33.868

De Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie (NVVE) heeft ruim 30 jaar gestreefd naar de maatschappelijke aanvaarding van euthanasie, hulp bij zelfdoding en goede wetgeving.

Op 1 april 2002 werd de *Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding* van kracht. Vragen over deze wet blijven onderwerp van gesprek.

De NVVE geeft regelmatig lezingen over:

- ☐ het maken van eigen keuzes ten aanzien van het levenseinde
- ☐ het opstellen van wilsverklaringen
- ☐ de uitleg van de wet
- ☐ de diensten van de vereniging

De NVVE heeft een eigen website met recente informatie: **WWW.NVVE.NL**

Inlichtingen: mw. C. Nicolai-Schippers,
coördinator sprekerskader 020 - 531 59 14

NVVE

So help him God

De nabestaanden van de 11 septemбераanslag mogen twee kaarsjes uitblazen, de journalisten kunnen hun editoriaalen wijden aan de tweede verjaardag van die verschrikkelijke dag, waarop twee vliegtuigen zich in twee torens boorden en de wereld veranderden. De wereld veranderden? Wat is er dan in die twee jaar veranderd? Welke betere inzichten zijn er gegroeid na die honderden zinloze doden, eerst in New York, dan in Afghanistan en tenslotte in Irak, waar in de nasleep van 11 september tientallen en tientallen even onschuldige mensen het leven lieten? Altijd iemands zoon, altijd iemands dochter, schreven Vlaamse dichters hier al na de Groote Oorlog.

Er is zeker iets veranderd. Er is een nieuwe theocratie geboren, een religieus fundamentalistische staat. Het is een staat, waarvan de leider, getuige zijn virulente televisietoespraken, zijn instructies rechtstreeks van God krijgt. Hij redt de Natie en meteen ook heel de Wereld, so help him God, met donderpreken

en wapengekletter. Het is een staat, waar geen dissidentie wordt geduld. Niet omdat er een officiële zedenpolitie zou bestaan, neen, de morele orde wordt er bewaakt door een soort volksmilitie. Een muziekgroep die openlijk twijfelt aan de godsvrucht van de Leider krijgt stante pede te maken met publieke cd-verbrandingen voor de music store om de hoek. Een cineast die het bij de uitreiking van de Oscars waagt om Zijne Diviniteit te schofferen krijgt websites vol hatemail en doodsbedreigingen. Het was sinds Salman Rushdie geleden dat we nog zo'n virulent fundamentalisme gezien hadden. En ook, dat is pas echt lachen: wanneer Frankrijk protesteert tegen zoveel debiliteit, voelen honderden volksmilitieleden zich genoodzaakt hun dure Bourgognes door de gootsteen te kieperen. Het gaat om een land met een Grote Roerganger die verkozen werd doordat de gouverneur van Florida, een

nauw familielid, besloot de stemmen niet te tellen. Het is tevens het land waar bij de eerstvolgende verkiezingen, voor het gouverneurschap van Californië deze keer, Arnold Schwarzenegger en een pornokoningin met mekaar in het televisiestrijdperk treden. We kunnen alleen maar hopen dat de pornokoningin het haalt, want zo lang mannen zich masturberen op haar televisie-optredens, doen ze geen kwadere dingen, maar dit geheel terzijde. En – last but not least – het is

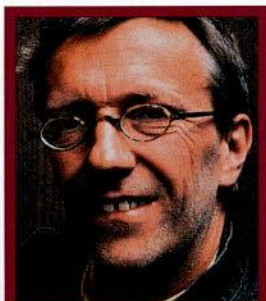
het land dat er prat op gaat de uitvinder van de moderne democratie te zijn en dat koste wat het kost haar model van democratie aan de wereld zal opdringen.

Zeg nu zelf. Wat is een fundamentalistische theocratie anders, dan een land

dat geleid wordt met Goddelijke inspiratie, waar oppositie niet geduld wordt en dat tevens haar theocratisch model met geweld aan de rest van de wereld oplegt? Mocht het om een nieuw regime in Bahrein gaan, of een afgescheurde en auto-

noom verklaarde provincie van Oezbekistan of pakweg Liberia, dan zouden wij dat op pagina zeven van de krant vernemen, even meewarig of dieptreurig glimlachen om zoveel naïviteit en overgaan tot de orde van de dag. Helaas, nu het gaat om de machtigste staat van de wereld, doet Nederland of zijn neus bloedt (die bloedt bij nader inzien ook hevig, maar ook dit terzijde), slikt België zijn wet over de misdaden tegen de menselijkheid gauw in en houden Frankrijk en Duitsland zich al lang met belangrijkere, want economische zaken bezig.

De bebaarde mannen in Guantanamo mogen tevreden kaarsjes blazen. Als hun doel was het religieuze fundamentalisme te verspreiden zijn ze aardig in hun opzet geslaagd. Allah mag hen, net als de Amerikaanse president, belonen met duizend maagden.

'Er is een nieuwe theocratie geboren, een religieus fundamentalistische staat'

Lodewijk de Waal humanisme-ambassadeur 'Eerst was ik afvallige. Daarna humanist.'

De Humanistische Alliantie heeft Lodewijk de Waal benoemd tot ambassadeur van het humanisme. Wat maakt deze vakbondsman geschikt voor die gewetensvolle functie?

Boudewijn Chorus

"Men heeft mij gevraagd, als min of meer bekende Nederlander, om zo nu en dan eens uit de kast te komen als humanist. Daar heb ik ja op gezegd. Op zich is dat niet bijzonder, want bij de FNV behoren 'maatschappij en levensbeschouwing' tot mijn portefeuille. Wij vragen van de leden om vanuit de eigen inspiratie aan de gezamenlijke idealen te werken. Dan is het wel zinnig om van tijd tot tijd te onderzoeken hoe die eigen inspiratie er dan uitziet. Dat kan een katholieke of protestantse inspiratie zijn. Onlangs hebben we een zoektocht gehouden naar de islam. Dan ga je kijken naar de aanwezigheid van voor ons als vakbeweging belangrijke begrippen als solidariteit, en je komt er achter dat dit echt een gedeelde inspiratie is. Maar af en toe is het toch goed om even te laten weten dat er ook nog zoiets als het humanisme is, waar solidariteit toch verder reikt dan de religieuze interpretatie.

Wat mij daarbij wel intrigeert is, dat waar kerken zich goed organiseren

en met de macht van het getal invloed uitoefenen, dit niet lukt met de veel talrijkere seculieren in de samenleving, - ook al zijn dat lang niet allemaal humanisten. Ik heb altijd gedacht: als ik de tijd heb zou ik daar nog eens wat aan willen doen.

'Ik verwonder me dikwijls over mensen die het geloof voorop stellen'

Het Humanistisch Verbond kan weinig meer dan een idee, bezinning, discussie, contacten aanbieden.

Jawel, maar je hebt natuurlijk ook de instellingen als Humanitas en Hivos. Die bieden wel degelijk heel praktische diensten, hulpverlening en allerlei vormen van solidariteit aan. Bij het HV ligt dat inderdaad anders. Ik moet ook zeggen, ik krijg als lid diverse stukken uit de afdeling en ja, de activiteiten die dan

georganiseerd worden vind ik wel eens lijken op die van een alternatief kerkgenootschap, inclusief de zondagochtendbijeenkomst.

Wat ik een goede zaak vind is de samenwerking in de Humanistische Alliantie. Ik dacht eerlijk gezegd dat zoiets allang bestond, was verbaasd te horen dat het allemaal pas in de kinderschoenen staat. Maar als je erover doordenkt, is het misschien ook wel iets voor de FNV om zich aan te sluiten bij de Humanistische Alliantie. Wij hebben eerder al diverse vormen van samenwerking gehad, en we zitten met het Humanistisch Verbond - en trouwens ook de kerken - in het Platform tegen de Armoede.

In het officiële 'grondslagdocument' van de FNV is een belangrijk vertrekpunt de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Ja, dat is een van mijn eerste projecten geweest, toen ik voorzitter was geworden. Tot dan toe werkten we met een zogeheten maatschappijvisie, een curieus document uit de

jaren '70 waar het antikapitalisme vanaf droop. De vrije markt was niks, rente over kapitaal was onbehoorlijk, arbeiderszelfbestuur was het ideaal. Nu hebben we vijf centrale idealen: gelijkwaardigheid, solidariteit, vrijheid, rechtvaardigheid en duurzaamheid. Andere rechten hangen daar nauw mee samen: het recht op arbeid, op vrije keuze van beroep, rechtvaardige arbeidsvoorwaarden en bescherming tegen werkloosheid.

Nobeles uitgangspunten, maar kan de FNV ook echt opkomen voor de zwaksten in de samenleving, illegalen bijvoorbeeld?

Ik heb het in 2001 – toen het tij niet bepaald gunstig was gezien de opkomst en het gedachtegoed van de heer Fortuyn – uitdrukkelijk voor hen opgenomen en dat heeft binnen de vakbeweging tot nogal

wat discussie geleid. Maar daar heb ik me niet door van de wijs laten brengen. Op de eerste plaats zijn illegalen mensen. Als mens zijn ze natuurlijk niet illegaal, ze zijn gewoon illegaal hier. Illegalen worden enorm uitgebuit. Wij zijn opgericht tegen de uitbuiting. Als we daar iets aan kunnen doen, gaat dat juist niet ten koste van de positie van de reguliere werkenden op de arbeidsmarkt. Integendeel, als illegalen netjes worden betaald verbetert dat zelfs de concurrentiepositie van de legalen. Het voordeel om illegalen te werven wordt dan immers kleiner. Want in tegenstelling tot wat werkgevers vaak willen doen geloven gaat het niet alleen om de beschikbaarheid van werknemers, maar ook om hun prijs.

Nog steeds: nobel. Maar wat kan de FNV aan hun situatie doen?

We hebben bijvoorbeeld in Den Haag, met het oog op het Westland (tuinbouw, kassen), een inloopspreekuur. Daar onderhouden we de contacten. Maar stel maar eens een vordering in bij de kantonrechter namens een illegaal. Dat gaat natuurlijk niet. Dat maakt het lastig om concreet actie te ondernemen. Wij zoeken nu uit of we iets kunnen met een bepaling in de wet over de tewerkstelling van mensen. Als je als illegaal ontdekt wordt zou je volgens die bepaling recht hebben op zes maanden loon, zelfs al word je uitgezet. Wil de werkgever niet betalen, dan moet hij bewijzen dat de betrokkene niet bij hem gewerkt heeft – een omgekeerde bewijslast dus.

Ik heb me trouwens ook ingezet voor de legalisering van de 'witte illegalen' die onder meer via hun actie in de kerk in Den Haag bekend zijn

[foto's] Erik Kottier

geworden. Samen met onder anderen rabbijn Soetendorp hebben we toen een comité gevormd om die beperkte groep – waar ook behoorlijk wat leden van ons bijzaten – gelegaliseerd te krijgen. Dat is grotendeels gelukt, mede door Job Cohen. Bij de ‘witte illegalen’ lag het natuurlijk ook wel anders, - zij hadden veelal een sofi-nummer, hadden jarenlang premies betaald, zaten in het ziekenfonds, kregen huursubsidie, hadden kinderen op school, waren lid van de vakbond. Ze hadden alleen geen verblijfsvergunning.

Legt u dit soort accenten in uw werk nu vanwege uw humanistische overtuiging, of is het gewoon ‘part of the job’?

Oei, dat is moeilijk te beantwoorden. Je bent wie je bent. Zelf ben ik opgegroeid in een katholiek milieu, dat duidelijk aan de linkerkant van het sociale denken zat. Mijn vader stemde PvdA, mijn moeder was lid van de PPR. Als ik kijk naar de waarden van de FNV kan ik voor mezelf moeilijk een scheiding maken tussen christelijk-sociale waarden en de waarden van het humanisme. Die liggen voor mij sterk in elkaars verlengde. Ik denk wel dat mijn inzet veel met mijn achtergrond te maken heeft. Mijn vader zat ook in de kascontrolecommissie van de Katholieke Handels- en Kantoorbediendenbond om zo te zeggen, ik bedoel dat ik werd grootgebracht in een sfeer van maatschappelijke betrokkenheid. Dat bepaalt tot op de dag van vandaag hoe ik in het leven sta.

Weet u nog wanneer u van het katholieke geloof afstapte?

Het was in de tweede of derde klas van de middelbare school, en het

was een heel concreet en definitief besluit. Ik zat op een Franciscaans gymnasium en las in het kader van de godsdienstles op een gegeven moment een encycliek, - ik dacht ‘Humanae Vitae’. (In deze in juli 1968 door Paus Paulus VI afgekondigde leerstelling werden alle ‘onnatuurlijke’ manieren van geboortebeperving tot ‘intrinsiek kwaad’ verklaard. Elke geslachtsdaad die niet in het teken stond van de voortplanting was voortaan theologisch ongeoorloofd. Ook abortus provocatus werd onvoorwaardelijk uitgesloten. B.Ch.) Ik zat dat document te bestuderen en ik dacht op een

‘Een illegaal is allereerst een mens. Als mens is hij natuurlijk niet illegaal’

bepaald moment: wat een waanzin, ik wil dit niet meer, ik moet hier uit.

Bekeerd door een pauselijke encycliek dus?

Nou bekeerd, ik was eerst een afvallige natuurlijk. Het humanisme is vervolgens pas langzaam maar zeker gekomen. Ik weet nog goed dat het niet eenvoudig was om afvallig te zijn. We discussieerden natuurlijk uitgebreid in de godsdienstles en toen merkte ik dat typisch ‘inclusieve’ van de katholieken. Twijfel bijvoorbeeld hoorde bij het geloof. Maar ik wilde er absoluut niet meer aan mee doen. Bij de eerstvolgende repetitie leverde ik dus een blanco blaadje in. Die pater keek er even naar, pakte zijn pen en zette er een 10 boven. ‘Je hebt er toch meer over nagedacht dan

anderen’, zei hij ter verklaring. Je kon er niet zomaar uit! Daar werd ik op dat moment behoorlijk boos over. Maar uiteindelijk is het van daar af allemaal toch min of meer vanzelf gegaan. Het paste ook in de tijd. Mijn ouders begonnen er ook genoeg van te krijgen, die gingen minder naar de kerk en zijn er op een gegeven helemaal mee gestopt. Pas toen ze oud waren trokken ze weer naar de kerk toe.

Ergert u zich wel eens aan mensen die het geloof voorop stellen?

Nee, ik verwonder me er vaak wel over. Ik ben bijvoorbeeld genoemd naar een oom die hoogleraar was in het kerkelijk recht, een jezuïet. Hij was doctor in de wiskunde, een knappe kop. Ik heb me wel eens afgevraagd hoe het mogelijk is, dat iemand die zo intelligent is en zoveel weet, dat zo iemand in engelen gelooft. Want hij was het, die mij een catechismus cadeau deed waarin precies beschreven staat hoeveel engelen er zijn, hoe die heten en hoe die onderverdeeld zijn in koren.

De grootste politieke partij in dit land is er een van mensen die geloven. In een opperste God, die de zaken regelt. Die de dienst uitmaakt. Aan wie zij gehoorzaam zijn. Die zij eren of aanbidden. Kunt u met zulke mensen dan toch zaken doen?

Nou, eh...je hebt ze natuurlijk in allerlei soorten. Er zijn er heel veel met ‘vrije’ interpretaties van de leerstellingen hoor. Die denken echt niet dagelijks of het wel in overeenstemming is met hun geloof wat ze aan het doen zijn. Zulke mensen zijn vaak door meer dan alleen het geloof geïnspireerd. Ik ga wel eens naar een soort zingevingbijeenkom-

sten die het VNO-NCW (christelijke werkgevers) organiseert. Daar worden best interessante debatten gevoerd, die bijvoorbeeld een impuls hebben gegeven aan het denken over maatschappelijk ondernemen. Zo zie ik het ook: ieder moet vanuit zijn eigen inspiratie bijdragen aan het geheel. Wat mij wel opvalt is, dat de variëteit binnen de verschillende levensbeschouwingen groter is dan de onderlinge variëteit. Ik zie in de praktijk dan ook nauwelijks een verschil tussen mensen die humanistisch geïnspireerd zijn, christelijk of islamitisch. Als ik bijvoorbeeld kijk naar mensen van het CNV, daar hebben we natuurlijk wel eens meningsverschillen mee, maar ik denk niet dat die voortkomen uit het verschil van onderliggende inspiratie.

Bent u dan wel geschikt voor het 'ambt' van ambassadeur van het humanisme?

Ieder moet aan zijn idealen werken vanuit zijn eigen inspiratie. Doe-ke Terpstra (CNV-voorzitter) kan mensen binnen het protestantisme aanspreken. Ik ben humanist, en ik voel me ook een representant van het humanisme. Ik voer het debat met mensen vanuit die inspiratie. En het is natuurlijk niet zoals in westerns: de witte hoeden zitten bij de humanisten en de zwarte bij de zwartekousenkerk. Toch denk ik wel, dat humanisten hun oorsprong vinden in iets wat dieper gaat dan de bijbel. Dat zullen gelovigen niet graag horen, maar bij 'ons' gaat het natuurlijk wel om veel oudere waarden dan de christelijke waarden. Het humanisme is ontstaan bij en ontwikkeld door filosofen in de Griekse oudheid.

Op het lijstje van uw nevenfuncties staat ook die van lid van de 'Task Force Ouderen en Arbeid'. Wat is daar de agenda?

De agenda is daar: hoe houden we op een prettige manier ouderen aan het werk? Wat je ziet is, dat werkgevers de interesse in mensen verlie-

bleem mee, als mensen daar bewust voor kiezen. Maar dat is maar zelden het geval. Afschuiven naar de WAO en op andere wijze oudere werknemers tegen hun wil laten afvloeien, daar willen we alternatieven voor bieden. Dan ben je met een levensloopbewust beleid bezig. Kun je een sabbatjaar inbouwen? Kun je om-, her- of bijscholing stimuleren? Kun je de stap naar zelfstandigheid (een eigen zaak) aan het eind van iemands loopbaan bevorderen?

'Hoe is het mogelijk dat zo'n knappe kop in engelen gelooft?'

zen zodra ze 40, 45 zijn. Voor je dertigste ben je een kans en na 45e ben je een probleem. Dat leidt op allerlei manieren tot een uitstoot, die wij helemaal niet willen. En die we ons ook niet kunnen veroorloven. Maar het gebeurt wel. Werken is kennelijk een slijtageslag waar je boven een bepaalde leeftijd niet meer aan mee kunt doen. Als een kwart van de mannen van boven de 60 nog werkt is het veel. Ik heb daar geen pro-

Dat laatste wordt er alleen maar moeilijker op: arbeidsongeschiktheidsverzekeringen zijn onbetaalbaar.

Klopt. En de uitkeringen zijn minimaal. Dit soort verzekeringen gaan er zelfs uit. Dat zijn bewegingen die de omgekeerde kant opgaan. Toch moeten we het denken over ouderen, werk en inkomen stimuleren. Ik was een paar jaar geleden in Zambia, waar ik in gesprek met een vakbondsbestuurder op hun systeem van de 'extended family' kwam. Dat

klinkt mooi en het lijkt een prima sociale oplossing, over solidariteit gesproken. Als vader en moeder aan hun oude dag toe zijn, trekken ze bij je in of jij bij hen. Maar hij zei dat dit systeem hen economisch enorm remt. Zodra je een stuiver verdient komt de hele familie die opmaken. Op die manier kun je nooit investeren in de toekomst.

Maar is ons systeem van verzorgings- en verpleegtehuizen nou zo solidair? Ik hoor nooit iemand die zichzelf daar een verblijf toewenst. En we voelen ons vaak schuldig over hoe wij onze ouders wegbergen.

Dat is waar. Maar toen diezelfde vakbondsbestuurder uit Zambia hier kwam voor een tegenbezoek, waren hij en zijn collega's reuze positief over Nederland. Een sociaal paradijs! Dus vond ik het nodig om ze ook eens wat schaduwkanten te laten zien en nam ze mee naar een verzorgingshuis. Laaiend enthousiast waren ze. Dé oplossing voor hun problemen.

En uw ouders?

Mijn moeder is vrij plotseling overleden. Zij woonde nog zelfstandig. Maar voordien heb ik een dramatische periode met mijn vader doorgebracht. Hij kreeg Alzheimer. Op een gegeven moment kon hij niet meer met mijn moeder samenwonen. Het werd ondoenlijk. We hebben toen lang moeten wachten voor er plaats was voor hem in een verpleeghuis. Ik heb hem weggebracht en dat is een van de meest traumatische ervaringen in mijn leven geweest. Mijn vader was zich op dat moment goed bewust van wat er met hem gebeurde. Hij had een moment van helderheid, en hij riep – ik vergeet dat nooit meer –: 'dit is

wederrechtelijke vrijheidsberoving!' Dat hij zo'n term nog kon vinden. Sommige mensen zijn gelaten onder zulke gebeurtenissen, maar hij accepteerde het niet. Vreselijk, maar het kon niet anders.

Daar komt bij, dat ik me heel goed herinner dat hij me ooit verteld heeft dat zijn vader ook in een bejaardenhuis terecht was gekomen en dat hem dat altijd had dwarsgezeten. Nu praat ik met mijn zoon over dit soort dingen. Het Droste-effect. Ergens heb je geen alternatief, je hebt het ook niet in de hand.

'Het drama dat je je vader een luier om moet doen, dat laat je nooit meer los.'

Het enige is, dat je rol dan nog niet is uitgespeeld. Ik heb mijn vader heel vaak opgezocht. Mijn zus, die in zijn buurt woonde, heeft hem

bijna dagelijks opgehaald en mee naar haar huis genomen. Zij heeft op een bewonderenswaardige manier zorg over hem gehad. Maar het drama, de persoonlijke dingen, dat je je vader een luier om moet doen, dat laat je nooit meer los.

Uw eigen perspectief. U bent nu zes jaar voorzitter van de FNV. Wat is de volgende stap in uw carrière?

Ik ben aan mijn tweede periode bezig als voorzitter, je wordt voor vier jaar gekozen. Over twee jaar loopt die termijn af. In 2005 heb ik nog vijf jaar te gaan voor mijn pensioen, ik kan op mijn 60e met pensioen. De vraag zal dan komen of ik nog een periode ga of niet. Hoe dan ook zou ik heel graag iets willen blijven doen voor een maatschappelijke organisatie. Ik vind mijzelf iets voor de publieke zaak, ik ben niet iemand voor het bedrijfsleven. Voor mij zal de uitdaging altijd zijn om mijn talenten in te zetten voor een maatschappelijk doel."

Versterven

Dan stop ik maar met eten en drinken, zei mijn moeder op 10 maart jongstleden. Ze had haar huisarts gesmeekt om euthanasie. Ze had mijn zus en mij om drugs gevraagd: "Jullie kunnen vast wel ergens aan methadon komen." En ze had een gesprek gehad met de stichting De Einder. Ze wilde niet meer leven, ze vond het verschrikkelijk dat de pil van Drion er nog niet was en elke avond zond ze vurige gebedjes naar de hemel dat ze maar nooit meer wakker hoefde te worden. Maar versterving bleek het enige middel dat haar nog restte.

En op 10 maart stopte ze daarom met eten en drinken. Ik kwam op bezoek. Ik voelde me erg ongemakkelijk. Mocht ik nou wel thee met een koekje nemen en moest ik haar iets aanbieden of juist niet?

Ze keek me hoofdschuddend en glimlachend tegelijk aan. "Wat ben je toch een bangerik als het over de dood gaat!" We

zijn die week elke dag bij haar geweest. De eerste drie dagen zat ze nog in haar rolstoel, daarna ging het niet meer. Ze sliep veel, had het verschrikkelijk koud en haar lippen waren gebarsten alsof ze drie weken in een woestijn had gelegen. Ik pakte een vochtig washandje om haar mond te deppen. Nee, hield ze me boos tegen, dan duurt het nog langer.

Haar arts kwam en stelde samen met haar verzorgers vast dat ze in haar doodswens helder, vastbesloten en volkomen overtuigd was. En mijn zus en ik smeekten om morfine om in ieder geval de pijn te verzachten. Dat kreeg ze ook. Steeds meer morfine. Op zondagochtend 16 maart is ze overleden. Ze heeft geen enkele strijd tegen de

dood gevoerd. Ze heeft hem juist met open armen begroet.

Ik vond het zo oneerlijk dat ze die hele week ervoor heeft moeten lijden. Dat zij alleen door te versterven over haar eigen leven en haar eigen dood mocht beslissen.

En nu willen ze daar in Den Haag ook nog wat tegen gaan doen. Ik hoor steeds meer geluiden

dat versterving onder euthanasie zou moeten vallen. Met registratie en zo. De regels waaraan een arts zich zou moeten houden, worden nu in regeringskamers al opgesteld.

De arts van mijn moeder had haar wel euthanasie willen

geven, als daar wettelijk

maar ruimte voor was geweest. Na een ontelbare hoeveelheid tia's en beroertes was ze lichamelijk verlamd en uitgeput en ze was terecht heel bang dat dat geestelijk

ook zou gebeuren. "En dat ik dan straks ook nog zo dement word als een deur!"

Als diezelfde arts straks ook nog regels krijgt om het verzachten en versnellen van versterving tegen te gaan, waar blijf je dan?

In het geval van mijn moeder had je haar het laatste stukje zelfbeschikkingsrecht en het laatste beetje waardigheid ontnomen.

En dat, beste euthanasiebestrijders en gedwongen levensrekkers, staat je helemaal niet netjes. Want dat is hardvochtig, wreed en gemeen tegelijk. En het heeft met menselijkheid niet zo heel veel meer te maken. Sterker nog, helemaal niks!

'Ze heeft de dood met open armen begroet'

Gemeenten bereiken armen vaak niet

Armoede als topsport

Armoedebelief is nog altijd een zorgenkind. Gelden uit de bijzondere bijstand blijken elk jaar weer de beoogde doelgroep niet te bereiken. Wie er een beroep op wil doen moet zich door een woud van regels banen.

Katja Kreukels

"Alles kwam tegelijk. De studie, de zorg, het geklus van de verhuizing. Ik kreeg een stevige burn-out. Ik wist op een gegeven moment niet meer hoe ik mijn aardappels moest schillen", vertelt Annelies Kruiers (46) uit Roosendaal. Na haar scheiding, zes jaar geleden, raakte haar leven in eerste instantie in een stroomversnelling. Ze verhuisde binnen de stad samen met haar drie kinderen, ontving een bijstandsuitkering, stapte meteen in een herintrederproject en volgde de studie systeembeheer. De ziekte van haar vader, die ze elk weekend verzorgde, maakte de drukte compleet.

Van de gemeente kreeg Kruiers in eerste instantie alle medewerking en tijd om te herstellen. Maar toen de burn-out overging in chronische vermoeidheid en verschillende 'reïntegratietrajecten' spaak liepen, groeide de achterdocht en werd de bereidheid tot hulp minder groot. Heeft ze ons niet voor de gek gehouden? Wil ze wel aan het werk? "Ik werd soms wel drie keer per week gebeld door de gemeente, vaak met een smoesje. De werkelijke reden was dat ze controleerden of ik geen baantje had."

Kruiers constateert een verzakelijk in de omgang met minima. "De mensen achter de balie zijn vriendelijk, maar tot een bepaalde hoogte. Het lijkt niet altijd tot hen door te dringen waarom je een aanvraag doet. Ze luisteren niet naar het échte verhaal tussen de regels door. Ze begrijpen niet dat veel mensen

'De mensen achter de balie zijn vriendelijk, maar tot een bepaalde hoogte'

hun verhaal afzwakken, omdat ze niet zielig willen overkomen."

De pot met geld voor bijzondere bijstand zit in Roosendaal volgens Annelies Kruiers nagenoeg vol. "Als je niet volledig afgekeurd bent, maak je minder kans op de voorzieningen van de bijzondere bijstand. De gemeente geeft er ook weinig ruchtbaarheid aan. Als je een aanvraag wilt doen, moet je dat heel specifiek stellen, precies weten wat je wilt. Het is frustrerend dat je veel energie moet steken in dingen die een ambtenaar waarschijnlijk met

een vingervinger kan regelen."

Kruiers weet waarover ze spreekt. Ze diende vorig jaar, na lang wikken en wegen, een aanvraag in voor een nieuwe snorfiets. De oude fiets was onherstelbaar kapot. Het was voor haar een grote stap om bij de gemeente aan te kloppen. "Maar het was jammer genoeg tevergeefs. Ik had moeten sparen, werd me verteld. Ik kon een lening afsluiten bij de gemeentelijke kredietbank. Ik dacht, als ik nu al niet kan sparen, hoe moet ik dan een lening met rente terugbetalen? Soms vraag ik me wel eens af voor wie al de regelingen eigenlijk bedoeld zijn."

Plakpleisters

Met het aantreden van het eerste Paarse kabinet in 1995 werd het armoedebelief voor een belangrijk deel gedecentraliseerd naar gemeenten. De nadruk kwam te liggen op lokale maatregelen. Dit met de achterliggende bestuursfilosofie dat gemeenten dichter bij de burger staan en beter zicht hebben op de specifieke problemen van arme huishoudens. Het rijk gaf de lokale besturen een pot met geld, onder Paars I was dat 0,4 miljard gulden,

om minima binnen hun grenzen iets meer armslag te kunnen geven. Het geld werd vervolgens gestoken in aanvullende regelingen zoals de bijzondere bijstand, kinderopvang voor alleenstaande ouders, de kwijtschelding van lokale heffingen, schuldhelpverlening, sociale active-
ring.

Raf Janssen, directeur van de Stichting Sjakuus, een landelijk knooppunt in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting, is niet onder de indruk van deze aanvullende regelingen en spreekt van 'plakpleisters'. "Maar", zegt hij, "Het blijven onmisbare noodvoorzieningen, zo lang het rijk niet doet wat in de ogen van de anti-armoedebeweging al lang had moeten gebeuren: het te laag gemaakte sociale minimum op een leefbaar peil brengen."

De beleidsvrijheid die gemeenten kregen om minima naar eigen inzicht te steunen, heeft volgens Raf Janssen tot grote verschillen geleid tussen gemeenten in de uitvoering van het armoedebeleid. Hij spreekt van 'rechtsongelijkheid'. Sommige gemeenten voeren een actief armoedebeleid en halen alles uit de kast, van noodfondsen tot speciale meldpunten, om armen tegemoet te komen, aldus Janssen. Andere gemeenten geven minder bekend-

heid aan de middelen die ze hebben voor minima, waardoor het extra rijks-
geld soms wordt opgepot in algemene middelen. Oftewel geen stadspas, maar lantaarnpalen.

Onduidelijke formulieren

Corry Ruiter uit Hoogeveen, actief in de landelijke klankbordgroep over schuldhelpverlening, vindt dat door de verschuiving van autonomie ook de bureaucratie is verlegd van de overheid naar de gemeenten. Een proces dat door het nieuwe wetsontwerp Werk en Bijstand, waarin het rijk de volledige verantwoordelijkheid voor de bijstand overhevelt naar gemeenten, versterkt wordt.

"De eisen zijn hoog die aan minima worden gesteld", vertelt Ruiter. "Als je een aanvraag doet, moet je precies weten wat je wilt. Dan volgen de ambtelijke brieven. Je mag er haast wel een studie naar doen. Het komt voor dat je formulieren vijf keer moet lezen voordat je ze begrijpt. De vraagstelling kan soms heel dubbelzinnig zijn." Ze lacht: "We hebben minister Vermeend wel eens zo'n formulier laten invullen. Maar hij liep weg. Het lukte hem niet."

Ruiter heeft vanuit het maatschappelijk werk twee keer per week een vrijwilligersspreekuur. "Ik probeer

samen met de minima alles op een rij te zetten, papieren uit te zoeken en formulieren in te vullen. Er zijn mensen die aan vijf loterijen meedoen per maand of een pasje hebben voor postorderbedrijven. Door het maken van een overzicht van de vaste inkomsten en uitgaven, kun je mensen laten zien waar de angels zitten."

Ruiter vertelt dat het belangrijk is om het vertrouwen van mensen te winnen. "Bij de sociale dienst ben je toch iemand met een probleem. De omgang kan vrij klinisch zijn. Ik heb alle tijd om te luisteren en te praten. Ik wil weten wat er aan de hand is en vraag door. Ik probeer mensen uit hun sociale isolement te halen."

Verborgene armoede

Een van de grootste problemen waar gemeenten mee te maken hebben in hun ondersteuning van minima is de verborgene armoede. De afstand tussen de armen en het gemeenteloket is nog steeds erg groot. Minima en regelmakers spreken vaak niet dezelfde taal, constateert onderzoekster Ria van Nistelrooij in haar studie 'Regels die blokkeren'.

Hoe langer mensen in een armoede-situatie verkeren, hoe moeilijker het is om grip te krijgen op hun werke-

lijkheid. Minima ontwikkelen in de loop der tijd 'overlevingsgedrag' waarmee ze regels kunnen frustreren en hun ellende verergeren, schrijft Van Nistelrooij. De makers en uitvoerders van regels verdiepen zich te weinig in de achtergronden van dit overlevingsgedrag. Daardoor worden problemen van cliënten vaak niet goed geïnterpreteerd en wordt er geen passende hulp geboden, aldus de onderzoekster.

Zo zijn er veel cliënten die uit trots hun armoede verbergen – de sociale dwang tot de schijn van welstand is kennelijk veel groter dan gedacht. Ze willen onbevooroordeeld benaderd worden, maar geven zo niemand de kans om hen te helpen. Ook zijn er minima die overdreven assertief zijn als ze aankloppen bij een instantie. Ze willen hun kwetsbaarheid niet tonen, maar vergeten dat ze met hun gedrag weerstand kunnen oproepen bij ambtenaren, die vervolgens niet luisteren naar 'de vraag achter de vraag'.

Omgekeerd, zo leert het boek, is er bij regelgevers soms sprake van gebrek aan klantvriendelijkheid gevoed door onuitgesproken vooronderstellingen. Zoals: 'uitkeringsgerechtigden moeten er maar moeite voor doen', 'wij als regelgevers

doen het goed', 'ze moeten blij zijn dat ze wat krijgen'. Door deze even verborgen als complexe dynamiek komt de hulp niet op de juiste plek terecht.

Veel schaamte

Jeu Hovens houdt zich bij de gemeente Roermond actief bezig met het terugdringen van het niet-gebruik van sociale voorzieningen. Hij beseft dat de drempel van de gemeente vaak te hoog is voor minima. Hovens is afkomstig uit het bedrijfsleven en pleit voor meer

'Veel mensen verbergen uit trots hun armoede'

slagvaardigheid bij gemeenten. "Er was in Roermond te lang sprake van een afwachtende houding. Zo van: we hebben een regeling, kom maar naar ons toe. Maar er heeft een politieke omslag plaatsgevonden. Er is weer een toenemende belangstelling voor goed contact tussen buurt en gemeente aan het ontstaan. Er is ook sprake van pure nood. Door de economische teruggang groeit de armoede."

Het is Hovens' missie om samen

met zijn collega's het sociaal beleid toegankelijker en klantvriendelijker te maken voor de minima in Roermond. "We proberen bijvoorbeeld onze formulieren te vereenvoudigen, zodat ze makkelijker in te vullen zijn. We hebben losse brochures gebundeld in een boekje, waarin alle voorzieningen in begrijpelijke taal staan genoemd. Dit boekje is in eerste instantie bedoeld voor hulpverleners die de wijken intrekken en die minima voorlichten over bijvoorbeeld de kwijtschelding van lokale lasten."

Het is belangrijk om mensen actief te benaderen, vertelt Hovens. "Je moet niet denken dat als je voorlichting geeft over sociale voorzieningen het wijkgebouw volzit. Ook een spreekuur werkt stigmatiserend. Er is veel schaamte. We willen duidelijk maken dat de regelingen er zijn om te helpen. Het is niet bedelen. Het geld is er voor bedoeld."

Stropdas af

Het netwerk van de gemeente groeit. Hovens: "We hebben contact met wijkagenten, opbouwwerkers, mantelzorgers. Als ze problemen tegenkomen, geven ze het aan ons door. Je hebt maar een paar contacten nodig voor een inktvlekuitwerking."

Zelf legt Hovens ook de nodige huisbezoeken af. "Als mensen me nodig hebben, ben ik er. Ik probeer klantvriendelijk te zijn. Dat zijn mensen vaak niet van de gemeente gewend. In sommige buurten gaat de stropdas af, en laat ik mijn koffertje achter in de auto liggen om vertrouwen te winnen. Ik probeer goed te luisteren, ik ben niet de ambtenaar die alles weet. Mensen weten vanuit de praktijk vaak veel meer. Ze mogen mij ook álles vragen; ik word er riant voor betaald. Je kunt ook zakelijker zijn in je benadering. Als je maar nooit uit het oog verliest dat deze mensen je klant zijn."

Spaarzaam leven

Moniek de Greef (49) behoort net als Annelies Kruiers tot de grote groep eenoudergezinnen die moet rondkomen van het minimum. Ze koos er zeventien jaar geleden, na haar scheiding, voor de opvoeding van haar drie kinderen alleen op zich te nemen. Een combinatie met een baan was in haar ogen niet haalbaar. "Ik wilde thuis zijn voor mijn kinderen, hen helpen met hun huiswerk, hun een regelmatige verzorging geven. Daar hecht ik veel waarde aan. Met werk vind ik het moeilijker om thuis alles in goede banen te leiden."

Veel negatieve ervaringen met de gemeente heeft De Greef niet gehad. "Ik heb ook niet zo vaak bij hen aangeklopt. Ik geloof één keer voor de betaling van een kroon. Ik probeer zoveel mogelijk op eigen kracht te doen en spaarzaam te leven. Veel minima staan er niet bij stil dat als de uitkering wegvalt ze geen korting meer krijgen op de krant of niet meer voordelig naar het theater kunnen."

De meest vervelende confrontatie die haar bijstaat, was een verkeerde voorlichting over de 18-plusrege-

haar studiegeld kostgeld te betalen. Ze hield niks van haar inkomsten over. Het werd een onhandige situatie. Uiteindelijk trok ze het huis uit." Moniek de Greef zucht. "Ik denk: laat de kinderen buiten spel. Zij hebben niet om deze situatie gevraagd. Kinderen van werkende ouders mogen ook bijverdienen."

Topsport

De Greef voelt zich niet arm, maar kan wel boos worden op mensen die beweren dat het allemaal zo makkelijk is met een bijstandsuitkering.

"Dat is het zeker niet", benadrukt ze. "Het is topsport. Het vergt organisatietalent, boekhoudkundig inzicht, alertheid. Als burger moet je álles weten. Elke wijziging zoek ik uit. Zo viel vorig jaar even de huursubsidie weg. Ik kreeg een routinebrief die bij nadere bestudering niet bleek te kloppen. Uiteindelijk wist ik hoe het zat, op de cent nauwkeurig, nog beter dan de consultant van de woningbouwvereniging. Maar er zijn genoeg mensen die hun post niet goed lezen en snel in paniek raken. Of nog erger, uit angst hun post helemaal niet meer openen."

De namen Moniek de Greef en Annelies Kruiers zijn gefingeerd

'Als burger moet je álles weten'

ling, waarmee kinderen niet langer tot het huishouden worden gerekend. "Mijn thuiswonende dochter ging studeren en had – zoals bijna alle studenten – een bijbaan. Geen probleem, vertelden medewerkers van de gemeente me. Ze zouden de inkomsten van haar bijbaan niet bij de studiefinanciering optellen. Achteraf is dat wel gebeurd. Ik werd tien procent op mijn bijstandsuitkering gekort en mijn dochter werd geacht dat te compenseren door van

Een computer dankzij de Weezenkas

Een rijke oom, zo omschrijft de Weezenkas zichzelf. Als een van de ouders van de Weezenkas-leden overlijdt, begeleidt deze humanistische vereniging de wees of halfwees geworden kinderen. 'Wij willen dat kinderen de mogelijkheden ontwikkelen die ze in zich hebben.'

Marina's vader overleed toen ze zes was. Het duurde tot haar zeventiende tot zij en haar moeder ontdekten dat haar vader een lidmaatschap had afgesloten bij de Weezenkas. Om dit soort voorvallen te voorkomen, verschijnt er inmiddels een jaarlijkse nieuwsbrief om mensen te herinneren aan het bestaan van de Weezenkas en hun lidmaatschap. Je moet ons zien als een rijke oom, zei de Weezenkas tegen Marina. De 'rijke oom' steunde haar financieel vanaf haar zeventiende tot het eind van haar studie in 2000.

"De timing was perfect, er kwamen een hoop dure uitgaven in zicht. Mijn studie kwam eraan en ik kon bijna beginnen met mijn rijbewijs", vertelt Marina (25). Zonder de Weezenkas had ze het zwemmen op topsportniveau moeten opgeven om haar studie te kunnen bekostigen. "Ook had ik dan een studieschuld opgebouwd, dan had ik meteen een baan moeten zoeken in plaats van naar de Verenigde Staten te gaan na mijn afstuderen."

Zelfontplooiing

De Weezenkas is een vereniging voor ouders die hechten aan een humanistische opvoeding. Het is een soort verzekering waarbij de organisatie de kinderen van leden begeleidt en financieel steunt als ze wees of halfwees zijn geworden. "Onze leden zijn verbonden in hun zorg voor kinderen. Wij willen dat kinderen de mogelijkheden die ze in zich hebben ontwikkelen en daar draagt de Weezenkas in bij. Wij vinden het belangrijk dat kinderen zich ontplooien", stelt voorzitter Doede Zoete.

Wat doen humanistische organisaties in de praktijk? In deze rubriek aandacht voor de projecten waarbij zij betrokken zijn. Deze keer nemen we een kijkje bij de Weezenkas.

De Weezenkas is opgericht in 1896. In die tijd vielen wezen toe aan de gemeente, die de zorg uitbesteedde aan de kerken. "Een doorn in het oog van vrijdenkers en humanisten, een groep mensen die uit het geloof was gestapt", vertelt Zoete. Gezamenlijk spraken ze af voor elkaars kinderen te zorgen, vaak in een pleeggezin, als beide ouders waren overleden. De laatste jaren zijn er uitsluitend halfwezen. "Maar mocht iemand onverhoopt beide ouders verliezen, dan kunnen we een pleeggezin financieren", aldus Zoete.

Honderdzeventig leden telt de Weezenkas momenteel. Lid worden kan tot je 45^e en de contributie is 20 euro per jaar. Nu zijn er drie pupillen, soms slechts een, maar vijf is ook voorgekomen.

De steun van de Weezenkas is niet alleen financieel, de vereniging houdt contact en biedt een luisterend oor na het verlies. "Het is een flinke klap voor kinderen in het begin als je een of beide ouders verliest", vertelt Zoete. Eén van de bestuursleden gaat naar de begrafenis en vertelt dat na een paar dagen de commissie van opvoeding contact opneemt. De commissieleden, die de pupillen begeleiden, bekijken de situatie van het kind en de overblijvende ouder. Er was bijvoorbeeld een vader met een erg drukke baan, die geen tijd kon vrijmaken voor zijn kinderen. "We hebben voor huishoudelijke hulp gezorgd, zodat hij de tijd dat hij thuis was aan zijn kinderen kon besteden." Tijdens het eerste gesprek wordt

ook gesproken over het verlies als mensen daar behoefte aan hebben.

Geen studieschuld

De commissie stelt een begroting op met daarin standaard 500 euro vakantiegeld en een kledingvergoeding van 500 euro per jaar. Als pupillen studeren of naar school gaan betaalt de vereniging dat, evenals de studieboeken en een werkweek. "We willen geen studieschuld voor de pupillen, vandaar dat we school en studie betalen", verklaart Zoete. Een krant- of tijdschriftabonnement en een sportclub vindt de kas belangrijk. Als iemand ernstig onthand is zonder auto of brommer betaalt de kas mee. Een deel van de kosten van internet worden vergoed en ook de autorijlessen. Ook vergoedt de Weezenkas (eenmalig) een computer.

Thijs Grootjans (21), student digitale communicatie, kreeg een computer voor zijn studie. In totaal schat Grootjans zo'n 3000 euro per jaar te krijgen voor onder andere zijn studie, de hockeyclub en zijn abonnement

Thijs Grootjans kreeg van de Weezenkas een computer

op een wetenschappelijk tijdschrift. "Perfect, daar ben ik heel blij mee. Anders had ik ervoor moeten werken, of mijn vader had hem moeten betalen."

Een paar keer per jaar heeft hij contact met iemand van de commissie van opvoeding. "Soms bellen ze op om te vragen hoe het ermee gaat, of ze komen langs. Dan hebben we het over school en sporten en als ik problemen heb, kan ik hun dat vertellen." Grootjans vindt het prettig af en toe contact te hebben. "Het zou zo onpersoonlijk zijn als je het geld alleen maar toegeschoven krijgt", vindt hij.

Bezwaard voelen

De gemiddelde vergoeding ligt op dit moment rond de vier- á vijfduizend euro per jaar, afhankelijk van leeftijd (jonge kinderen maken minder kosten) en behoefte. In 2002 is er 10.000 euro uit de kas gegaan, voor dit jaar is dertienduizend begroot. "Meestal moet je een beetje duwen om hen geld aan te laten pakken", zegt voorzitter Doede Zoete. "Het is niet de bedoeling dat we ineens zoveel geld uitkeren dat hun hele leven verandert, het moet op dezelfde voet doorgaan als voor het overlijden." Is de Weezenkas nog wel van deze tijd? Er zijn inmiddels uitkeringen en de overheid zorgt voor opvang. Zoete, fel: "De laatste jaren heeft een kaalslag op dit gebied plaatsgevonden. De algemene nabestaandenwet is veel ongunstiger dan diens voorloper de weduwen- en wezenwet. In heel veel gevallen valt toch een deel van het inkomen weg en dat vangen wij op. Als mensen in de bijstand komen, lopen kinderen achterstand op bij leeftijdsgenootjes. Daar zijn verzekeringen voor, die dekken een bepaald geldbedrag, wij naar behoefte."

Ook Marina reageert gedeceerd: "Mijn moeder en ik hebben jarenlang elk dubbeltje om moeten draaien. Probeer na jaren van kromliggen maar eens vijftig gulden te vragen aan de Weezenkas. Ik heb me vaak bezwaard gevoeld om geld te accepteren." Met de steun van de Weezenkas kon ze elke drie maanden een nieuw badpak kopen voor haar sport. Ook de jaarlijkse twee weken vakantie waren niet mogelijk geweest zonder bijdrage van de vereniging. "Als ik later een kind krijg, is het eerste wat ik doe het aanmelden bij de Weezenkas."

Jaar van Aken

Meer informatie: <http://www.humanistischverbond.nl> of mw. A.H. van Raalte, Van Dalenlaan 75, 2082 VC Santpoort-Zuid.

'Welvaart zit voor een groot deel in je hoofd'

In het netwerk van de stichting Echte Welvaart zoeken mensen naar praktische oplossingen voor een betere balans tussen economische, ecologische en sociale waarden.

Daphne Riksen

"We willen ter discussie stellen of je van geld alleen gelukkig wordt", zegt Annette de Vries van de stichting Echte Welvaart. Haar collega Rosa Lucassen voegt daaraan toe: "Kunnen kiezen voor wat je belangrijk vindt, en dat anderen dat ook kunnen, dat is voor ons échte welvaart."

In het gloednieuwe bedrijfsverzamelgebouw in de Utrechtse wijk Lombok ruikt het naar verf. Na enkele jaren te hebben ingewoond bij initiatiefnemer Stichting Natuur en Milieu staat Echte Welvaart sinds januari 2003 op eigen benen.

De studiegroep Milieu en Economie van de stichting Natuur en Milieu slingerde tien jaar geleden de discussie aan: waarom worden vraagstukken in de samenleving altijd teruggebracht tot economische principes? Zou je ook niet moeten kijken naar de behoeften van mensen en breder aandacht geven aan immateriële waarden? Tien waarden zouden schaars gaan worden, voorzag de studiegroep: rust en stilte, blijven leren, respect voor de natuur, zorg met aandacht, werk in balans, plaats voor ruimte, één

wereld, veelzijdig uitzicht, levende buurten en wijs consumeren. Terwijl échte welvaart juist van die schaarse waarden afhankelijk is, volgens de stichting.

Met die waarden begonnen De Vries en Lucassen drie jaar geleden. Zij stelden zich de vraag welke beelden erbij hoorden. Op basis daarvan werd een boekje samengesteld met ansichtkaarten. Zoals bij 'zorg met

De Vries en Lucassen begonnen met een publiekscampagne, maar veranderden die later in een 'netwerkstrategie': om de ideeën over de maakbaarheid van echte welvaart te verspreiden, bouwden ze een netwerk op van mensen en organisaties zoals het Rode Kruis, de Consumentenbond, stichting Natuur en Milieu, het Humanistisch Verbond en uit het bedrijfsleven Pentascope, Unilever, MarketResponse en managementcentrum De Baak. Met hen ontplooiën ze activiteiten en projecten.

'Mensen moeten van elkaar leren hoe je echte welvaart kunt maken'

aandacht' de foto van een kopje thee met een Mariakoekje voorzien van de tekst: hoe zou m'n buurvrouw heten? Of bij 'werk in balans' de woorden: 'Wil ik wel bereikbaar zijn?' op het scherm van een mobieltje naast een drukbeschreven agenda. "We willen mensen aan het denken zetten over echte welvaart. Alleen zo kom je tot een duurzame ontwikkeling van de Nederlandse samenleving", legt De Vries uit.

Wenswijk

Mensen uit onverwachte hoek worden zo bij elkaar gebracht, ervoer ook Chris Dutilh, coördinator veiligheid en milieuzaken van Unilever. Het was voor hem 'een enorme verrassing'. "Ik zocht contact met Echte Welvaart omdat ik iets wilde doen aan zwerfvuil en ik ontmoette op die manier de voorzitter van de politiebond. In het gesprek dat volgde bleek dat agenten op straat worden geconfronteerd met problemen als zwerfvuil, kapotte verlichting, een stoplicht dat niet werkt."

Het resultaat is het project Wenswijk: kinderen van zestien basisscholen in heel Nederland bedenken samen met gemeente, welzijnswerk en lokale ondernemers hun ideale wijk. Bij de een ligt de nadruk op zwerfvuil, bij de andere op veiligheid. In Emmen gaan basisschoolkinderen in discussie met hangjongeren over het gebruik van de wijk. In Heerlen maken leerlingen een tentoonstelling over de mooiste en lelijkste plekken van de wijk. In Joure ging een school met alle ouders aan de slag op Himmeldeï (opruimdag). Unilever sponsort het project en vervult een actieve rol in de projectgroep. Het bedrijf zorgde ervoor dat door de kinderen gemaakte posters van hun ideale wijk in de lokale abri's hangen.

Bruggen over Babylon

"Het was in de begintijd moeilijk om concreet te maken wat we met Echte Welvaart wilden bereiken. Mensen in twee jaar anders over immateriële waarden laten denken vonden we te ongrijpbaar", herinnert De Vries zich. Daarom vertaalden ze dat in losse onderdelen: publiciteit over hun activiteiten, een website, de boekjes 'Echte Welvaart' en 'Werken met waarden' uitgeven, evenementen voor een breed publiek organiseren zoals de training 'Werken met waarden', workshops, congressen over duurzaam ondernemen en debatten.

De Vries: "We stellen ons tot doel mensen uit het bedrijfsleven, wetenschap, overheid en maatschappelijke organisaties te leren hoe je op nieuwe manieren waarden vorm kunt geven, zodat ze geïnspireerd raken om samen te werken en van elkaar leren hoe je echte welvaart kunt maken." Dat doen ze met een

Rosa Lucassen (rechts) en Annette de Vries

netwerk van personen die zich hier toe aangetrokken voelen, die niet alleen vanuit een persoonlijke onrust reageren maar ook op basis van signalen uit de samenleving. "Mensen die zin hebben in verandering en daar ook actie in willen ondernemen." Een nieuwsbrief houdt hen op de hoogte van de activiteiten. Door de vele projecten en publicaties staan inmiddels duizend individuen en organisaties op de verzendlijst, waarvan tweehonderd actief ideeën inbrengen of aan projecten meewerken.

Zo organiseerde Echte Welvaart samen met Pentascope en managementcentrum de Baak de bijeenkomst Bruggen over Babylon, waarin bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties met elkaar van gedachten wisselen over maatschappelijk ondernemen. De Vries: "Voor ons is zo'n bijeenkomst pas geslaagd als we achteraf van mensen horen dat ze echt aan het denken zijn gezet. Zoals de fondsenwerver van Amnesty die hier leerde in alle openheid de motieven van het bedrijfsleven serieus te nemen. Pas dan kun je samen onderzoeken

hoe je een stap verder komt."

Project in de Bijlmer

Een project waar Echte Welvaart ook een rol in speelde, is Inner Gold in de Bijlmer. De initiatiefneemster, een voormalig justitieel werker, kwam bij Echte Welvaart met een programma om jongeren te helpen hun eigen weg naar persoonlijk en maatschappelijk succes te vinden. De stichting kijkt eerst naar wat er voor een project nodig is. Dat vereist een eerlijk antwoord op de vraag: denk je dat het beter wordt als je er met anderen aan kunt werken en ben je in staat je idee uit handen te geven? Als dat zo is, zoekt Echte Welvaart in haar netwerk wie hieraan kan bijdragen en wat die persoon er zelf aan heeft. Er is op locatie – in dit geval een jongerenhonk onder een Bijlmerflat – een bijeenkomst georganiseerd met twaalf mensen met verschillende expertise; van subsidiestromen tot marketing, van projectontwikkeling tot jongerenbeleid. Acties worden ter plekke verdeeld, Echte Welvaart fungeert als een spin in het web door te coördineren en te begeleiden. Geld steekt de stichting er niet in.

Bij alle activiteiten richt Echte Welvaart zich op het stilstaan bij ogenschijnlijke vanzelfsprekendheden en gebruik maken van creatieve werkvormen. De training Werken met waarden, die wordt gegeven door trainers uit het circuit van maatschappelijk verantwoord ondernemen, laat mensen nadenken over welke immateriële waarden voor hen van belang zijn en hoe je die verbindt met de collectieve belangen van de organisatie waar je werkt. De deelnemers stellen in vijf bijeenkomsten hun persoonlijke strategie op voor échte welvaart op basis van de waarde die hen het meeste raakt. Samen werken ze aan manieren om er in hun werk meer mee te doen door het maken van collages, het schrijven van poëzie, vrij te associëren en in gedachten een kijkje in de toekomst te nemen.

Een medewerkster van De Kleine Aarde, centrum voor een duurzame leefstijl in Boxtel, beeldde haar waarde 'één wereld' uit in een aardbol, die ze voor zich op tafel kon leggen bij teamvergaderingen. Dat maakte het voor haar mogelijk met haar collega's weer in gesprek te komen over drijfveren in plaats van alleen nog maar over subsidies en jaarrekeningen te praten.

Jo Maes van het Nederlandse Rode Kruis volgde de training in 2002: "Mijn waarde voor echte welvaart is solidariteit; dat zit diep in mij." Werken met waarden zette hem aan het denken over zijn eigen motivatie om bij het Rode Kruis te werken. "Ik voel mij solidair met mensen in kwetsbare posities. Samen met die mensen wil ik iets aan hun situatie te doen. Ze zijn voor mij geen object van zorg of hulp maar sterke zelfstandige mensen die ik behulpzaam

kan zijn hun eigen lot in handen te nemen." Naar zijn mening moet een keuze voor echte welvaart weloverwogen gemaakt worden. "Het vraagt om bewuste planning, agendering, aandacht. Het Rode Kruis werkt nu aan het beter voorbereid zijn op rampen. Afwachten is dodelijk, doeltreffende voorbereiding redt mensenlevens en beperkt de schade die mensen zal treffen."

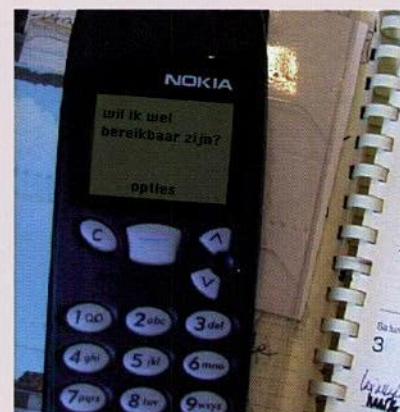
Hokjesgeest

Wat De Vries en Lucassen tot hun verbazing ontdekten, is de hokjesgeest die bestaat bij de maatschappelijke organisaties. De Vries: "De bereidheid om samen te werken en de interesse in de drijfveren van

'De bereidheid van maatschappelijke organisaties is ons tegengevallen'

anderen is ons tegengevallen. Die dynamiek vonden we juist daar, waar we die niet hadden verwacht: in het bedrijfsleven." Ze vertellen over de bijeenkomsten van Social Venture Network, waar maatschappelijk betrokken ondernemers elkaar ontmoetten. Het leidde tot de conclusie dat ze zich vooral op mensen willen richten en minder op organisaties.

Ze zijn niet helemaal tevreden over de wat eenzijdige samenstelling van het netwerk. Lucassen: "De mensen met wie we de afgelopen drie jaar in contact zijn gekomen, zijn geen brede afspiegeling van de maatschappij. Het zijn *early adopters*: maatschappelijk betrokken en hoog

opgeleid. Dat heeft veel met onze werving te maken, maar we merken ook dat deze groep meer open staat dan anderen voor ons appèl op bezinning op wat echt belangrijk voor je is."

De fondsen voor het uitvoeren van hun activiteiten zocht Echte Welvaart bij maatschappelijke organisaties. Geld krijgen is moeilijker dan De Vries en Lucassen dachten. "Dat is grappig: geld alleen maakt niet gelukkig en toch is het belangrijk", lacht De Vries. "Als het er is, maken potentiële partners makkelijker tijd voor je vrij en kun je zorgen dat je ook beter zichtbaar wordt."

"Onze missie is anderen te inspireren om te kiezen voor hun eigen waarden", zegt Lucassen. "We willen dat doen door klein te blijven en satellietverbindingen te onderhouden met mensen in bedrijfsleven, overheid, maatschappelijke organisaties en wetenschap."

"Welvaart zit voor een groot deel in je hoofd. Bloeiende bloemen in een betonbuurt kunnen voor iemand echte welvaart zijn", meent Chris Dutilh van Unilever. "Echte welvaart kun je alleen zélf maken, maar anderen kunnen je wel helpen je droom te verwezenlijken."

Algemene Ledenvergadering Humanistisch Verbond

De Algemene Ledenvergadering van het HV is op 8 november 2003 in vergadercentrum Hoog Catharijne in Utrecht. Info en aanmelding bij Loes Thewissen, tel (020) 521 90 20, e-mail: l.thewissen@lb.humanistischverbond.nl

Uitreiking 'Bemoei je d'r mee- prijs' 2003

Zaterdagmiddag 8 november, aansluitend op de ALV, wordt de tweejaarlijkse 'Bemoei je d'r mee- prijs' van het Verbond weer uitgereikt. Bent u erbij als de genomineerde projecten worden gepresenteerd en de prijswinnaars bekend worden gemaakt? Het HV ontving ruim 150 inzendingen, meer dan ooit. Na een voorselectie zal de officiële jury -bestaande uit o.a. Roger van Boxtel, Lodewijk de Waal en Funda Mijde- tien genomineerden en de prijswinnaars kiezen. De genomineerden worden vooraf bekend gemaakt, maar wie de eerste, tweede en derde prijs krijgen, wordt pas op 8 november onthuld door juryvoorzitter Hanneke Groenteman.

Plaats: Vergadercentrum Hoog Catharijne (Hoog Brabant) in Utrecht. Toegang gratis. Info en aanmelding bij Loes Thewissen, tel (020) 521 90 20, e-mail: l.thewissen@lb.humanistischverbond.nl

Nieuwe HV-campagne

Het HV wil mensen stimuleren om over (mogelijke) dilemma's na te denken, informatie te verzamelen,

visie(s) te vormen, keuzes te maken. Bijvoorbeeld over de verhouding tussen individualisme en sociale betrokkenheid. Veel actuele debatten laten een spanningsveld zien tussen individualisme en sociale betrokkenheid. Zo hangt de waarden- en normendiscussie deels samen met de vraag of mensen hun eigenbelang niet te sterk laten prevaleren boven het belang van de ander en van de gemeenschap. Het woord 'individualisme' lijkt vooral negatieve beelden op te roepen. Individualisme valt dan samen met hedonisme, egoïsme en nihilisme. Aangezien humanisten veel waarde hechten aan zelfontplooiing, doet zich de vraag voor in hoeverre zelfontplooiing zich verhoudt tot betrokkenheid bij anderen.

Wat is uw mening hier over?

Hoe denkt u hier over? Zijn idealen als vrijheid en zelfontplooiing in onze samenleving daadwerkelijk gereduceerd tot het nastreven van eigenbelang? Merkt u in uw dagelijks leven dat beide waarden op gespannen voet staan? Is de mens nu misschien te weinig in plaats van te veel met daadwerkelijke ontplooiing bezig? Moet individualisme vanuit humanistisch oogpunt niet direct worden verbonden aan de zorg voor elkaar? Kortom, moet individualisme worden ingeperkt of moeten we eerder aan een uitbreiding denken? Het HV ontvangt graag uw reactie, bij voorkeur per email naar e.wit@lb.humanistischverbond.nl of per post naar Humanistisch Verbond, t.a.v. Esther Wit, postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.

Word nu Lid

Zelfbeschikking, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid en gelijkwaardigheid zijn de kernbegrippen van het Humanistisch Verbond. Zelf denken samen leven is onze lijfspreuk. Praat, denk en werk mee aan een humanistische toekomst!

Naam: Voorletter(s): M/V
 Adres:
 Postcode: Woonplaats:
 Telefoonnummer: Geboortedatum:
 Datum:

- ☐ Ik word lid van het Humanistisch Verbond en betaal € ____ per jaar.* Als lid ontvang ik 6x per jaar het ledenblad Humus.
- ☐ Ik ontvang graag meer informatie over de diensten, cursussen en publicaties van het Humanistisch Verbond.
- ☐ Ik word donateur en ontvang 2x per jaar een acceptgiro en informatie over projecten en activiteiten.

* de minimumcontributie is € 50,- per jaar, jongeren tot 27 jaar betalen € 22,50, mensen met een minimuminkomen € 27,-

Stuurt u deze bon naar het Humanistisch Verbond, t.a.v. afdeling publieksvoorlichting, Antwoordnummer 10938, 1000 RA, Amsterdam.

Voor meer informatie kunt u ook bellen met (020) 521 90 90 of kijken op onze website www.humanistischverbond.nl

Een vrijblijvende gift kunt u storten op Giro 151058, waarvoor bij voorbaat onze hartelijke dank.

Humanistisch Verbond

'Ik ben er voor de mens achter de militair'

Humanisten in het leger

In het Nederlandse leger zijn veertig humanistisch geestelijk verzorgers actief. 'Als je in principe tegen de krijgsmacht bent, dan kun je hier niet werken.'

Bea Mol

Het is zeven uur 's avonds op een militair oefenterrein op de Veluwe. In een kale betonnen wachttruimte luisteren zo'n tien soldaten van nog geen twintig jaar op houten banken naar hun geestelijke verzorger. Harrie Bols (40), humanistisch raadsman bij Defensie, geeft zijn vormingslessen graag als de mannen op oefening zijn. Dan is de sfeer anders, vindt hij, en dan is het gemakkelijker om een vertrouwelijk gesprek te voeren.

De leeftijd van de soldaten en de afwachtende uitdrukking op hun gezicht doen denken aan een schoolklas, maar de gevechtspakken en de automatische wapens onder de bank spreken een heel andere taal.

Bols start met een korte introductie op de lessen geestelijke verzorging. Ook vertelt hij dat hij humanist is. "Wij denken dat we er hier op aarde iets van moeten maken, dat iedereen verantwoordelijk is voor zijn eigen leven en we geloven niet in een god of een hiernamaals." Er wordt instemmend geknikt. Bols vindt dat hij bij deze jongens niet met hoogdravende verhalen aan moet komen. Iedereen in de groep heeft een contract voor bepaalde tijd (minimaal 2,5 jaar). Defensie stelt aan hen geen hoge eisen: een diplo-

ma is niet nodig en een beperkt strafblad is geen bezwaar.

Afstand van defensie

Bols is sinds 1998 geestelijk verzorger van de vierhonderd militairen bij de 44^e pantser infanterie in Havelte. Tijdens zijn studie aan de Universiteit voor Humanistiek koos hij uit nieuwsgierigheid voor een stage bij Defensie. Hij vond het een dynamisch werkveld waarin hij met jonge

het in de grondwet vastgelegde recht op vrijheid van godsdienstbeleving. Van de ruim 150 geestelijke verzorgers die werken bij Defensie zijn er veertig aangesteld door het Humanistisch Verbond. Ze staan op de loonlijst van Defensie, dragen een legeruniform en hebben zelfs de rangonderscheidingstekens voor een officier. Maar ze blijven burger en vallen buiten de militaire bevelslijnen. Voor de inhoud van hun werk zijn ze uiteindelijk alleen aan het Humanistisch Verbond verantwoording schuldig. De raadslieden opereren vanuit een vrijplaatspositie, er moet afstand zijn tot het beleid van Defensie zodat de vrijheid in de omgang met de militairen en de vertrouwelijkheid gegarandeerd is.

'Bij een dominee denken sommigen: als hij maar niet met me gaat bidden'

mensen bezig kan zijn. "Er gebeurt veel met soldaten in de periode dat ze in dienst zijn", zegt Bols. "Het is een pittige tijd, ze moeten snel volwassen worden, zich aanpassen aan de hiërarchie en de groep, keuzes maken voor hun toekomst. Sommige jongens hebben al het een en ander meegemaakt, een baan in het leger is soms een laatste kans."

De aanwezigheid van de geestelijke verzorging in het leger komt voort uit

Links en kritisch

In 1964 kwamen de eerste humanistische raadslieden bij het leger, als aanvulling op de bestaande protestantse en de katholieke geestelijke verzorging. De oriëntatie van de pioniers was links en kritisch. Ze kwamen op voor de belangen van de dienstplichtigen en er was veel contact met de soldatenvakbond. Tegenwoordig hebben de geestelijke verzorgers alleen nog maar te maken met beroepsmilitairen, mensen die

Humanistisch geestelijk verzorger Harrie Bols (rechts)

zelf gekozen hebben voor het leger. Mart Vogels is staffunctionaris inhoudelijk beleid van de humanistische geestelijke verzorging bij Defensie. Mensen die in principe tegen de krijgsmacht zijn kunnen er niet als raadsman werken, meent hij. "Militair zijn is meer dan een beroep, het is een deel van de identiteit van mensen, daar moet je respect voor kunnen hebben." Volgens Vogels blijven de meeste geestelijke verzorgers hun hele loopbaan bij Defensie, ze ervaren het als meer dan een gewone baan.

Rituelen verzorgen

De geestelijke verzorgers in Havelte, een aalmoezenier, een dominee en een humanist, hebben ieder een bataljon toegewezen gekregen. Desgewenst kunnen militairen ook terecht bij een geestelijk verzorger van een andere signatuur dan die

van hun eigen bataljon.

De taken van een humanistisch raadsman zijn zeer divers. Het geven van vormingslessen over normen en waarden valt er onder, maar ook individuele begeleiding, het verzorgen van rituelen – zoals de uitvaartdiensten van omgekomen collega's – en het geven van beleidsadviezen. De dienst Humanistische Geestelijke Verzorging beschrijft de kerntaken van de raadslieden als 'het onderhouden van vertrouwensrelaties met militairen en direct betrokkenen en het leveren van een bijdrage aan humanisering van de krijgsmacht'. Volgens Mart Vogels merken geestelijk verzorgers door hun werk snel of er dingen fout lopen in de organisatie. "Dat kan gaan over de werkdruk, een manier van leidinggeven of over de communicatie die niet goed verloopt. Je probeert hierover met de verantwoordelijken in gesprek te

gaan. Als het niet lukt dan zoek je het bij een leidinggevende hogerop. Commandanten moeten hun mensen duidelijk maken waarom er iets van hen wordt gevraagd. Zo blijven ze gemotiveerd en ervaren ze hun werk als zinvol." Momenteel is een belangrijk gespreksonderwerp de aangekondigde bezuinigingen bij de krijgsmacht. Veel is nog onduidelijk en dat geeft onzekerheid.

Beetje soft

Harrie Bols ziet zichzelf in de eerste plaats als zorgverlener. "Soms hoor ik van een commandant dat het niet goed gaat met iemand. Dan zoek ik hem op, maak een praatje." De jongeren hebben vooral problemen met hun werk, het wennen aan de hiërarchie, de groep. Bij de wat ouderen spelen relatieproblemen. Er gaat veel energie zitten in het werk als militair, het is een hele klus om daarbij je relatie goed te houden, zegt Bols.

Johan Dokter was in 2000 samen met Harrie Bols op uitzending in Bosnië. Hij was toen stafofficier bij het 44^e pantserinfanteriebataljon. "Over de geestelijke verzorgers wordt wel eens lacherig gedaan", zegt hij, "veel jongens vinden het een beetje soft. Maar ze zijn wel het tweede vangnet, bij problemen ga je eerst naar je collega's, en dan naar hen. Het is laagdrempelig omdat ze er altijd bij zijn. Ga je naar een psycholoog dan word je meteen gelabeld als iemand met een probleem." Een humanist heeft het daarbij makkelijker dan een religieuze geestelijk raadsman. "Bij een dominee denken sommigen: als hij maar niet met me gaat bidden. De meeste jongens hebben niet zoveel met godsdienst".

Militair zijn kan risico's met zich mee brengen, dat geldt zeker bij uitzendingen. Ook in gebieden waar het nu rustig is kan onverwacht het geweld weer opblaaien. Volgens Bols houden de meeste soldaten daar geen rekening mee. Het is een van zijn taken om ze te laten nadenken over de consequenties van hun keuze voor het leger. "Vorig jaar zijn er twee jongens bij een ongeluk omgekomen. Dat was voor velen het ergste wat ze mee hebben gemaakt, iemand die zomaar in een keer weg is." De bereidheid om te sterven voor Nederland is bij de militairen niet erg groot, maar Bols is ervan overtuigd dat velen alles voor hun groep zullen doen, de onderlinge kameraadschap gaat ver.

Geweld soms nodig

De humanistische geestelijke verzorgers bij Defensie zijn over het algemeen niet pacifistisch. Het gebruik van geweld is soms nodig om een betere situatie te laten ontstaan, meent Mart Vogels. "Als je tolerantie

Harrie Bols gebruikt dilemmakaarten om de discussie op gang te brengen

en pluriformiteit verkondigt dan moet je ook bereid zijn die te verdeelen. Dat betekent niet dat je het overall mee eens moet zijn. Dat doet trouwens bij het werk ook niet ter zake. Als je bij een eenheid werkt

'Zelf een wapen dragen past niet bij mijn levensovertuiging'

dan ga je gewoon mee op uitzending, ook al zou je tegen de missie zijn. Wij doen de besluitvorming van de politiek niet nog eens over. Als privé-persoon mag je er best een andere mening op na houden, ook militairen hebben dat." Dat neemt niet weg dat er wel gepraat wordt over actuele kwesties. De Amerikaanse aanval op Irak bijvoorbeeld was aanleiding tot

een studiedag. De algemene mening was dat die aanval niet gerechtvaardigd was.

Mart Vogels vindt dat de Humanistische Alliantie een duidelijke visie zou moeten ontwikkelen over het gebruik van geweld. "Ik vind het niet goed om langs de kant te blijven staan en alleen maar dingen te roepen over wat er mis is in de wereld. Je moet je afvragen of humanisten die staan voor mensenrechten niet juist wat te zoeken hebben in conflictgebieden, zouden wij niet juist moeten helpen om die conflicten te beëindigen?"

Harrie Bols gelooft in het belang van vredesmissies. "Op die manier leveren we een bijdrage aan vrede in de wereld. Ik kan daar wel achter staan. In Joegoslavië bijvoorbeeld, door de aanwezigheid van SFOR kan daar een samenleving opgebouwd wor-

den waar plaats is voor iedereen. Sommigen zeggen dat de oorlog weer begint als de soldaten weg zijn, maar ik twijfel daar aan, misschien ziet men zelf ook dat het zo beter werkt." Na enig doorvragen geeft Bols toe dat er wel een zekere discrepantie is tussen humanist zijn en werken bij de krijgsmacht. "Ik zou zelf nooit een wapen willen dragen, dat past niet bij mijn levensovertuiging. Daarom ben ik ook half een buitenstaander. Uiteindelijk ben ik er niet voor het leger, ik ben er vooral voor de mens achter de militair."

Bewustwording

Niet alle vredesmissies pakken goed uit. Het debacle rond Srebrenica toonde aan hoe een goedbedoelde missie op een menselijke ramp uit kan lopen wanneer er geen duidelijkheid is over de opdracht en bevoegdheden van de militairen ter plekke. Een storm van kritiek brak los. Door Srebrenica werd aandacht voor ethiek in het leger weer actueel. Juist tijdens vredesmissies komen militairen voor tal van morele vragen en dilemma's te staan. Hoe voorkom je dat je te veel betrokken raakt? Waar begint en eindigt je verantwoordelijkheid? Hoe blijf je neutraal? Afwegingen die van levensbelang zijn, moeten vaak in een fractie van een seconde worden gemaakt.

Désirée Verweij is universitair docent filosofie en ethiek aan de militaire academie in Breda. Zij ziet voor ethiek binnen de krijgsmacht een belangrijke taak weggelegd voor de geestelijke verzorging. "Inzicht in eigen waarden en normen is van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van ethiek. Het is op het terrein van de persoonlijke bewustwording dat de geestelijke verzorging een

lange en rijke traditie heeft".

Op de militaire academie wordt gewerkt met een ethisch bewustwordingsmodel, waarbij militairen stapsgewijs een situatie moeten analyseren en op basis daarvan afwegingen moeten maken. Verweij waarschuwt ervoor dat ethische vorming niet moet verworden tot een trucje. Mart Vogels is het met haar eens. "Een model is niet toereikend voor mensen die moeten functioneren onder moeilijke omstandigheden waarin ze geconfronteerd worden met geweld en de gevolgen van geweld. Je moet werken aan persoonlijke waarden en

'Wij vragen: klopt datgene wat je doet met wat je vindt?'

een levensovertuiging, die geven meer bestendigheid dan een model. Een levensovertuiging kleurt het handelen. Wij als geestelijke verzorgers stellen steeds de vraag: klopt datgene wat je doet met wat je vindt? Met de manier waarop je in het leven staat? Dat is het uitgangspunt van ons werk."

Oud vrouwtje

De ethische vorming begint met het verkrijgen van inzicht in de eigen waarden en normen. De jongens op de Veluwe gaan daar vanavond aan werken tijdens de vormingsles. Ze zijn de hele dag buiten geweest in de stromende regen, die nog steeds met bakken uit de hemel valt en zitten nu wat onwennig bij elkaar. Harrie Bols gebruikt dilemmakaarten om een discussie op gang te brengen. Een jongen met een Amsterdamse tongval legt een dilemma uit als 'kie-

zen tussen twee chicks'. Zijn maat pakt een kaart met de vraag: als je geen geld hebt, en je ziet dat een oud vrouwtje vergat om haar geld te pakken bij de bankautomaat, zou je het dan meenemen? "Voordat ik in dienst ging zou ik het gepakt hebben, nu denk ik: ze heeft er hard voor gewerkt", antwoordt een jongen.

Veel situaties die op de kaarten geschetst worden gaan over omgaan met elkaar. De soldaten zijn nieuwsgierig naar de mening van hun collega's. Kom je op voor een jongen die gepest wordt? Voor vrienden zeker, maar niet voor iemand die je zelf ook niet mag, is de algemene mening.

Sommigen maken het er zelf naar, zoals een soldaat uit een andere groep, die is zo dom en gedraagt zich zo raar, vinden ze. Bols vraagt wat door, en dan zijn er toch jongens die het voor de soldaat opnemen. Je moet niet te ver gaan, bij iemand lichamelijk pijn doen ligt de grens. Maar woorden kunnen nog meer pijn doen, zegt iemand. De commandant vertelt over een jongen op zijn school die zelfmoord heeft gepleegd vanwege pesten. Het is even stil. "Je weet niet wat er in iemand zijn kop omgaat", vat Bols het bondig samen.

Voor sommige jongens in de groep geldt dat ook: ze luisteren aandachtig maar zeggen weinig.

De vormingsles is niet het laatste programmaonderdeel voor vanavond, er moet nog een schietoefening gedaan worden. De soldaten staan ontspannen bij elkaar te roken, wachtend op het moment waarop ze hun wapens moeten laden. "Zou je hier nu ook zo staan als je echt aan moest vallen", vraagt Bols. De jongens gniffelen, maar de commandant reageert serieus. "Daar denk ik vaak aan."

Humanistisch raadsman in Irak 'Ik ga waar militairen gaan'

Humanistisch geestelijk verzorger Erwin Kamp (38) werd in juli uitgezonden naar Irak. Na de gewenningsperiode in Koeweit en een aantal tijdelijke verblijfplaatsen (*support bases*) in Irak is hij nu met de twaalfde infanterie compagnie van het Korps Mariniers gestationeerd in Al-Khidr, in Zuid-Irak.

"Mijn taken zijn heel divers. Ik begeleid mensen, organiseer bezinningsbijeenkomsten, doe zoveel mogelijk mee aan de patrouilles van de mariniers en voorzie de commandant gevraagd of ongevraagd van advies. Het programma hier kan zomaar veranderen, maar daar maak ik me na vier jaar niet meer druk over. Mijn instelling is dat ik zorg en aandacht heb voor de uitgezonden militairen. De pater, de dominee en ik hebben het werk zo verdeeld dat ieder zijn eigen compagnie heeft. Elke dag bezoek ik de ziekenboeg, waar ik bijvoorbeeld een jongen bezoek die de zin van het leven totaal niet meer ziet zitten en daar is opgenomen. Een andere jongen heeft een familielid verloren aan

zelfmoord dit jaar en hij heeft het daar erg moeilijk mee. Dat zijn echt zware zaken. Ik heb sinds kort een satelliettelefoon waarmee mensen bij wie het thuis niet lekker loopt bijvoorbeeld kunnen bellen met Nederland. Maar er zijn ook mariniers die langskomen om even stoom af te blazen, 'griepen' noemen we dat, bijvoorbeeld over de leefomstandigheden. In het begin was de situatie heel primitief: we moesten ons wassen met flessen water, deden onze behoefte in de open lucht op een plank met een gat en aten drie weken uit blik.

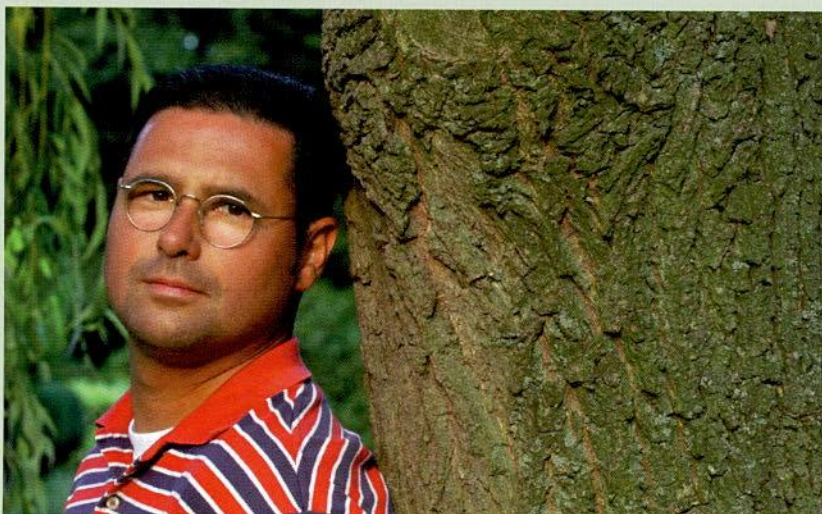
Laatst werd een militair van ons aan een blindedarmonsteking geopereerd in een Amerikaans kamp. Samen met de dokter heb ik hem

bezocht – onder militaire begeleiding.

Drie keer per dag gaat er een patrouille uit. De Irakezen op straat spreken de mariniers aan op het tekort aan brandstof en water terwijl ze hier helemaal niets mogen uitdelen. Als we dat gaan doen, wordt de aanzuigende werking te groot. Ik heb al jongens gesproken die het moeilijk hebben als ze die vragende kindergen zien smeken om water. Voor het vertrek hebben de pater, de dominee en ik een instructiekaart gemaakt waarop we de mariniers adviseren om niet al te idealistisch te denken dat met hun missie de wereldvrede vijf stappen dichterbij komt. Ze moeten relativeren en kunnen zich het beste richten op het zo goed mogelijk uitvoeren van hun eigen werk.

Voor mijn eigen welbevinden schrijf ik veel brieven. Ook aan mijn zoontje van bijna vijf, zodat hij later kan lezen hoe het hier was. Ik schrijf hem over waar ik tegenaan loop, over humanisme, over moed. Ook lees ik veel en luister ik naar muziek. Ik vind het zinvol om hier te zijn, want ik kan veel mensen helpen bij levensvragen. Ik ga waar militairen gaan, of ik het nou politiek eens ben met de oorlog of niet. Het is binnen de Koninklijke Marine zo vanzelfsprekend dat er een humanistisch raadsman mee is. In andere landen, behalve België, kennen ze dat niet. Als je mijn werk vergelijkt met dat van paters of dominees, verschil ik het meest in de onvoorwaardelijke betrokkenheid denk ik. Mijn missie is niet om in de hemel te komen, ik kan mij helemaal richten op wat iemand beweegt, zonder vooringenomen standpunt."

Josephine Krikke

[foto] Erik Kottier

Tony Parsons: 'We hebben onze kinderen te kort gedaan'

Ooit ging hij als punkjournalist op ruige tournees met The Sex Pistols. Nu schrijft Tony Parsons bestsellers over hedendaagse relaties. En vooral over de kinderen die, zegt hij, door onze zelfzucht littekens krijgen voor het leven.

Alice Broeksma

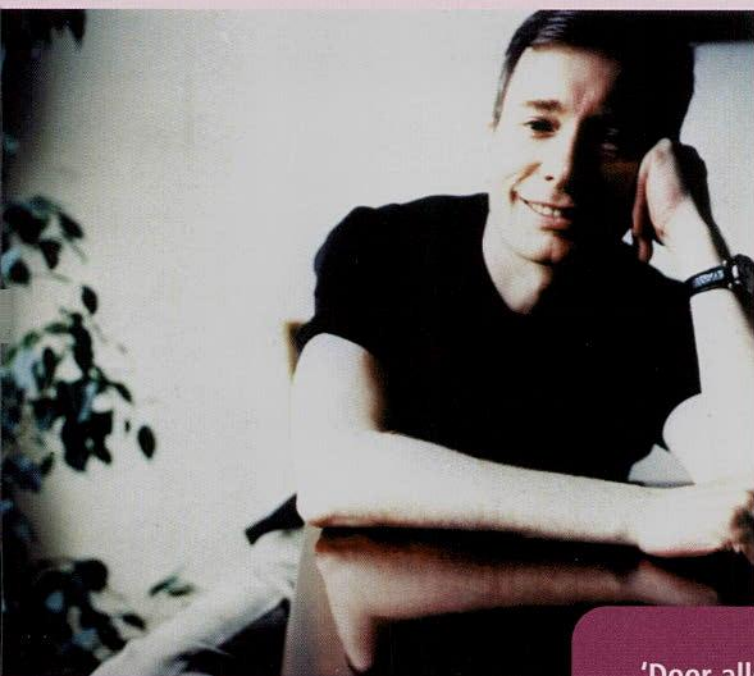
Ruim tien jaar geleden schreef Tony Parsons 'Man and Boy', het verhaal over de snelle mediajongen Harry Silver die zijn vrouw en kind verspeelde door toe te geven aan buitenechtelijke lust. De vrouw zag de misstap als aanleiding om naar haar oude zelf op zoek te gaan aan de andere kant van de wereld, in Japan. Met achterlating van Pat, het zoontje dat ze pas maanden later weer in haar leven kon hebben. Door haar terugkomst volgde de scheiding tussen vader en zoon, die net een balans hadden gevonden en zich opnieuw moesten aanpassen. Uit het moderne leven gegrepen. Wie het boek in Engeland ook las, iedereen wist dat het misschien niet volledig autobiografisch was, maar toch wel heel veel ingrediënten bevatte uit Parsons eigen leven. Parsons (47) was jong getrouwd met mede-mover and shaker Julie Burchill, collega-journalist bij NME (New Musical Express) en moeder van hun zoon Bobby. Toen Burchill haar man verliet, bleef Bobby van vijf bij zijn vader wonen. Nu nauwelijks bijzonder meer, maar in

Engeland was Tony Parsons midden jaren tachtig een van de eerste bekende *new men*, die de zorg op

zich nam voor zijn kind en de dagelijkse consequenties aanvaardde van zijn ouderschap.

[foto's] Nigel Spalding

Die ontdekkingstocht leidde tot de bestseller 'Man and Boy' (1991), waarvan op een gegeven ogenblik meer exemplaren over de toonbank gingen dan van J.K. Rowlings 'Harry Potter'.

Notoire vrouwenjager

Het boek, geschreven door - hij geeft het volmondig toe - een notoire vrouwenjager, werd in 25 talen vertaald, is verfilmd en maakte Parsons miljonair. Voor de worsteling van een man om emotioneel volwassen te worden was duidelijk een markt. Het hielp dat het zo'n eerlijk boek was, van een man die toegaf hoe moeilijk het was: "Zeg nou zelf. Mannen die dertig, veertig of vijftig worden drómen toch niet van een Volvo-bestelwagen?" Het hielp ook dat Parsons al bekend stond als het provocerende panellid van 'Late Review', het cultuurprogramma op BBC2 met de beroemde feministe Germaine Greer. In 2001 volgde Parsons boek 'One for My Baby' ('Voor mijn kind') en afgelopen zomer verscheen het boek 'Man and Wife', in Nederland onder

de titel 'Kies voor haar'. Dat vertelt over de verdere ontwikkelingen van Harry Silver en Pat, omringd door nieuwe mensen in hun leven: een andere vrouw, een kant-en-klare zus, de moeder die deze keer haar geluk gaat zoeken in Amerika met een nieuwe man. Pat

maar met de inborst van een boeddhistische monnik. Mijn wijze moeder zorgde voor het huishouden. Ze woonden in een flatje boven de winkel en ze hielden van elkaar. Punt. Duidelijk. Ik ben ervan overtuigd dat je als kind grote voordelen hebt van zo'n basis van geborgenheid. Je kunt er een gelukkig leven op bouwen. Het zal niet altijd even makkelijk zijn geweest voor de mannen en vrouwen in dat soort huwelijken, die hadden natuurlijk ook hun frustraties, maar voor kinderen was het zonder twijfel goed."

'Door alleen aan jezelf te denken zet je het geluk van je kinderen op het spel'

moet mee. Weg van zijn roots: weg van zijn vader, grootmoeder, beste vriend. Maar zijn moeder kondigt achteloos aan dat kinderen zich makkelijk aanpassen en belooft een hond in Amerika. 'We moeten naar huis, lieverd', zegt de vader bij oma, vlak voor het vertrek naar Amerika. Pat kijkt naar hem op met een blik 'die je nooit zou mogen zien op het gezicht van een zevenjarige'. Thuis? Waar is dat dan?

Groenteboer met tatoeages

'Kies voor haar' is weer een reportage over mannen en vrouwen en hun zucht naar persoonlijke voldoening. En hun kinderen, die daarvoor de rekening betalen. Want dat dat het geval is, staat vast voor Tony Parsons. "Ik heb het grote geluk gehad op te groeien in een traditioneel gezin van vader, moeder en kind. Mijn vader was een groenteboer met tatoeages

Zijn generatie had *the best of both worlds*, zegt Parsons. "We groeiden op in geborgenheid en werden in vrijheid volwassen. Wij hadden The Beatles, The Stones en The Sex Pistols. We konden doen waar we maar zin in hadden. We sliepen met wie we wilden, scheidden er op los, leefden met allerlei mensen. Wij waren de verwende spoken van de vrije maatschappij. Zoals ik zijn er in Engeland miljoenen. We konden geloven dat ons geluk en onze voldoening het allerbelangrijkste was in het heelal. Maar we hebben wel gefaald onze kinderen een veilige ondergrond te geven. Niet dat veel van mijn generatiegenoten dat willen toegeven. We kunnen het niet verdragen dat we onze kinderen tekort hebben gedaan. Voor volwassenen maakt een scheiding niet enorm veel uit. Seks valt wel weer te krijgen, je koopt nieuwe kleren, je wordt weer verliefd en gaat uit dansen: je vindt je leven terug. Maar kinderen van gescheiden ouders krijgen nooit hun oude bestaan terug. Ze hebben littekens voor het leven. Door alleen aan jezelf te denken zet je het geluk van je kinderen op het spel."

Door 'Kies voor haar' waart die tijd-

geest: in hamburgerketens waar alle tafels zijn bezet door weekendvaders, die krampachtig het gesprek gaande houden met kinderen waarvan ze zijn vervreemd. Kinderen die inmiddels half in het Frans antwoorden door de dagelijkse zorg thuis van au pairs. Kinderen die niet onbevangen meer kunnen praten over 'thuis', omdat daar inmiddels ook een stiefvader leeft die al even krampachtige pogingen doet om een acceptabele band met hen op te bouwen. Ondertussen vergooien de mannen en de vrouwen hun leven aan zinloze carrières. De moeder van Pat foetert tegen Harry over haar aanvankelijke rol als thuisblijfmoeder: 'Ik was een onzichtbare vrouw door thuis voor onze zoon te zorgen en geen presentator te zijn van een tv-show.' Harry zelf ontdekt de schaduwzijden van zijn mediabaan en foetert op zijn beurt tegen zijn nieuwe vrouw, die in de luxe catering zit en geen baby wil: 'Ga je nou de rest van je leven de hielen likken van klootzakken?' En zij vraagt hem of hij nu alleen nog zijn vader gaat verheerlijken. 'Ik kan iets slechter verzinnen', zegt Harry, die concludeert dat de generatie van zijn ouders geen bekrompen leven leidde, maar juist ijzersterk was en zekerheden had die wij nooit meer zullen hebben.

Voetballen in het park

Tony Parsons heeft het boek opgedragen aan zijn eigen vader, al jaren dood. Tijdens het schrijven overleed ook zijn moeder - de ziekte van een moeder komt ook in het verhaal voor. Tony Parsons: "Mijn boeken zijn heel alledaags omdat Harry meemaakt wat bijna iedereen meemaakt: de geboorte van een kind, een scheiding, het ouder worden en

de dood van je ouders, we maken het allemaal zelf mee en niets blijkt belangrijker te zijn in je leven".

In het verhaal neemt de vader van de ik-figuur Harry Silver een prominente rol in als toeschouwer: 'Mijn zoon is dit weekend getuige van het huwelijk met mijn nieuwe vrouw. Hij is zes jaar. Als de onderwijzer vraagt wat hij in het weekend heeft gedaan zal hij vertellen dat hij naar het huwelijk is geweest van zijn vader. Je kunt je voorstellen hoe ze daar in de lerarenkamer om zullen lachen. Wat een wereld. Dat zou mijn vader ook hebben gedacht, maar hij zou niet hebben gelachen. Mijn vader vond voetballen in het park al opwindend genoeg voor een zaterdagmiddag.'

Narcistische maatschappij

De auteur geeft toe dat nostalgie alleen natuurlijk geen enkele zin heeft. Zo idyllisch was het bestaan van zijn ouders verder niet. Dat Parsons nu zelf miljonair is komt, zegt hij, zeker ook door de afschuw van de armoede in zijn jeugd.

'Werk is veel makkelijker dan een gezin hebben'

"Miljonair worden is het bewijs dat je door je maatschappij wordt geaccepteerd." Hoewel hij dus weet dat succes relatief is. "Werk is veel makkelijker dan een gezin. Het is veel makkelijker je op je werk een geslaagd mens te voelen."

Zijn zoon Bobby is inmiddels 23. De vraag hoe het met hem gaat ontwijkt Parsons met: "Ik ben gisteren met hem naar het voetbal geweest." Met zijn nieuwe Japanse vrouw heeft Tony Parsons een pasgeboren doch-

tertje, Jasmine Minatsu ('Zomer schoonheid'). Het echtpaar woont in Londen. Een paar dagen na het interview gaat hij een maand naar Amerika om daar zijn boek te promoten. De voormalige punkjournalist heeft zijn bestaan dus toch niet helemaal aangepast aan zijn nieuwe kind.

Halfouders

Parsons benadrukt: "Het is niet zo dat ik denk dat er minder liefde en tederheid in onze hedendaagse gezinnen zou bestaan. Ik zeg ook niet dat we de klok terug moeten draaien. Maar ik zeg wel dat onze kinderen er bij in schieten. Het zou een goede start zijn om die waarheid zelf onder ogen te zien en er ook eerlijk over te zijn naar onze kinderen toe."

En dan? Moeten we ons van Parsons verontschuldigen over de manier waarop we leven? Hij zegt, geïrriteerd: "Ik denk niet dat dat veel zal helpen. Maar we moeten wel de waarheid onder ogen zien dat onze buitensporig narcistische maatschappij niet de beste omgeving is om kinderen groot te brengen.

Mijn boeken gaan over de rechten van het kind." De *blended families* zijn een feit: overal zijn samengevoegde gezinnen vol 'halfouders' en halfbroers, en iedereen werkt.

Parsons: "Maar het zou niet slecht zijn om nog eens na te denken over wat er in het verleden wel goed was en wat er in onze tijd verkeerd is gegaan." Zelf heeft hij een antwoord gevonden: "Ik zorg voor de mensen die op me rekenen." Geen toeval dus dat 'Kies voor haar' een soort *happy end* krijgt. Iedereen maakt, ondanks alle hedendaagse obstakels, toch een kans op geluk.

'Kies voor haar', Tony Parsons, uitgeverij The House of Books.

Sociaal internet

De grote verwachtingen van het internet in de jaren negentig mogen niet zijn uitgekomen, toch wordt het steeds duidelijker dat internet niet meer weg te denken is uit onze samenleving. Er komen ook steeds weer initiatieven die proberen internet sociale betekenis te geven.

Projecten die op buurt- of wijkniveau mensen met elkaar in contact proberen te laten komen, of die integratie van minderheden, zieken, gehandicapten of ouderen willen bevorderen. Onlangs is het congres 'In de buurt van ICT' gehouden, waarbij een aantal projecten genomineerd werden voor de ICT-in-de-buurt-award. We zullen uit deze uiteenlopende projecten een aantal bespreken, die met zogenaamde internet-tools de gebruikers zelf inhoud (content) laten produceren (waarover verderop meer).

Probleemwijk

Naoberschapbank is een sociaal project van de wijk Barges in Emmen. Een onderdeel van het project is de website (www.barges.org). Op deze site is allerlei informatie over Barges te vinden zoals over wijkbewoners, activiteiten en verenigingen. Het idee is dat door het publiceren en de uitwisseling van informatie de sociale verbondenheid in de probleemwijk groter wordt. Interessant daarbij is dat de bewoners een aantal internet-tools (instrumenten) kunnen gebruiken (zie www.naoberschapbank.nl) waarmee ze zelf een online tijdschrift, gastenboek of een complete websi-

In deze rubriek over 'digitaal leven' besteedt de Humanist aandacht aan ontwikkelingen op het internet en het wereldwijde web in het bijzonder. Peter Gorgels, maker van de website Intellectueel Online en tevens webeditor bij het Rijksmuseum, verhaalt over het digitale leven, signaleert trends en interessante sites, geeft achtergrondinformatie en handige tips.

te kunnen maken. Al die verschillende publicatievormen zijn op de website van Barges oproepbaar. De vormgeving van de site doet amateuristisch aan, wat verwonderlijk is als je weet dat de site en de 'internetbouwdoos' is gemaakt door Submarine, een hip internetbureau in Amsterdam. Misschien zit de verklaring hierin: Submarine komt voort uit VPRO Digitaal waar de (moderne) opvatting heerst van het strikte scheiden van content (tekst en foto's van de buurtbewoners en -verenigingen), de tools (maak je eigen gastenboek etc.) en de vormgeving. Submarine heeft misschien bewust voor een laagdrempelige vormgeving gekozen zoals ook het succesvolle Marktplaats heeft (www.marktplaats.nl) om dichtbij de belevingswereld van de doelgroep te blijven. Het kan natuurlijk ook dat er bijna geen budget was.

Kinderpersbureau

De strategie om tools te leveren om mensen zelf te laten publiceren of met elkaar te communiceren, zie je steeds vaker in het digitale domein toegepast. Zo is de ICT-in-de-buurt-Award gewonnen door het kinderpersbureau van de Cybersoek (www.cybersoek.nl), een zogenaamd digitaal trapveldje waar kinderen uit achterstandswijken gestimuleerd en geholpen worden met computers om te gaan. Op het kinderpersbureau krijgen de kinderen workshops en de instrumenten om als echte journalisten rapportages over hun buurt te maken. Ze doen dat vanuit invalshoeken die ze zelf interessant vinden, zoals werk (wat wil je later worden), veiligheid in de buurt en speel-

plekken.

Verhalentafel

Een derde bijzonder project waarbij de gebruikers een belangrijke rol als producent van informatie leveren, is de Verhalentafel. 'De Verhalentafel is een bijzonder vormgegeven meubel dat plaats biedt aan drie tot zes

hoogbejaarde gebruikers', zo meldt de website (www.waag.org/verhalentafel) waar het hele ontwerp- en productieproces van de interactieve tafel na te lezen (en te kijken) is. 'De tafel heeft een vaste plek in de gemeenschappelijke ruimte van verzorgingshuis het Twiskehuis in Amsterdam-Noord. Men kan er op ingebouwde schermen historisch audiovisueel materiaal oproepen, van Wim Sonneveld tot de begrafenis van Wilhelmina. Het gezamenlijk ervaren van de oude beelden, geluiden en verhalen stimuleert de bewoners om hun eigen herinneringen en verhalen met elkaar te delen. Vervolgens kunnen de bewoners indien gewenst hun eigen commentaar en verhalen toevoegen aan en terughoren via de Verhalentafel. De Verhalentafel kan zo na verloop van tijd uit-

groeien tot een databank van (levens)verhalen'.

Belangrijk is ook dat de manier waarop je machines moet bedienen speciaal ontworpen is voor oudere mensen met weinig computerervaring. De complete bediening van de software gaat namelijk via slechts twee knoppen. De bedoeling is dat meerdere instellingen dergelijke Verhalentafels in huis krijgen en dat in de toekomst de verschillende tafels via internet verbonden worden, zodat alle informatie voor iedereen beschikbaar zal zijn.

Gebruikers tools geven zodat ze zelf producent van informatie kunnen zijn, lijkt wel de echte succesvolle internetstrategie te worden. Zie bijvoorbeeld www.startpagina.nl waar webmasters zelf hun eigen pagina over hun favoriete onderwerp beheren, of het eerder genoemde Marktplaats, waar iedereen kan kopen en verkopen. Het is een interessant fenomeen dat deze tactiek nu ook wordt toegepast op het sociale digitale domein.

Wonderen bestaan

In de zomermaanden zond de KRO een serie uit die 'Wonderen bestaan' heet. In de serie komen mensen aan het woord, die een wonder hebben meegemaakt en die daarvan graag willen getuigen. Uit het tijdstip van de programmering zou je kunnen opmaken dat de Katholieke Radio Omroep zelf het onderwerp ook niet helemaal serieus neemt en als je daar nog aan toevoegt dat 'Wonderen bestaan' valt in de categorie 'amusement', dan kan het haast niet anders dan dat het programma is bedoeld als een zomers niemendalletje. Straks als de bladeren vallen, komt bisschop Ernst gewoon weer om te waarschuwen tegen de wonderigheid van het leven.

Wonderen zijn voor een katholieke omroep een beetje *tricky business*. In het katholieke geloof gebeuren rare dingen, dat is waar. Kinderen worden een enkele keer onbevlekt ontvangen en onder bepaalde omstandigheden is $1 + 1$ in het katholicisme wel degelijk 3. Maar de katholieke kerk is op haar manier ook een beetje huiverig voor wonderen. Ze bestaan wel, maar de kerk heeft daarin het laatste woord.

De wonderen waarover in 'Wonderen bestaan' wordt verhaald, zijn ook een bepaald soort wonderen. Bijna altijd gaat het over uitgekomen voorspellingen, over verschijnselen van gelijktijdigheid, over personen die op twee plaatsen te gelijk zijn (bi-lokaliteit), over wonderbaarlijke genezingen, of over beschermengelen die iemand uit een penibele situatie hebben gered.

Het zijn over het algemeen wonderen die heel goed in het christelijke geloof passen. Ze zouden zelfs gecontroleerd kunnen worden. Alleen: van controle komt het nooit! Het is per slot een zomerprogram-

ma. Je moet een leuk verhaal niet kapot checken, dat weet iedere journalist. Wonderen die regelrecht tegen het christelijk geloof ingaan, zul je bij 'Wonderen bestaan' ook niet gauw tegenkomen. Iemand die bijvoorbeeld door een UFO is ontvoerd en een hele andere God heeft ontmoet, heb ik in ieder geval nog niet gezien.

'Wonderen bestaan' is een beetje een zielig programma. Met de meeste mensen die hun verhaal komen doen is iets mis - dat zie je meteen. Ze zijn van het goedgelovige soort dat altijd optreedt in consumentenprogramma's. Ze zijn van het slachtoffersoort, dat zich encyclopedieën laat aansmeren of dat anderszins wordt opgelicht door een handige sodemieter die een voet tussen de deur heeft weten te krijgen.

**'In het katholieke geloof
gebeuren rare dingen,
dat is waar'**

Volgens de formule van het programma zit er ook altijd een bekende Nederlander in, maar let u eens op: dat is altijd een bekende Nederlander (BN'er) van de tweede garnituur. Catherine Keyl, André van der Toorn (schijnt iets bij SBS te doen),

of Bob Fosko - dat soort types. Het is altijd zo'n BN'er, die je op afroep kunt inhuren. Dit type BN'er verzint wonderen om maar op de tv te komen. De dode tante, die je twee jaar later weer tegenkomt op de boulevard in Nice, daar is de BN'er dol op. Ook een beetje zielig is presentatrice Yvon Jaspers. Het was een lief meisje van Het Klokhuis. Meestal komen die lieve Klokhuispresentatrices later bij 'Het Journaal' terecht, of bij een actualiteitenrubriek, maar die kans lijkt mij nu voor Yvon Jaspers voorgoed vergooid. Als je eenmaal zo'n programma als 'Wonderen bestaan' hebt gepresenteerd en jezelf dus te kijk hebt gezet als iemand die je alles

kunt wijsmaken, zal niemand je geloven als je iets serieus gaat ondernemen.

Op de site van de KRO wordt nogal wat aandacht besteed aan het programma. In deze moderne tijd kunnen mensen uiteraard interactief reageren. Zo werd de volgende oproep gedaan: 'Hart- en vaat-ziekten zijn de belangrijkste doodsoorzaak in Nederland. Toch zijn er weinig of geen wonderbaarlijke genezingen bekend van mensen die aan deze ziekten lijden. Heb je enig idee wat hier de oorzaak van is? Praat mee!'

De antwoorden geven je een aardig inkijkje in de Nederlandse samenleving. Dit is zo ongeveer het niveau: 'Ik heb wel een ideetje daarover. Ik geloof dat alle vormen buiten de denkgeest een projectie zijn van wat zich in de denkgeest bevindt, dus ook de vormen in je eigen lichaam. Als je hier niet in gelooft en je probeert alleen de gevolgen (ziekte in het lichaam) en niet ook de oorzaak (die in de denkgeest ligt) weg te halen, komt de ziekte gewoon terug. Pas als je je manier van denken kan en wilt veranderen, bestaat er naar mijn idee kans op echte genezing'.

Als ik het niet dacht: een kapotte hartklep, te hoog cholesterol, een verstopte ader, het zit allemaal tussen de oren! Dit vind ik trouwens ook een goed antwoord: 'Het feit dat er geen wonderbaarlijke genezingen van hart- en vaatziekten zijn, is volgens mij te verklaren door het feit dat deze ziekten nog maar kort als ziekte zijn erkend'.

Je kunt je over al die goedgelovigheid wel vrolijk maken, maar er zit ook een trieste kant aan het idee dat wonderen bestaan. Ik bedoel dat het een soort denken entameert, dat mensen tevreden stelt met valse antwoorden op vragen die wel degelijk

van belang zijn. Zo spreken vooraanstaande KRO-medewerkers zich op de site uit over een stelling als deze: 'Ik geloof alleen wat ik zie'. De KRO-medewerkers willen daar uiteraard niets van weten. Er is wel degelijk meer dan wat je kunt zien!

De suggestie wordt daarmee gewekt dat 'zogenaamde' rationalisten of empiristen alleen maar geloven wat zij kunnen zien en de rest verwerpen. Eigenlijk zou je de stelling eerst moet ontleden,

want zij is heel raar geformuleerd. De zin 'ik geloof alleen wat ik zie' bevat zeker twee onduidelijkheden. Wat is zien? Iedere filosofiestudent heeft horen spreken over het verschijnsel van de stok die je in het water steekt. Daar waar de stok onder water komt, verschijnt een knik. Dat komt, omdat het water het licht breekt. Wij weten dat de stok recht is, maar wij zien het anders. Is dat een wonder, of gewoon een natuurverschijnsel? En is het zien alleen beperkt tot de ogen, of mogen alle zintuigen worden meegerekend? Mag al het empirisch onderzoek tot het

zien worden gerekend? Als wij die vragen hebben opgelost, zitten wij nog met het begrip 'geloven'. Ik geloof alleen wat ik zie. Wat betekent hier geloven? Iemand heeft een glas water in zijn hand en kijkt ernaar. Geloof hij wat hij ziet?

Als dat ook geloven is, is volgens mij een nieuwe godsdienst geboren. De godsdienst van het zien. In die godsdienst zou ik graag opperpriester willen worden.

**'Een kapotte hartklep,
te hoog cholesterol,
het zit allemaal tussen de oren'**

DE SPIRITUELE UITDAGING

bres

Het onafhankelijke tijdschrift *Bres* onderscheidt zich met originele artikelen op het gebied van kunst, religie en wetenschap, voor de lezer die diepgang zoekt in een vluchtige en oppervlakkige wereld.

Verschijnt 6 x per jaar, 144 pag., rijk geïllustreerd.

Prijs € 7,50; jaarabonnement € 37,50

Verkrijgbaar in boek- en tijdschriftenhandel.

**OF WORD OOK ABONNEE
EN PROFITEER BOVENDIEN VAN
HET WELKOMSTGESCHENK.**

Uitg. Bres B.V., Postbus 3296, 1001 AB Amsterdam

☎ (00 31) (0)20 - 624 34 42 of 627 85 10

www.brespublishing.com

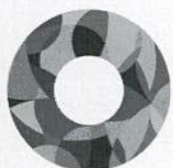
www.bresmagazine.com

LOCATIE ZUIDER:
Groene Hilledijk 315
3075 EA Rotterdam
tel. 010-290 30 00

LOCATIE CLARA:
Olympiaweg 350
3078 HT Rotterdam
tel. 010-291 19 11

mcrz

Het Medisch Centrum Rijnmond-Zuid is op 1 januari 2000 ontstaan door een fusie van het Sint Clara Ziekenhuis en het Zuiderziekenhuis. Door bundeling van krachten ontstaan nieuwe mogelijkheden. Door intensieve samenwerking met andere zorginstellingen en hulpverleners wil Medisch Centrum Rijnmond-Zuid de zorgverlening in de regio verder optimaliseren. Het ziekenhuis heeft vrijwel elk medisch specialisme in huis, inclusief de topklinische functies hartchirurgie, dialyse en brandwondenzorg.

Medisch Centrum Rijnmond-Zuid is een gezonde en ambitieuze organisatie met tal van opleidingsmogelijkheden, goede regelingen voor kinderopvang en een gedegen arbobeleid. Bij het MCRZ staat de mens centraal: zowel patiënt als medewerker.

Wegens vertrek van een humanistisch raadvrouw (OBU) ontstaat er in het Medisch Centrum Rijnmond-Zuid binnenkort een vacature voor een

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSVROUW/-MAN

voor 16 uur per week

ALGEMENE INFORMATIE

De dienst geestelijke verzorging bestaat uit vier personen met katholieke, protestants-christelijke en humanistische achtergrond. Uw primaire taak is het verlenen van geestelijke verzorging aan patiënten en naasten. Daarnaast participeert u in commissies. Deelname aan de bereikbaarheidsdienst wordt verwacht.

FUNCTIE-EISEN

- Een afgeronde opleiding aan de Universiteit voor Humanistiek of het Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI);
- relevante ervaring;
- een open visie op levensbeschouwelijke vraagstukken;
- collegiaal kunnen samenwerken;
- een inhoudelijke benoeming tot humanistisch geestelijk raadvrouw/-man door het Humanistisch Verbond.

ARBEIDSVOORWAARDEN

- Dienstverband van 16 uur per week;
- salaris afhankelijk van ervaring, maximaal bruto € 4.290,- per maand (salarisschaal 65);
- de CAO-ziekenhuizen is van toepassing.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met mevrouw A. Molenaar, humanistisch geestelijk raadvrouw, telefoonnummer 010-290 31 66 of via telefoonnummer 010-290 30 00, zoemernr. 81.359, of mevrouw B. de Jong, clustermanager bedrijfsvoering, telefoonnummer 010-290 30 82.

Uw sollicitatie kunt u binnen 14 dagen richten aan:
MCRZ, locatie Clara, cluster personeelszaken
T.a.v. mevrouw J.M. Cifrek, Postbus 9119, 3007 AC Rotterdam
Of per e-mail: cifrekj@mcrz.nl
Onder vermelding van vacaturenummer 133

MEDISCH CENTRUM RIJNMOND-ZUID nieuwe naam, vertrouwde zorg

Arris Lueks (28) is actief bij de Jonge Humanisten (JH). Zij is voorzitter van de stuurgroep van de JH en helpt bij het organiseren van activiteiten. Eind vorig jaar studeerde zij af aan de Universiteit voor Humanistiek.

"Na de PABO wilde ik verder studeren, ik had altijd al interesse in studies in de 'socio-hoek' maar wist niet zo goed wat echt iets voor mij was. Tot ik op een dag de trein miste. Als dat gebeurt, koop ik altijd een tijdschrift. Dit keer kocht ik geen *Flair* of *Viva*, maar *de Humanist*. Daarin zag ik een advertentie van de Universiteit voor Humanistiek en dat leek me een studie die echt bij me paste. Tijdens de lessen geestelijke stromingen op de PABO had ik al met het humanisme kennism gemaakt en vooral het niet-dogmatische denken sprak me aan. Na veel twijfels, vooral over het bekostigen van de studie, besloot ik toch naar de UvH te gaan. De doorslag gaf de opmerking van mijn docent geestelijke stromingen op de PABO: 'De beste investering ben je zelf'.

Via mijn studie vond ik een bijbaan als betaalde medewerker bij de Jonge Humanisten van het Humanistisch Verbond. De Jonge Humanisten is een werkgroep voor de jonge leden van het HV, tot 35 jaar, en andere jongeren die geïnteresseerd zijn in humanisme. Een jaar lang, een dag per week, werkte ik aan de continuïteit van die werkgroep, was ik aanspreekpunt en maakte ik een nieuwsbrief. Sinds januari, na mijn afstuderen, is die taak overgedragen aan iemand anders. Ik steek er nu nog vrij veel tijd in, alleen dan als vrijwilliger. Van de stuurgroep, die bepaalt welke koers de JH moeten varen, ben ik voorzitter. Daarnaast heb ik in Nijmegen een gespreksgroep voor jongeren mede opgericht en ben ik ook bij de regionale afdeling van HV actief geweest. Bij de JH voel ik me altijd erg verantwoordelijk, ik trek veel naar me toe omdat ik ook van veel zaken afweet uit

[foto] Rainier R. Isendam

mijn tijd als medewerker. Mensen die activiteiten willen organiseren kun je altijd wel vinden. Waar ik me mee bezighoud is niet het leukste, maar het is wel nodig om de voorwaarden te scheppen om die activiteiten te kunnen organiseren.

Vaak wordt gezegd dat het humanisme pas interessant is als je ouder bent, maar ik denk juist dat jongeren in hun zoektocht heel veel aan het humanisme kunnen hebben. Er zijn genoeg jonge mensen die kiezen om bewust te leven.

Er zijn ook wel momenten geweest dat ik me afvroeg: zitten jongeren wel op die JH te wachten? Zo veel mensen komen er niet naar de activiteiten toe. Maar na een van de JH-weekenden, die we twee keer per jaar organiseren, waren er ontzettend veel positieve reacties. De sfeer bij de bijeenkomsten is altijd heel bijzonder, iedereen laat elkaar echt in zijn waarde. Door al die positieve reacties na het weekend, wist ik weer waar ik het allemaal voor deed."

Josephine Krikke

Stan van Houcke Vredesjournalist van het jaar 2003

‘Ik wil een chroniqueur van mijn tijd zijn’

Stan van Houcke, programmamaker VPRO-radio en medewerker van de Humanist, is bekroond met de Vredesprijs voor de Journalistiek, ingesteld door het Humanistisch Vredesberaad. Een nadere kennismaking met het ‘enfant terrible’ van de pers in polderland.

Boudewijn Chorus

Stan van Houcke ken ik uit de tijd dat hij werkte voor *Stad Radio Amsterdam*, de in de jaren ‘70-’80 zeer goed draaiende lokale omroep onder leiding van Leo Jacobs. Van Houcke maakte reportages met een scherp instinct voor nieuws en dat was in die roerige jaren van kraken en kroning in de hoofdstad in ruime mate voorhanden. Eind jaren ‘70 nam Van Houcke het initiatief voor een journalistenforum, aan het einde van de vrijdagmiddag live uitgezonden vanuit café de Engelbewaarder aan de Kloveniers-burgwal. Daar werd het nieuws besproken en commentariseerd door mensen als Hans Knoop, Wim Klinkenberg, Geert Mak en Hans Dulfer. Ik mocht er ook aan meedoen, want ik schreef voor het reclasseringstijdschrift KRI, dat enige furore had gemaakt met primeurs over misstanden in politiecellen, bedenkelijk onderzoek op gevangenen door criminoloog Wouter Buikhuizen, chemische castratie van zedendelinquenten en nog zo het een en ander. In het forum zorgde Van Houcke als voorzitter en gangmaker

niet alleen voor prikkelende statements, maar ook voor introductie aan de stamtafel van allerlei mensen die in het nieuws stonden.

Mythe: een oproerkraaier

Zulke programma’s bedacht en maakte Stan van Houcke toen, en ze waren succesvol, getuige de frequentie ophef erover in de krant van zaterdag. Toen de lont in het kruitvat was

‘Progressief denken is niet meer voldoende voor een humanist.’

geslagen en *Stad Radio* rechtstreeks verslag deed van de rellen in de Vondelstraat verscheen in *het Parool*, dat zich stevig beconcurrerde voelde, een zuur stuk waarin beweerd werd dat Van Houcke krakers uit het hele land had opgeroepen naar Amsterdam te komen om deel te nemen aan ‘het verzet’. Dat was gelogen, en de krant moest rectificeren. Maar de mythe van partijdige oproerkraaier was

geschapen en die is sindsdien in stand gebleven. Als ik hem er nu, ruim twee decennia later, nog eens naar vraag, plaatst hij het incident in zijn huidige visie op het journalistieke metier.

Van Houcke: ‘De rectificatie in *het Parool* heb ik destijds afgedwongen met dreiging van een kort geding. De *Parool*journalist die de beschuldiging had geschreven verdedigde zich met de opmerking dat hij een bejaarde dame uit Amsterdam-Zuid aan de telefoon had gehad, die naar de uitzending had geluisterd, en die mevrouw! Maar ja, de rectificatie was een blokje van drie bij drie centimeter midden op een pagina, het onheil was al geschied. Je kunt je afvragen wat zo’n journalist beweegt om zoiets te schrijven. Ik ben er intussen van overtuigd dat het te maken heeft met een proces van conformisme. Milan Kundera schreef het al: de media geven altijd een verschaald wereldbeeld. Zij bepalen wie belangrijk is en wie niet, wie de waarheid spreekt en wie niet, zij bepalen welke woorden

gebruikt worden.

Een actueel voorbeeld. Journalisten hoor je van uur tot uur zeggen dat er bezuinigd moet worden. Van wie moet dat? Van God? Van de Grote Moloch? Van een meneer bij de bank? Aan zoiets kun je zien, hoe gestandaardiseerd het wereldbeeld al is. Hoe de journalistiek meedenkt in een heel eng kader van figuren die willen bepalen hoe de wereld eruit moet zien. Dat heet objectiviteit.

Ander voorbeeld. Ik houd me intensief bezig met de Arabische wereld. Een tijdbom, die bij ongewijzigd beleid gaat ontploffen. Driehonderd miljoen Arabieren heeft Europa als burens, maar wij kijken de andere kant op. In de Arabische wereld voltrekt zich een gigantische ineenstorting van de economie, er is een enorme bevolkingsexplosie, een opkomend fundamentalisme. En wat doen de rijke landen, wat doet Europa? De politiek van isolatie en importheffingen versterken. Een politiek die rampzalige gevolgen kan krijgen. Je zou dus denken, dat de journalistiek daar bovenop zit. Weet je hoeveel Nederlandse correspondenten in de Arabische wereld zitten? Nul! Weet je hoeveel er in Israël zitten? Een stuk of tien! Dat geeft al aan hoe we met die prachtige vrijheid van meningsuiting van ons omgaan.'

Het wereldperspectief

Als je met Stan van Houcke praat, zit je binnen de minuut niet langer aan de leestafel van een rustig café aan de Nieuwmarkt, maar midden in de wereld. 'Mensen vinden mij radicaal, maar ik vind mijzelf een buitengewoon traditioneel iemand. Ik ben namelijk van mening, dat iedereen het recht heeft op een dak boven zijn hoofd, gezondheidszorg, scholing en bescherming tegen misdaad, de basis

van de civil society die ik als hoogste goed koester. Maar als je dat doet, moet je het ook in perspectief kunnen zetten en berichten over de schrijnende armoede en onderdrukking elders in de wereld. Dan zie je, dat iets wat in Zuid-China, in India of nog dichterbij, in de Arabische wereld gebeurt oneindig veel belangrijker is dan de zoveelste opportunistische oprisping van J.P. Balkenende in Den Haag. De gevolgen van de ontwikkelingen buiten dit polderland zullen ook voor Nederland oneindig veel

tevreden met onzinnantwoorden. Islamitische leider tegen fundamentalisme! Ja, dat haalt je de koekoek. Een zetbaas die daar zit dankzij het westen. Maar dat op veel plaatsen fundamentalisten de enigen zijn die basisbehoeften als scholing en gezondheidszorg aan het organiseren zijn, dat weet de uitverkoren interviewer niet.'

Van Houcke pakt het anders aan. Hij reist veel, lang en regelmatig, bouwt zorgvuldig contacten op. In Arabische landen, in de Verenigde Staten, in

[foto's] Erik Kottier

groter zijn, maar er wordt nauwelijks aandacht aan besteed. En als er over wordt gerept, dan is dat van een oppervlakkigheid waar we ons voor zouden moeten schamen.

Dat komt omdat ze er niet zitten. De doorsnee journalist reist 'even' naar een 'ver land', probeert zo snel mogelijk een van de leiders van het land te spreken te krijgen en zodra hij daar in geslaagd is, slaat hij zich op de borst en vindt dat de zaak geklaard is. Moebarak geïnterviewd! Oppervlakkige vragen gesteld - want ja weet die journalist veel wat er speelt - en

Israël. Hij zorgt dat hij met allerlei mensen uit de bevolking in contact komt, reist daarom met openbaar vervoer. 'Ik spreek met boeren, met fabrieksarbeiders, met intellectuelen. Ik slaap bij mensen thuis, desnoods op de vloer. Ik wil weten hoe zij leven en horen wat hen bezighoudt.'

Humanisten en Amnesty

Van Houcke is net terug van een reis door de Verenigde Staten. Hij heeft daar onder andere met Danny Schechter gesproken, een intellectueel in New York die beschouwd wordt

als de best ingevoerde deskundige op het terrein van de massamedia in de Verenigde Staten. Zijn boek 'The Corporate Media' documenteert hoe de Amerikaanse media in handen van een klein aantal megaconcerns komen, een machtsconcentratie die zijn weerga in de geschiedenis van de media niet kent. Een van de gevolgen is, dat kritische mensen, zoals Schechter zelf, of Noam Chomsky, de historicus Howard Zinn en andere intellectuelen stelselmatig genegeerd worden in de pers. De mooie vrijheid van meningsuiting wordt zo gemanipuleerd door een kleine groep mensen, die gedreven wordt door politieke en economische belangen.

Vrijheid van meningsuiting, een grondrecht dat ook in humanistische kringen met verve wordt verdedigd. Volgens Van Houcke echter al te dikwijls volkomen vrijblijvend. Om dat te illustreren trekt hij een parallel tussen de actuele positie van het humanisme en een internationale organisatie als Amnesty International. Amnesty worstelt sinds de veranderingen op het wereldtoneel na de val van de Berlijnse muur met de eigen identiteit. Het gaat om mensenrechten. Die werden voorheen vooral gezien als vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst. Dat sloot prima aan bij het vijanddenken: in de communistische wereld ontbeerden de mensen die rechten immers. Maar nu is de vraag of mensenrechten niet ruimer moeten worden begrepen. Gaat het niet ook om een dak boven je hoofd, een basisinkomen, goede scholing, toegang tot gezondheidszorg? Het heeft te maken met een fatsoenlijke manier van globaliseren, met een rechtvaardige verdeling van rijkdommen. Dat inzien en onderschrijven betekent dat je ervoor pleit

dat de rijke landen een deel van hun rijkdom zullen moeten inleveren. Of er bij een dergelijke insteek nog zoveel goedgevigheid zal overblijven als tot nu het geval is, is nog even afwachten. Het betekent natuurlijk nogal wat voor het mandaat en voor de taak die de organisatie zich stelt. Amnesty zit nog steeds in het ombouwproces, en Van Houcke denkt dat de humanisten in een vergelijkbare fase zitten: 'De mensenrechten vormen de spil. We moeten de economische factoren erbij betrekken en de verdeling tussen arm en rijk. Lekker progressief, liberaal en vrijzinnig denken is niet meer voldoende voor een humanist.'

Stan van Houcke zegt dat hij blij is

'Ik wil weten hoe mensen leven en horen wat hen bezighoudt.'

met de prijs van het Humanistisch Vredesberaad, omdat hij juist in die kringen voorstanders treft van zo'n bredere inhoud voor het humanisme. Over andere humanisten is Van Houcke minder te spreken. Van Paul Cliteur bijvoorbeeld, hoogleraar rechtsfilosofie en onder meer ook columnist in *de Humanist*, moet Van Houcke niets hebben. 'Zijn verhalen over de vrijheid om te zeggen wat je wilt, zijn islamkritiek, zijn principiële atheïsme, sorry hoor maar dat zijn toch allemaal achterhoedeschermutselingen. Daar gaat het misschien bij de VVD over, met nog zo'n fijne humanist als Zalm als voorman. De VVD, laat ik het maar duidelijk zeggen, is een partij die puur gebaseerd is op eigenbelang, vooral economisch begrepen. Oftewel: zorgen dat de rijken rijker worden. Hoe kan je als

humanist van zo'n partij deel uitmaken? En nog zo iets: Cliteur wil het taboe op de doodstraf doorbreken. Hofland zei me ooit dat mensen die de doodstraf terugwillen gewoon niet deugen. Ik sluit me daar volledig bij aan.'

Ruïnerend poldermodel

Van Houcke ergert zich mateloos aan het nationale poldermodel. 'In Italië zou het gewoon corruptie heten, hier noemen we het het poldermodel. Of het nu bouwfraude is, een complete wijk in Enschede die wordt opgeblazen, een meneer in Volendam die alle regels aan zijn laars lapt en jarenlang bestuurlijk en ambtelijk wordt gedekt, het kan allemaal maar in polderland en niemand wordt werkelijk ter verantwoording geroepen. Soms worden wel mensen gedagvaard, maar veroordeeld worden ze uiteindelijk zelden of nooit. Er wordt in dit land een gigantisch dure spoorlijn aangelegd, die ook almaar duurder wordt en iedereen weet allang dat die spoorlijn zich in de verste verte nooit zal terugverdienen, maar denk je dat er iemand voor ter verantwoording wordt geroepen? Welnee. Poldermodel. Lees: corruptie.'

Maar er is toch wetgeving gekomen

om klokkenluiders te beschermen? De bouwfraude is toch keurig in kaart gebracht en er worden toch her en der integriteitsfunctionarissen aangesteld? Van Houcke: 'Boudewijn, voordat je helemaal in de war raakt: details. Zie de NS, die geprivatiseerd moest worden. Amerikaans model. Je geeft de boel in handen van het bedrijfsleven, die kunnen tenminste organiseren. Organiseren? Ja, zodanig dat er geld mee verdiend kan worden. Gevolg: de treinen rijden niet meer op tijd, we rijden met afgedankt materieel uit België en Duitsland, lokettisten worden vervangen door automaten en de prijs van de kaartjes gaat omhoog. Fijn, goed geprivatiseerd, het bedrijfsleven is fantastisch. Ja, maar we hebben nu toch die dametjes en meneertjes op het perron met mooie rooie petten en het woord SERVICE daarop? Zeker. Maar dat zijn cosmetische veranderingen. De zaak is uitgekleeft, maar we doen net of de service wordt verbeterd.

De bouwfraude gaat voort, alles en iedereen moet wijken voor de Betuwelijn en het wachten is op de volgende wijk die plotseling de lucht in vliegt of in een giftige damp wordt gezet. Op dezelfde manier komen we er op een kwade dag achter dat er in Hilversum geen onafhankelijke nieuws-programma's meer worden gemaakt. Dat het allemaal plug- en sponsorwerk is wat uit de ether komt, schijnbaar in toonaarden en varianten, maar in wezen een eenheidsworst.'

Rechtvaardigheid

Hoe komt het dat Van Houcke een 'andere' journalist is? Zelf oppert hij allereerst dat het door zijn moeder komt. Zij was de dochter van een kolenmijn directeur in Schotland.

'Mijn moeder vertelde me dat in de jaren '30 op zaterdagavond werkelozen met de pet in de hand aan de achterdeur kwamen smeken om werk. Dat vond zij zo vreselijk, zo mensonterend. Haar verhalen over uitbuiting en menswaardigheid maakten grote indruk op me.'

Ook het lot van Van Houcke's vader moet een rol hebben gespeeld. Die werkte op een koopvaardijship toen de oorlog uitbrak. Hij meldde zich bij de marine en heeft de vijf lange oorlogsjaren bij de Nederlandse marine op een duikboot gediend. Hij kwam 'zwaar gedecoreerd' behouden thuis, maar werd in Nederland, als zoveel oudgedienden, zonder pardon afgedankt. Hij kon gaan helpen bij de aanleg van rioleringen, studeerde in de avonduren bij en werd leraar fotografie en radartechniek. Zoals Van

'Hoe kun je als humanist van een partij als de VVD deel uitmaken?'

Houcke het verwoordt: 'Mijn vader kreeg een schop in zijn handen geduwd, terwijl een halve of hele col-laborateur als Jan de Quay binnen de kortste keren op het pluche van de regeringszetels zat.' In die naoorlogse jaren werd Stan geboren en het gevoel voor rechtvaardigheid zal hem zo in het ouderlijk nest met de paplepel zijn ingegoten.

Na de middelbare school ging hij geschiedenis studeren, maar dat werd hem al gauw te saai. Hij solliciteerde bij het internationale persbureau Associated Press in Amsterdam, werd aangenomen en leerde er het vak van verslaggever. Na een paar jaar verkaste hij naar de *Nieuwe Revu*, dat in die jaren onder Ton van

Dijk met succes een sandwichformule van nieuws en ontspanning introduceerde. In 1975 moest Van Dijk plaats maken voor een 'nieuwe' garde, die seks en societygossip interessanter vond, en vertrok ook Van Houcke, nu naar *Stad Radio Amsterdam*. Halverwege de jaren '80 werd het bolwerk van de lokale omroep gesloopt en ging Van Houcke werken bij de VPRO, als programmamaker voor Radio 747. Dat doet hij nog altijd met veel genoeg. Een vervelend detail dus, dat het poldermodel ook daar zijn lange armen thans naar uitstrekt. Want met de jongste plannen voor bezuiniging op de publieke omroep dreigen juist de programma's die verder kijken dan de Nederlandse navel te worden weggesaneerd.

Van Houcke is er zich van bewust, dat hij voor een relatief kleine groep mensen werkt. Maar dat kan hem niet deren. 'Ik wil een chroniqueur van mijn tijd zijn. Niet met de gedachte: hiermee verander ik de wereld. Wel met het gevoel, dat het moet gebeuren. Ik wil dat bovendien alleen in vrijheid doen. Zou ik voor bladen als *Vrij Nederland* of *Elsevier* werken, dan moet ik voldoen aan allerlei verborgen agenda's. Dan moet je jezelf doorlopend verkopen. Dat kan ik niet en dat wil ik ook niet. Jij hebt me gevraagd voor *de Humanist*, vijftien jaar geleden hebben Ronald van den Boogaard en Peter Flik mij voor de VPRO gevraagd. Ik behoor per definitie bij de 'marginaliteit' en ik heb daar vrede mee. De kwaliteitskranten openen met landelijke onderwerpen, terwijl de wereld in brand staat. Hoe meer wij globaliseren, des te provincialer worden onze media. Ik geloof niet dat ik bij zulke media zou kunnen gedijen. Ik zou het niet willen.'

Wereldburger in een dorp

Het dorp duikt nog geregeld op als symbool, als tegenwicht tegen de risico's van een samenleving die gekenmerkt wordt door globalisering, ontheemding, doorschietende individualisering en anonimisering. Het zou de moeite zijn om als humanisten over dit dorpsprincipe na te denken.

Marius Ernsting

*Dit dorp, ik weet nog hoe het was,
de boerenkinderen in de klas,
een kar die ratelt op de keien;
het raadhuis met een pomp ervoor,
een zandweg tussen 't koren door,
het vee, de lage boerderijen;*

*en langs het tuinpad van mijn vader,
zag ik de hoge bomen staan;
ik was een kind en wist niet beter
dan dat het nooit voorbij zou gaan.*

(Jean Ferrat/Friso Wiegersma)

Het geciteerde lied schetst een arcadisch beeld: een beeld van schoonheid, geborgenheid en jeugd. Het lijkt ook een beeld van een voorbijgane tijd: karren, keien en pompen zijn vervangen door auto's en vliegtuigen, asfalt en de waterleiding. Toch behoort het dorp als beeld van een kleinschalige samenleving waarin mensen 'natuurlijk' verantwoordelijkheid nemen en voor elkaar zorgen niet tot het verleden. Het dorp duikt nog geregeld op als symbool, als tegenwicht tegen de risico's van een samenleving die gekenmerkt wordt door globalisering, ontheemding, doorschietende individualisering en anonimisering. Hillary Clinton noemde haar boek over jeugd en opvoeding niet voor niets 'It

takes a village to raise a child'.

Het dorpsconcept, als een disciplinerend, opvoedend en integrerend kader voor maatschappelijke probleemgroepen heeft door de jaren heen een belangrijke rol gespeeld.

Asociaal

In het begin van de 19^e eeuw was het de Maatschappij van Weldadigheid van generaal-majoor Van den Bosch, die met woon- en werkkoloniën in Frederiksoord, Wilhelminaoord en Boschoord een antwoord trachtte te geven op het probleem van rondzwervende en ontwortelde gezinnen. In de postnapoleontische tijd leidden maar liefst 10 procent van de bevolking, zo'n 200.000 mensen, een zwervend bestaan (anno 2003 praten we over dertig- á vijftigduizend dak- en thuislozen, oftewel 0,3 procent van de bevolking!). In de koloniën kon men wonen, werken en een (agrarische) opleiding volgen, met perspectief op een eigen bedrijf. Er bestond een eigen geldstelsel waarmee men in de koloniewinkels van alles kon kopen (behalve drank).

Er waren in de eerste helft van de 20^e eeuw (tot begin jaren '60) de zogenaamde woonscholen, zoals

Asterdorp in Amsterdam-Noord, die een bijna wanhopige poging waren om iets te doen aan de maatschappelijke positie en het gedrag van de 'asociale'. Het was in de praktijk een tamelijk rigoureuze vorm van onmaatschappelijkheidsbestrijding, met strakke leefregels en streng toezicht (zie Jan Donkers' boek over Amsterdam-Noord). Later, in de zestiger en zeventiger jaren, toen de woonscholen letterlijk afgebroken waren, is het idee dat eraan ten grondslag lag in verzachte vorm voortgezet in de zogenaamde plaatsingsbuurten, speciaal bestemd voor gezinnen met 'zware externe problematiek op het gebied van wonen'. In deze buurten werd het OBS ingezet (opbouwwerk in bijzondere situaties).

En daar was dan natuurlijk het beroemdste dorp, dat van Mies Bouwman, een concept voor zoveel mogelijk 'gewoon wonen' in plaats van de intramurale instituten voor gehandicapten.

Het is met alle drie de voorbeelden overigens niet goed gegaan: de woonkoloniën gingen na enkele decennia failliet, de woonscholen zijn inderdaad met gevoelens van schaamte gesloopt, en een jaar gele-

Woon- en werkkolonie van de Maatschappij van Weldadigheid, begin 19^e eeuw.

den werd geschreven over de mislukking van het Dorp: het was teveel een aparte wereld die als zodanig weinig bijdroeg tot acceptatie en integratie van gehandicapten.

Sociaaltherapeutisch wonen

Ook in de hedendaagse tijd duikt het dorp op als sociaaltherapeutisch model. In het jeugddorp De Glind, speelt het 'gewone' leven een belangrijke rol als een vorm van jeugdhulpverlening, vooral ten behoeve van kinderen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik en zware adhd-problematiek. Regelmaat, meedraaien in het gezin en discipline zijn daarin belangrijk, inclusief de verzorging van huisdieren, om weer vertrouwen in volwassenen en de omgeving te krijgen. Misschien wel als reactie op het Dorp van Mies kwam er het gezinsvervangend tehuis: kleine gemeen-

schappen van verstandelijk gehandicapten, die door steun voor en met elkaar zoveel mogelijk zelf hun leven regelen. Deze vorm heeft een stevige impuls gekregen door de introductie van het persoonsgebonden budget, waardoor eigen keuzen meer kans kregen (overigens meestal die van de ouders).

En dan is daar sinds een kleine tien jaar het levensloopbestendig wonen voor ouderen, waar zo lang mogelijk zelfstandig wonen uitgangspunt is en bewust, door middel van een veilige, stimulerende en sociale omgeving, een 'extended family'-gevoel voor ouderen wordt gecreëerd. Sallant is dat ook hierin de verzorging van zogenoemde knuffeldieren een rol speelt!

Uit met name Australië is ook nog de methodiek *family-conferencing* overgenomen, waarbij door de mobilisatie van de hele familie (dus niet alleen

het gezin) hulpprogramma's voor jongeren worden opgezet en uitgevoerd, met inzet van de familie.

Grootschalig en anoniem

Op de achtergrond van deze uiteenlopende voorbeelden speelt een gemeenschappelijke notie. Negatief geformuleerd zou je kunnen zeggen dat ze elk op hun eigen wijze een tegenwicht bieden tegen de gevaren van grootschaligheid en anonimiteit, en het verlies van sociale verbanden. In grootschaligheid raak je makkelijk als individu verloren, in anonimiteit word je niet aangesproken op je gedrag, laat staan dat je voor een ander verantwoordelijkheid neemt, en het teloorgaan van sociale verbanden roept gemakkelijk gevoelens van onveiligheid op. Een aantal publicaties kan hierbij als referentie genoemd worden. De adviezen van de Raad voor Maat-

Arbeid bij de Maatschappij van Weldadigheid

schappelijke Ontwikkeling bevatten, mede daardoor ingegeven, een aantal ontwikkelingsprincipes voor de sociale infrastructuur. Eén daarvan is het principe van 'klein binnen groot'; binnen grootschalige *overhead* en *backoffice* heb je juist de mogelijkheid om *frontoffice* en uitvoering op kleine schaal te organiseren. Een goed voorbeeld zijn de middelbare scholen. Het creëren van reusachtige scholengemeenschappen met dito gebouwen wordt nu algemeen beschouwd als een vergissing omdat het geweld aandoet aan het simpelste begin van effectieve kennis- en waardenoverdracht: het elkaar kennen en vertrouwen. Inmiddels wordt bij dergelijke scholengemeenschappen dan ook gekozen voor het handhaven (of opnieuw bouwen) van kleinschalige locaties.

Gemeenschap inschakelen

Het boek 'Bowling alone' van Robert Putnam gaat over het verlies van sociale structuren in de Verenigde Staten, en met name de dramatische teruggang van het verenigingsleven. De gevolgen daarvan zijn enorm: Putnam laat aan de hand van veel onderzoek zien dat in buurten met een sterke sociale structuur de criminaliteit signifi-

cant lager is dan in buurten met een grote mate van anonimiteit. Ook voor de gezondheid is sociale structuur belangrijk, de simpele, met cijfers te staven constatering luidt: 'eenzame mensen gaan eerder dood'.

De psycholoog René Diekstra schrijft over collectieve zelfredzaamheid, het geloof van mensen in elkaar en zichzelf om (toekomstige) problemen op te lossen. Uit onderzoek

in Chicago is gebleken dat die collectieve zelfredzaamheid een veel belangrijker verklaring is voor het verschil tussen buurten ten aanzien van misdrijven en geweldsincidenten dan andere factoren.

Tijdens mijn bezoek aan een serie Hivos-projecten in Zuidelijk Afrika was het zeer opvallend dat, of het nu om aids-voorlichting of om huisvestingsprojecten of om onderricht in de grondwet ging, steeds de *community* het kader vormde: het actief inschakelen van de gemeenschap (veelal de townships) is een belangrijke voorwaarde voor draagvlak, acceptatie en effectiviteit.

Waar staat dat dorpsconcept voor, en waarom is dat juist nu belangrijk? Het staat voor de kleinschalige gemeenschap met een hoge mate van nabijheid, onderlinge verantwoordelijkheid, sociale structuur, geborgenheid (het woord mantelzorg zegt het al) en een bijna natuurlijke overdracht van waarden en normen. Het meest sprekende voorbeeld daarvan is het in Oost-Nederland gelukkig nog steeds bestaande *naoberschap*, het praktiseren van wederkerigheid: 'als er wat met jou gebeurt zijn wij er voor je, maar als er wat met een ander is dan ver-

wachten we dat jij ook meedoet'. Het vormt een antwoord op en biedt tegenwicht aan het beeld van de globale wereldburger die zich geen werkelijk subject van zijn wereld voelt, die in de metropool in anonimiteit leeft, die makkelijk in isolement verkeert, en die weinig anders kan huldigen dan het 'ieder voor zich'.

Individualiteit onder druk

Het is evident dat een dergelijke kleinschalige gemeenschap ook nadelen en reële bezwaren kent. Een hoge mate van sociale controle (iedereen weet alles van je) en een zekere mate van onvrijheid (als je niet in het patroon past kan je makkelijk verstoten worden). In dergelijke gemeenschappen staan individualiteit en creativiteit vaak onder druk.

Het zou de moeite waard zijn om als humanisten na te denken of wij een *community*-concept kunnen ontwikkelen dat wel de voordelen maar niet de nadelen van het dorpse kent, een gemeenschapsvorm waarin veiligheid en sociale samenhang hand in hand kunnen gaan met zelfbepaling en individualiteit.

Voorwaarde daarvoor is in ieder geval een hoge mate van zelfredzaamheid en tolerantie, alleen dan is het denkbaar dat er een sociale structuur gedragen wordt door individuele verantwoordelijkheid, in plaats van het klassieke dorp, waarin de speelruimte van het individu werd bepaald (lees beperkt) door de sociale structuur.

Of is dat nou juist het zoeken naar de kwadratuur van de cirkel die het humanisme telkens weer parten speelt?

Marius Ernsting is directeur van Humanitas.

Coornhert

Toen bewonderaars Dirck Volckertszoon Coornhert in 1940 in de Goudse Sint Janskerk wilden herdenken - Nederland was toen al bezet - hadden ze toestemming nodig van de procureur-generaal / directeur van politie. Voorwaarde was dat er geen politieke onderwerpen werden aangesneden. Dat was niet zo eenvoudig: want wie over Coornhert spreekt heeft het over menselijkheid, gelijke rechten, verdraagzaamheid. Garrit Stuijveling deed als eerste een concessie: Liesbeth Sanders, de zuster van Abel Herzberg, mocht met hem in de kerk geen gedichten van Coornhert voordragen.

Waarom in Gouda herdacht werd? Coornhert was daarheen gevlucht, in 1590 in de Sint Jan begraven en daar geëerd met een grafsteen en een gebrandschilderd raam.

Veel later zou een borstbeeld onthuld worden nabij zijn laatste woonhuis, Oosthaven 35.

Door de Duitse censuur werd Coornhert dus vooral herdacht als literator, kunstenaar en musicoloog. De Goudse kranten en vooral de NRC berichtten daarover. De VPRO, de VARA en de AVRO verzorgden uitzendingen, maar de KRO en de NRCV zwegen. *Volk en Vaderland*, het partijblad van de NSB, schreef spottend: 'Het is als vanouds het kringetje van uitgelezen genodigden met sierlijke toespraken en een goed glas wijn bij de maaltijd; een hoogtepunt van democratisch vertoon door een intieme hulde, waaraan de lakeienpers - net als de pasteibakker en de wijnkoper - haar handen vol heeft.' Zo doen populistten dat! Coornhert werd volstrekt genegeerd in gereformeerde kring. Dat kwam omdat hij de erfzonde verwierp en stelling nam tegen calvinistische scherpstijpers. Maar, hoewel van huis uit rooms-katholiek, kon hij die gepleit had voor een tole-

rante samenleving, sacramenten als het sacrament der zieken bedensels noemde en de kettervervolgingen veroordeelde, ook bij de roomse media toen nog steeds geen genade vinden.

In 1990 werd Coornherts vierhonderdjarige sterfdag op grootse wijze herdacht, van Amsterdam tot Maastricht en van Rotterdam tot Groningen. In het buitenland participeerden Nederlandse instituten.

Stilgestaan werd bij zijn maatschappelijke, filosofische, theologische, juridische, literaire, kunstzinnige en muzikale betekenis. Er werden toneelspelen opgevoerd, concerten gegeven, radio-uitzendingen verzorgd, een tv-documentaire uitgezonden, tentoonstellingen georganiseerd.

Ook werd een onderwijsproject gemaakt. Gouda kreeg een monument, gemaakt door Eric Claus, geïnspireerd door het thema van de nationale herdenking: 'Rechtvaardicheyd totten menschen is nodigh ende nut'. Het werd aangebracht

'Coornhert werd volstrekt genegeerd in gereformeerde kring'

aan een gevel van het wereldberoemde Goudse stadhuis. Met subsidies werd de Coornhertprijs voor Sociale Vernieuwing (Fl. 100.000,-) ingesteld. Diverse studies verschenen, waaronder de jubileumbundel 'Dwars maar recht'. Maar, wie die wilde aanschaffen kon nog steeds niet terecht bij de gereformeerde boekhandel... Waardering heeft Coornhert vooral in vrijzinnige en humanistische kring gekregen. Blijvende betekenis behield zijn 'Zedekunst dat is wellevens-kunste'. Wie nu inspiratie zoekt voor waarden en normen kan ook veel leren van de hierin gememoreerde voorchristelijke denkers.

André de Bruin

Weezenkas

de eerste de beste

De Weezenkas als vangnet voor kind(eren) bij het overlijden van een of beide ouders.

Wij maken het financieel mogelijk en stimuleren het, dat kinderen zich volledig kunnen ontplooiën.

Het lidmaatschap staat open voor iedereen tot 45 jaar, ook voor alleenstaande ouders. Word nu lid voor € 20,- per jaar.

Antwoordkaart

ik verzoek om toezending van informatie over de Ja, Vereniging Weezenkas.

Naam

Adres

Postcode/Woonplaats

Telefoonnummer

Groen beleggen met een gegarandeerd rendement tot 9% ?

onafhankelijk advies!

samen werken aan een duurzame wereld

Bezoek onze website
of bel ons voor
de juiste brochures!

bel voor informatie 0182-570290 of surf naar www.groengeld.nl

Zelfkennis & inspiratie

Wegens groot succes ook dit seizoen nieuwe cursussen gericht op bewustwording, spiritualiteit, kunst en cultuur. Een (verkorte) weergave uit het cursus- en lezingaanbod, najaar 2003:

Introductiecursus praktische mensenkennis

- * Deze cursus staat open voor deelnemers die belangstelling hebben voor de verborgen drijfveren achter ons gedrag, de oorzaken van kortsluitingen met anderen en het opbouwen van zinvolle relaties. Inleidende cursus 4 dinsdagav. v/a 7/10, € 45; afsluitende cursus 4 dinsdagav. v/a 25/11, € 45).

Workshops

- * Op zoek naar uw kernkwaliteiten (2 zat. v/a 27/9, € 90);
- * De vrouw als kunst / kunst als vrouw (4 av. v/a ma 27/10, € 60);
- * Nietzsches Dionysische filosofie (4 av. v/a do 30/10, € 60);
- * En de twee zullen een zijn... (5 mid. v/a ma 3/11, € 75);
- * De Mariavespers van Monteverdi (4 av. v/a di 25/11, € 60);
- * Dromen (4 av. v/a ma 1/12, € 60).

Lezingen

- * Elke 2e en 4e zondag van de maand van 11.00-12.00 uur. Toegang vrij. Start: 7 september 2003.

Vraag de volledige, gratis cursusgids aan of kijk op onze website. U kunt zich ook telefonisch inschrijven!

Vrije Gemeente
Joh. Vermeerstraat 19
1071 DK Amsterdam

Telefoon: 020 676 44 10
info@vrijegemeente.nl
www.vrijegemeente.nl

Al meer dan 125 jaar vrijzinnig, eigenzinnig, zinnig!

• zelf
• denken
• samen
• leven

Afscheid nemen van een overledene

Persoonlijke toespraak

Ieder mens wil graag op een passende wijze afscheid nemen van een dierbare overledene. Bij het Humanistisch Verbond kunt u terecht voor sprekers die tijdens de uitvaartplechtigheid een persoonlijke toespraak houden. In een of meer gesprekken met u bereiden zij zich hierop voor. Humanisten gaan ervan uit dat de mens zelf inhoud aan zijn leven kan geven. In de toespraak zal dan ook het leven van de overledene en zijn of haar betekenis voor anderen centraal staan. De ruim 300 sprekers van het Humanistisch Verbond hebben een speciale cursus gevolgd. Wilt u meer weten over deze dienstverlening of zou u zelf de cursus willen volgen?

Voor meer informatie:

Humanistisch Verbond
tel. (020) 521 90 55 / (020) 521 90 50
e-mail: diensten@humanistischverbond.nl
internet: www.humanistischverbond.nl

Humanistische psychologie

Ze is 77 jaar oud, wanneer zij in 1970 in Amsterdam de Eerste Internationale Conferentie voor Humanistische Psychologie voorziet. De grande dame in de psychologie, die in 1974 in Stuttgart overleed, wordt beschouwd als de belangrijkste vrouw in dit vakgebied.

In de tweede helft van de jaren '50 werkte zij samen met Abraham Maslow en Kurt Goldstein aan het ontstaan van een nieuwe psychologische school, waarin waarden en doelen in het leven een primaire rol krijgen. Naast psychoanalyse en behaviorisme beschouwden zij hun visie als een 'third force' en noemden het 'humanistische psychologie'. Dit werk deed zij in de laatste fase van een intensieve en gevarieerde loopbaan.

Zij was de dochter van een architect in Berlijn, waar zij in 1893 werd geboren. Haar ouders woonden vlakbij de beroemde Zoologische Gärten. Reizen was een onderdeel van de opvoeding, als negenjarige al bezocht zij met haar ouders musea in België en Nederland. Aan het eind van haar gymnasiumopleiding stelde de jonge vrouw zich al wezenlijke vragen: "Waarom hebben wij ons verstand, wanneer we het niet moeten gebruiken?" Tot deze vraag kwam zij, nadat zij tijdens de godsdienstlessen niet afdoende antwoord op haar vragen kreeg. Zij besloot psychologie te gaan studeren, om zich bezig te kunnen houden met denkprocessen.

Analyse van dagboeken

In haar puberteit had zij een dagboek bijgehouden en een van haar eerste studies betrof een analyse van verschillende dagboeken en interpretaties van literaire werken van onder meer Hesse. In 1922 werd deze studie in boekvorm uitgegeven en ook in het Nederlands vertaald. Naar aanleiding hiervan werden haar vele dagboeken toegestuurd, voor een vervolgstudie kon zij later over ruim 130 exemplaren beschikken. Nadat ze waren getrouwd, ging zij met haar man die hoogleraar psycho-

**Ken uw (humanistische) geschiedenis.
Zoek de persoon aan de hand van de beschreven hints.**

logie was naar Wenen, beiden waren actief als psycholoog. In 1928 verscheen een uitgebreide studie van haar hand, vijf jaar later gevolgd door een nieuw baanbrekend werk.

Voor de derde keer had zij een nieuw onderwerp bij de kop gepakt: zij was de eerste systematische onderzoekster van de adolescentie, vervolgens introduceerde zij de experimentele kinderpsychologie en nu had zij de menselijke levensloop tot studieobject gemaakt.

Eind jaren '30 werd haar leven sterk beïnvloed door de politieke ontwikkelingen in Europa. Op het nippertje konden zij en haar man, die geweigerd had een ariërvakking te tekenen, naar de Verenigde Staten vertrekken. Zij waren gedwongen al hun bezittingen achter te laten en een nieuw leven op te bouwen.

De psychologe slaagde daar wonderwel in, ze ontwikkelde zich tot psychotherapeute en pakte haar wetenschappelijke werk weer op. Zij onderscheidde vier grondtendenties in de levensloop en bracht deze in verband met de specifieke kenmerken van iedere levensfase. Zo formuleerde zij de elementen die bijdragen aan een gezonde ontwikkeling van de mens.

Wie was deze eigenzinnige, creatieve, gedreven onderzoekster?

Hilde van Vlaanderen

*Oplossing De DoorDenker in de Humanist 3/2003:
Bertrand Russell.*

Winnaar: Ben van Cleef, Oegstgeest

Uw oplossing (de naam van deze denker/schrijver) ontvangen wij graag uiterlijk op 15 oktober 2003 per post, fax of e-mail. Redactie de Humanist, De DoorDenker, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam. Fax 020-330 80 40. E-mail: redactie@humanist.nl Vermeld duidelijk uw naam en adres. Onder de foutloze oplossingen wordt een boekenbon van 25 euro verloot.

Ook woorden zijn daden

Het humanisme verkeert in een crisis van identiteit. Terwijl dat nergens voor nodig is, vindt Jan Warndorff.

Jan Warndorff

Het komt er enkel en alleen op aan dat de waarheid van het Zijn ter sprake komt en dat het denken deze taal gaat spreken. Misschien verlangt dan de taal niet zozeer overhaaste uitspraken, veeleer het juiste zwijgen.

Martin Heidegger, 'Brief over het humanisme', 1947.

'What the world needs now, is love, sweet love...' – ongeacht of je deze meezinger kent, je stemt er ongetwijfeld mee in. Natuurlijk! Als alle mensen overal ter wereld zich nou eens gingen wijden aan liefhebberij, in de ruimste zin van het woord, in plaats van aan betweterij en hebzucht. Als we al die twist en strijd en jacht op Andere Dingen – al dat gezoek en gezeur en dat eeuwige wachten op wat nog komen moet – als we al dat gedonder de deur uit donderden – wat schonk dat een rust en ruimte om onszelf en de wereld onder ogen te zien, en voorzichtig ter hand te nemen.

'Imagine there's no countries, and no religion too...' Die ken je zeker! En iedereen weet het: *this makes sense*. Er is niets anders dan dit leven dat hier nu echt gebeurt, dit staat op het spel, hier gaat het om. Dan weten we toch voldoende? Natuurlijk! Maar wat doe je eraan?

In de *Humanist* 2/2003 brak ik een lans voor een strijdvast humanisme ('Hoera Humanisme'). Volgens mij heeft humanisme namelijk alles in huis om bovenstaand verlangen te verwoorden en te helpen verwezenlijken: het onderscheidt zich immers van alle overige levensbeschouwingen in dat het inderdaad dit leven van ons mensen hier nu op deze planeet, voorbij en voorafgaande aan alle ideologische constructies, centraal stelt.

Tenminste: dat is de bedoeling. De humanistische filosofie struikelt namelijk over hetzelfde probleem als bovenaangeduide idealisten: het centrale begrip, 'dit leven van ons mensen hier nu'. Want wat is dit, hoe ziet dit eruit, hoe moeten we ons dit voorstellen?

Dan staat iedereen direct met de mond vol tanden – tot dat je beseft dat je echt niet dat spelletje hoeft te spelen. Je kunt ook rustig zeggen: sorry, maar aan die discussie doe ik niet meer mee. Juist omdat ik er zoveel om geef wil ik het niet laten worden tot een bepaaldelijk ding waarover wij het oneens kunnen zijn. En dat hoeft ook helemaal niet, kijk gewoon rond en zie: hier ben ik, hier ben jij, hier zijn wij en hier gaat het om, dit staat op het spel: dit is wat ik bedoel.

Revolutionaire levensbeschouwing

Humanisme is het voorstel om niet langer het eigen, laat staan andermans hoofd te breken over de vraag wát dit allemaal is, om des te beter te kunnen vieren dát dit allemaal is. Tegenover het gebaar dat dit leven de rug toedraait, omwille van ideologie, ontvouwt humanisme een onvoorwaardelijk gebaar van *beaming*.

Juist dit gebaar maakt humanisme een volstrekt heldere, schreeuwend relevante, revolutionaire levensbeschouwing. Het probleem is alleen dat het zo niet wordt verwoord.

Ongetwijfeld zullen vele, zo niet alle, humanisten voelen hoe dit gebaar aan het hart ligt van het humanistisch streven; maar zodra het humanisme moet worden gedefinieerd gaat het van: 'Het humanisme is een levensbeschouwing die.....'. Vanzelfsprekend wordt het gepresenteerd als een zelfstandig ding in de wereld dat bestaat uit allerlei stellingen, principes, opvattingen over andere dingen in de wereld, met name 'de mens', 'de wereld' en 'de maatschappij'. Als je deze teksten zou geloven is humanisme allereerst een algemene, anonieme, intellectuele zaak.

Er wordt, empirisch constateerbaar, geen aandacht geschonken aan het pre-intellectueel gebaar van *beaming*; en daardoor ook niet aan de pre-intellectuele rea-

liteit dat om beaming vraagt: dit leven van ons mensen hier nu.

Dit is de wortel van de huidige humanistische crisis: dat het stelselmatig aan het substantief van het humanisme is voorbijgegaan. Haal je een willekeurige tekst over het humanisme voor de geest en bemerk hoe er zomaar over 'de mens' wordt gesproken, zonder ooit in ernst de vraag te stellen naar wat dat dan precies is. Deze teksten interesseren zich niet voor het fenomeen 'de mens', maar voor de bruikbaarheid van het begrip als kapstok om postulaten en principes aan op te hangen. Als je bijvoor-

Binnen de humanistische beweging zijn Harry Kunneman en Joep Dohmen belangrijke pleitbezorgers van een humanisme dat zich juist wel interesseert voor dit leven-de leven; helaas blijven zij zich er zelf, vanzelfsprekend, toe verhouden als tot een ingewikkeld ding op afstand. Daarmee houden zij het probleem dat ze willen overwinnen zelf overeind.

Er ligt voor het humanisme een nieuw en onweerstaanbaar elan binnen handbereik. Het enige dat het vergt is een kleine klik. De humanistische leus 'de mens staat centraal' betekent eigenlijk 'dit leven hier nu staat cen-

beeld zou vragen, jongens, waar hebben jullie het nou eigenlijk over, wat is 'de mens'? – dan luidt het antwoord: 'dat mag en moet ieder voor zichzelf uitzoeken, dat is juist onze vrijheid en autonomie.'

Eerst filantropie, dan pas filosofie

Zo wordt dit leven van ons mensen toch weer de rug toegedraaid, omwille van ideologie. Juist dit gebaar kan de mens van tegenwoordig niet meer boeien. De vraag naar hoe dit leven te leven duldt geen uitstel; dit leven staat onmiddellijk op het spel.

traal', en dit is geen uitspraak over hoe de wereld in elkaar steekt maar een aansporing om op die voet met onszelf en elkander om te gaan.

Dit leven is niet eerst iets om te leren begrijpen, maar om van te leren houden. Eerst filantropie, dan pas filosofie! Zo is humanisme van meet af aan een praktijk, een ethos, een manier van leven die zich op alle terreinen des levens laat ontplooiën, tot in denken, schrijven en spreken toe – want ook woorden zijn daden.

Dan valt het, hopelijk, wederom eventjes stil. Vervolgens is het de kunst om al denkende, sprekende, schrijvende,

dit 'juiste zwijgen' te bewaren. En als je denkt dat er dan niet veel overblijft om over te praten...

Ongrijpbaar leven

Wat betekent dit verstaan van humanisme voor hoe je omgaat met je eigen leven en met alles dat je hierin treft: andere mensen, andere levende wezens, de aarde en de stad, de maatschappij, gezin en werk, vrije tijd, politiek, filosofie? Zo op het eerste gezicht verandert er helemaal niets aan het gewone dagelijkse leven, de wereld blijft zoals ze is – toch komt alles in een heel ander licht te staan.

Om mee te beginnen de werkelijkheid van dit leven zelf. Dit is nu niet meer iets om ergens anders te gaan zoeken, als een vreemd ding dat ergens in de wereld op ontdekking wacht: het is wat hier nu ter plekke al jarenlang gebeurt. Als we opnieuw de vraag stellen hoe dit eruit ziet, is het eerste antwoord: dat is voor iedereen verschillend! Vroeger deed dat het onderzoek de das om (want waar heb je 't dan nog over?) – nu zeggen we gewoon: dat is een eerste gemeenschappelijk kenmerk. Inderdaad zit iedereen in zijn eigen schuitje – daarmee zitten we toch met z'n allen in dezelfde boot.

En zo zijn er meer gemeenschappelijke, ja universele kenmerken. Bijvoorbeeld dat dit leven ook altijd veranderlijk is, altijd gaande, stromende, moment na moment: je kunt het niet vastpakken en even op de stoel zetten om het eens aandachtig te bekijken. Het glipt je immer door de vingers want – en dit is de ware cognitieve revolutie, ofwel het struikelblok, niet alleen voor het humanisme maar voor heel het Europese denken – *dit leven is geen ding*. Dit leven gebeurt, als een ruimte waarbinnen je oneindig veel dingen kunt onderscheiden, zowel in de wereld als in je hoofd – maar dit leven zelf is niet aanwijsbaar aanwezig. Dit heeft vorm noch lichaam, het is onzichtbaar, ontastbaar, ongrijpbaar.

Daarom deden we er beter aan 'dit leven' nog verder te vereenvoudigen tot 'dit'. Alle woorden zijn een interpretatie, en een extrapolatie, van waar 'dit' voor staat. Dit is niet te voor te stellen, als ding noch idee, want ook wat ik nu doe, dit denken en schrijven, geeft het metterdaad gestalte. Kijk niet naar de vinger maar naar...

Dit is waar we zijn, dit staat op het spel; dit is, voor ons allen, alles dat er is. Misschien eerst even schrikken, als een koude douche – maar voel vervolgens hoe verfrissend,

bevrijdend, ja verlichtend. Om nergens meer naar te hoeven zoeken, niets meer om op te wachten, al dat gewichtig en gewelddadig levensbeschouwelijk gedonder, hup de deur uit! Het is een drastische vereenvoudiging, en dat is een verademing. Eindelijk met beide benen op naakte aarde en de longen vol van wat alles en iedereen doet willen leven. Dit is nu een heel echt spel, en plots liggen er zo enorm veel ruimtes om te verkennen – en nog maar zo weinig tijd! Leven wordt een dringend spel; hier staat iedere dag op het spel.

Zo slaat dit humanisme een toon van tegelijkertijd lichtheid, en van ernst. Dit leven is een krankjorum avontuur, en humanisme wil mensen daarbij assisteren, inspireren, indien nodig verzorgen. Humanisme wil zeggen: dit leven is goed, ontspan en zie, je kunt je hierop verlaten. Het lijkt aanvankelijk misschien wat precair maar zodra je je balans hebt hervonden tref je een wereld waarin zoveel valt te doen en zoveel te beleven.

In de vrucht geloven

En wat doen we dan? Na alles dat we al hebben gedaan voor democratie en mensenrechten zou ik niet weten waar te beginnen; er is zoveel dat ik zelf graag doe en ik vertel u graag bij een andere gelegenheid over schaken, over muziek, over tai chi en over koken, schoonmaken, wandelen – er is zoveel de moeite waard. Voor ons allemaal liggen schier oneindige velden van zelfcultuur en wooncultuur binnen handbereik: allerlei praktijken die dit leven mooier, fijner, sprankelender maken, voor jezelf en voor allen met wie je dit deelt. Dit kan natuurlijk ook een professie, een maatschappelijke functie, filosofie of wetenschap zijn: er komt werkelijk geen eind aan de dingen waar mensen van kunnen houden – dat is zo prachtig!

Het doet er niet toe waar je van houdt, als je er maar van houdt. Dit betekent méér dan genieten: het betekent je ergens aan wijden, door de dagen en jaren heen, als een opgave dat vraagt om inzet, om trouw, om geloof. De cultivatie van een stuk grond vergt bovenal beperking: je kunt niet alle gewassen verbouwen, en je kunt er niet zomaar van weglopen. Dus je moet wel geloven in de vrucht.

Dat geldt ook voor de velden van sociaalcultuur, en, bij gebrek aan een beter woord, spiritueelcultuur. Het eerste heeft betrekking op de omgang met andere mensen,

dieren, planten, zelfs stenen; het tweede op de omgang met waar we 'dit' tegen zeggen.

Hier slaat humanisme een toon van zowel trots als deemoed, wetende dat ieder van ons zomaar dit leven is gegeven en dus niemand aan zichzelf toebehoort, laat staan aan een ander. Allen zijn wij, niet slechts oorspronkelijk maar ook *as we speak*, een schepping van, door, dankzij, wat niemand bevat. Precies hierin schuilt onze vrijheid, en eenheid tegelijkertijd.

Dit maakt dit leven krankjorum: dat we voortdurend eigenlijk onszelf niet zijn. Daarom is dit leven, behalve leuk en mooi, wezenlijk moeilijk. Hoe hou je jezelf overeind, hoe hou je de lijnen van je leven vast – hoe moet je dit leven doen? 'In diepste waarheid leeft eenieder zijn eigen bestaan met inspanning en in ongewisheid' (Ortega y Gasset); maar als je dat van elkaar weet wordt het al een stuk gemakkelijker, en een heel stuk vriendelijker. Dan ga je elkaar in ieder geval niet belachelijk maken, of een pootje haken, of een arm uitdraaien; dan weet je te goed wat dit een ander doet.

Langzamer leven

De beaming van dit leven kan niet alleen jezelf betreffen, het is, vanzelf, inclusief. Alles wat bestaat staat op hetzelfde spel. Dit wetende maakt het moeilijk om moedwillig anderen te schaden of te doden. Ook mieren veeg je niet zomaar door het putje, je vraagt je zelfs af wat het betekent om dit blad van die boom te scheuren. Je beseft dat ieder levend wezen evengoed een ruimte herbergt waarin misschien nog veel meer gebeurt als bij jou.

De beaming maakt dat je je onwillekeurig in andere levens gaat inleven, en daardoor wordt de wereld niet alleen veel aardiger, maar ook oneindig boeiend. Dan gaat blijken hoe groot en rijk en diep de wereld is – en de wens dat er méér is tussen hemel en aarde smelt weg als sneeuw voor de zon.

Dit leven beamen betekent je erin nestelen. Beweeg je in de wereld als in jouw huiskamer: tegelijkertijd vrij en verantwoordelijk. Elke dag biedt mogelijkheden om dit waar te maken, vooral door geïnteresseerd, hoffelijk, zorgzaam te zijn. Door iets of iemand anders welkom te heten in de ruimte van jouw leven gaan werelden open, en dat begint al met de eerste de beste stoeptegel voor je huis. Sta er eens bij stil hoe mensen ooit dat grint en steen hebben gedolven en vervoerd en gevormd tot deze tegel, die eens

hierheen werd verscheept en door iemand daar is neergelegd en vastgezet, als heel klein maar onmisbaar schakeltje in een reusachtige schub van beton en teer en tegels dat als een theeschotel rust op de aarde, de stad en ook jouw voeten dragend met daaronder, als tere ingewanden, een reusachtige wirwar van kabels en buizen.

Zo betekent houden van dit leven ook: de overwegend onverschillige omgang met dingen in de wereld stelselmatig doorbreken om iets daarvan de ruimte te bieden zich in betekenis te ontplooiën. Je wordt hier ook veel rustiger van. Wanneer er zoveel is te zien ga je als vanzelf langzamer leven.

Een ander genre

Dit zet, tot slot, ook filosofie in een ander licht. Traditioneel wordt deze uitgevoerd als een vertrek om iets te gaan vangen dat nog ver vóór ons ligt. Hier echter is filosofie een poging om onder woorden te brengen wat altijd al sprakeloos aanwezig is. De zin van deze filosofie is om aandacht te vragen, ruimte te scheppen, zorg te kweken voor dit leven zelf. Taal is hier niet een instrument om informatie uit te wisselen over dingen in de wereld, maar een ruimte die aanwezig laat worden wat niet als ding in de wereld aanwezig is. Deze filosofie is niet vooreerst een intellectuele handeling, maar ethisch, esthetisch – spiritueel?

Deze filosofie moet veel meer hebben van poëzie dan van wetenschap; het is een genre dat zich het beste laat vergelijken met het genre van de persoonlijke brief. Want ook dan schrijf je niet alleen óver dit leven, maar voor eerst en vooral er vanuit, en er óm.

Ook woorden zijn daden ofwel: toon en stijl zeggen evenveel, als niet méér dan, propositionele inhoud. Zoals Heidegger zijn 'Brief over het humanisme' besluit: 'Nodig is in de huidige nood van de wereld: minder filosofie, maar meer oplettendheid van het denken: minder literatuur, maar meer zorg voor de letter.'

Taal was altijd al het humanistisch gereedschap bij uitstek: het blijkt nu ook een werkplaats! En er is zeer dringend behoefte aan teksten die zich wijden aan het stem geven aan wat geen stem heeft maar toch ieder mens, ja ieder levend wezen, heilig is.

Jan Warndorff is humanisticus en freelance publicist.

De veranderbare mens

door Bertie Verhoeven

Soms is de letter het begin van het gevraagde zevenletterwoord, soms de eindletter. In de middenkolom kan van boven naar beneden de naam, (3+7+3+4), worden gelezen van een Nederlander, wetenschapper en politicus, die leefde van 1920 tot 2001. De veranderbare mens zag hij als de maat van alle dingen en 'humanisten zijn niet op zoek naar onveranderlijke, eeuwige waarden en normen'. Hij speelde een belangrijke rol binnen het Humanistisch Verbond.

	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							
	7							
	8							
	9							
	10							
	11							
	12							
	13							
	14							
	15							
	16							
	17							

- 1 Rivier in Palestina waar Jezus zou zijn gedoopt
- 2 Naam van het boerenmeisje uit de opera Carmen van Bizet
- 3 Mensen zonder vaste woonplaats
- 4 Onvrijwillige aanraking
- 5 Ontvlambare engel
- 6 Aanhanger(s) van de islam
- 7 Vervanger van gegomd etiket
- 8 Grens op een schaalverdeling tussen positieve en negatieve getallen
- 9 Meest populaire academische studie in Nederland
- 10 Grootste mensaap
- 11 Insect, symbool van de kortstondigheid van het leven, en van de ziel
- 12 Oude naam voor Parijs, tevens lettertype
- 13 Sanskriet voor 'uitgedoofd'; boeddhisten streven dit na
- 14 Teken om iets te doen, of na te laten
- 15 Voor veel tuinliefhebbers ongewenste plantensoort
- 16 Grootste eiland van de Nederlandse Antillen
- 17 Auteur van de in 1955 verschenen geruchtmakende roman 'Lolita'

Oplossing HET VRIJE WOORD 3/2003

De naam die zich bij deze woorden van boven naar beneden laat aflezen is:
Domela Nieuwenhuis.

De winnaar van Het Vrije Woord 3/2003 is:
Michèle de Klark, Ankeveen.

Kopland
overweg
atomium
eutroof
decibel
Avignon
kamelen
interen
Janneke
uniform
getrouw
Everest
waarden
Homerus
Marceau
ikebana
Charles

Uw oplossing (de nummers én alle woorden) ontvangen wij graag uiterlijk op 15 oktober 2003 per post, fax of e-mail. Redactie de Humanist, Het Vrije Woord, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam. Fax 020-330 80 40. E-mail: redactie@humanist.nl Vermeld duidelijk uw naam en adres. Onder de foutloze oplossingen wordt een boekenbon van 25 euro verloot.

Ietsisme

Er wordt dezer dagen veel geschreven en gesproken over het ietsisme: het geloof dat er iets van een hogere macht zou zijn. Is die gedachtewisseling belangrijk voor humanisten?

Humanisten gaan er van uit dat mensen in staat zijn om zelf zin en vorm te geven aan hun bestaan zonder het zelfbeschikkingsrecht van anderen aan te tasten. Hoe verhoudt dit uitgangspunt zich tot het geloof in zoiets als een hogere macht?

Een verdienste van de belangrijke grondlegger van het Nederlandse en het internationale humanisme, Jaap van Praag, is dat hij de godsvraag als niet ter zake terzijde heeft geschoven. Wezenlijk is niet de vraag of er hogere machten bestaan, maar de vraag of mensen zichzelf verantwoordelijk achten voor hun doen en laten. Onder humanisten vind je zowel mensen die niet in een god geloven als mensen die deze vraag bewust in het midden laten. Mensen die in een almachtige god geloven, komen onder humanisten per definitie niet voor omdat een dergelijk geloof op gespannen voet staat met het beginsel van menselijke zelfbeschikking.

De kritiek van sommige humanisten op het ietsisme kan ik mij wel voorstellen omdat het geloof in 'iets' vaak gebruikt wordt als een

argument om je verder niet met bestaansvragen bezig te houden. Het ietsisme is in de praktijk dikwijls een drogreden tot levensbeschouwelijke luiheid en past bij het heersend consumptiedenken. Daarom heb ik begrip voor kritiek op het ietsisme.

Ons bestaan is niet bij voorbaat zinvol of zinloos maar wordt door onszelf zinvol gemaakt. Als het ietsisme gebruikt wordt als een stop op bezinning dan bevordert dit de veel voorkomende vervlakking in ons denken. Een stevige

aanval op dit levensbeschouwelijk sluimeren kan geen kwaad in een tijd waarin het voortbestaan van de mensheid op het spel staat.

Maar het ietsismedebat mag ons niet afleiden van de vraag waar het vandaag de dag vooral om

gaat: wat maken wij met onze vrijheid en verantwoordelijkheid daadwerkelijk waar van het ideaal om een menswaardiger wereld tot stand te brengen? Als het ietsisme als slaapmiddel wordt gebruikt om

door te kunnen gaan in onze roes van 'ikke-ikke-en-de-rest-kan-stikken'-denken dan wordt het terecht aangevallen. Niet omdat de vraag belangrijk zou zijn of er zoiets als hogere machten zouden bestaan. Wel omdat het geloof in vage hogere machten af kan leiden van ieders verantwoordelijkheid voor een menswaardig voortbestaan.

**'Het geloof in 'iets'
kan leiden tot een stop
op bezinning'**

Geef om vrijheid

**AMNESTY
International**

Support our fight for human rights

Werkelijke wil

In zijn column 'Camera-toezicht' (*de Humanist* 2/2003) zegt Paul Cliteur dat goed en kwaad ook zonder het toezicht van een God kunnen bestaan. Dat is echter maar de vraag. Een strak rationeel wereldbeeld waarin alles volgens oorzaak en gevolg verloopt, laat geen werkelijke wil toe. Iedere handeling of gedachte, ook de toevallige illusie van een wil, is dan het gevolg van bepaalde, onwrikbare omstandigheden. In zo'n wereld bestaat er geen

wezenlijke reden iemand iets, zelfs de ergste misdaad niet, kwalijk te nemen. Zelfs Hitler heeft zo geredeneerd, nooit de keuze gehad anders te handelen dan hij gedaan heeft. Ook vervalt de grens tussen het levende en het levenloze. Waarom zou een chemische reactie in een mensenbrein andersoortig, specialer zijn dan die van bijvoorbeeld het roesten van ijzer?

Laat je wel het idee van een werkelijke wil in je wereldbeeld toe, dan komt er al gauw iets magisch in het spel. Immers, om wer-

kelijk te zijn moet de wil niet (volledig) te doorgronden zijn door de reden. Daarmee komt ook het verlichtingsideaal van de rede als uitverkoren instru-

ment om de werkelijkheid te begrijpen op de tocht te staan.

Toch sluit de magische wereld waarin een (deels) onkenbare wil gebeurtenissen kan veroorzaken en voorkomen beter aan bij de vroege rationalisten dan op het eerste gezicht lijkt. Vaak wordt vergeten dat 'ik denk dus ik besta' van Descartes ook inhoudt dat het enige wat we werkelijk zeker weten het bestaan van ons denken is. De rest wordt dan min of meer mysterie.

Lennart Kroos, Amstelveen

Bron van kwaad

Met veel plezier las ik de essays van Stan van Houcke in de *Humanist* 1, 2 en 3 van dit jaar. Ik zie de Verenigde Staten al heel lang als 'bron van het kwaad' en dit artikel beschreef dit nog eens fijntjes en bracht weer vele huiveringwekkende nieuwe feiten aan het licht. Maar één ding kon ik er niet in terugvinden. Toen Irak in 1990 Koeweit binnenviel en er een televisieoorlog ontstond van fenomenale omvang, heb ik in het begin daarvan verschillende malen gezien dat George Bush senior, of Amerika, daar toestemming voor had gegeven. Koeweit zoog namelijk met schuin geboorde pijpleidingen olie uit de Iraakse grond en verdiende zo veel geld aan Iraakse olie. Dat was de hoofdfreden waarom Irak (lees Saddam

Hoessein) Koeweit binnenviel. En volgens Bush/Amerika was dat geheel terecht. Maar het kwam Amerika natuurlijk gewoon goed uit dat ze nu een reden hadden om Saddam Hoessein aan te pakken. Al had hun oorlog om Koeweit te 'bevrijden' niet het gewenste effect om Saddam Hoessein van zijn dictatorstroon te stoten. Deze berichten waarin Bush/Amerika toestemming had gegeven waren slechts enkele malen en alleen

heel aan het begin van de bezetting van Koeweit te zien, en alleen op onafhankelijke, nieuwszenders. Maar ik vond het geen vreemd bericht en geloofde het ook eigenlijk wel omdat het logisch klonk. Zeker vanwege de geschiedenis van deze drie landen. Binnen twee weken hoorde ik hier echter niets meer over en vermoedde meteen dat Amerika bezig was met een globale censuur. Ik heb dit de hele oorlog met argusogen gevolgd.

Laatst kreeg ik hierover ruzie met een goede vriend. Dat kon niet waar zijn, en zo wel, waarom had hij er dan nooit iets van gehoord. Wij denken dat Amerika grote dingen tot stand heeft gebracht. Maar dat heeft eigenlijk elk land in de wereld. Om daarom nu te zeggen dat Amerikanen beter zijn dan alle andere

mensen en dus meer rechten hebben dan al de anderen, zowel op rijkdom als op grootsheid, gaat ons echt te ver. Toch zou ik graag, nu nog steeds, willen weten of er enige waarheid in die berichten zat en of dus Bush/Amerika inderdaad achter de inval van Irak in Koeweit heeft gestaan op het moment dat dat gebeurde. Ik vind terrorisme een vreselijke manier om idealen te verwezenlijken, maar zijn George Bush senior en junior nou echt beter bezig dan Saddam Hoessein of Osama Bin Laden?

Thijs Postma, Enkhuizen

Stuiptrekkingen van het modernisme

Lezingen geef ik eigenlijk bijna nooit meer. Ik heb het vroeger veel gedaan, maar het valt mij tegenwoordig te zwaar om na een werkdag 's avonds nog eens een groep mensen toe te spreken. Het weekend dan? Dat is voor vrouw en dochter. De enige uitzondering die we maken is voor de lezingen die een klein uitstapje met hotelovernachting rechtvaardigen. In Zeeland. Of in het Noorden. Maar de laatste tijd is het ook nogal eens in België geweest. Dan gaan we met z'n drieën en is het knoertgezellig. Zo hoor je toch altijd weer iets aardigs dat je gemist zou hebben zonder het contact met het publiek. Bij optredens voor Belgische humanisten informeer ik natuurlijk naar het wel en wee van onze Belgische geestverwanten. Ook bij onze Zuiderburen heeft de fragmentatie toegeslagen. Weinigen weten nog waar het humanisme voor staat. 'Ik weet dat wel hoor', zei ik tegen mijn gastheer. Ja, hij verwachtte niet anders. Maar hij had ook gehoord dat mijn visie op het humanisme in Nederland wel werd beschouwd als de 'laatste stuiptrekkingen van het modernisme'.

De frase bleef mij fascineren: een laatste stuiptrekking van het modernisme. Ben ik de vaandeldrager van een stervend cultuurgoed? Pas ik niet meer in deze tijd? Kan ik elk moment neervallen?

Vooraf dat woord 'stuiptrekking' bleef mij bezig houden. Het is een tamelijk agressieve manier van praten. Ik zie dat altijd voor me. Dat heb ik ook met uitdrukkingen als 'ergens schijnt aan heb-

ben', een 'diaree van woorden' of 'ergens van kotsen'. Ik gebruik die uitdrukkingen nooit, want ik zie dat altijd heel direct voor me.

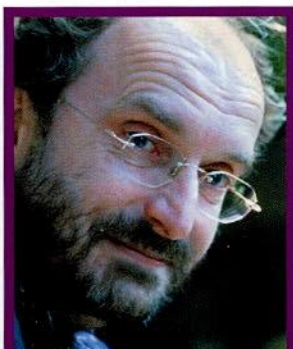
Ook met die stuiptrekking is dat het geval. Toen ik er iets langer over nadacht, realiseerde ik mij waar deze vandaan komt. De mensen die het modernisme stuiptrekkingen toewensen, zijn de zogenaamde 'postmodernisten'. Die postmodernisten - zoals de Franse filosoof Lyotard - waren

vroeger vaak marxisten. En daar komen die stuiptrekkingen vandaan: uit het marxisme. In alle handboekjes waarin het marxisme-leninisme wordt uiteengezet stond stevast dat het kapitalisme aan zijn laatste stuiptrekkingen bezig was. Daarna, na die stuiptrekkingen dus, zou het helemaal afsterven en zou de socialistische utopie gestalte krijgen.

We weten inmiddels hoe het gegaan is met die stuiptrekkingen van het kapitalisme. Het kapitalisme is 'alive and

kicking', terwijl de socialistische utopie in rook is opgegaan.

Opvallend is de parallel met het postmodernisme. Het postmodernisme heeft voorzover mij bekend geen enkel alternatief kunnen bieden voor de opvattingen van het modernisme. Modernisme, dat zijn de verlichtingsidealen: rechtsstaat, democratie, mensenrechten. Het postmodernisme heeft met brutale overmoed gemeend deze ideeën te kunnen afschrijven als passé. Maar nergens heeft het postmodernisme een alternatief kunnen aanreiken voor het modernisme en dat laatste staat - ondanks alle stuiptrekkingsretoriek - volgens mij nog ferm overeind.

'Ben ik de vaandeldrager van een stervend cultuurgoed?'

Een heidens karwei

'De humanist.' Zo wordt geestelijk verzorger René de Boer in het Huis van Bewaring in Scheveningen genoemd door gedetineerden. Eén van hen schonk hem onlangs een waar kunstwerk: de Venus van Botticelli, vastgelegd op een tegelta-bleau van formaat.

"Om zijn kantoor een beetje gezelliger te maken", aldus de 36-jarige man, die er bijna dertien jaar celstraf op heeft zitten voor het plegen van verschillende bankovervallen. "Ik ga er vanuit dat dit mijn laatste detentie is, en dus ook de laatste keer dat ik René zie."

Je kunt het tegeltafelstuk een afscheidscadeau noemen, of een bedankje voor de gesprekken. Maar volgens De Boer betekent het kunstwerk veel meer. "Het is een symbool, dat laat zien dat deze gedetineerde iets heeft bereikt."

De Boer houdt van symboliek. "Het moderne humanisme vind ik daarin nogal kaal. Het steunt teveel op de Verlichting, terwijl humanisten bekend werden in de Renaissance." De, oorspronkelijk in die tijd door Botticelli geschilderde, geboorte van Venus beeldt één van de eerste menselijke wezens uit: de ideale klassieke schoonheid.

De maker vindt zijn reproductie van het bekende schilderij echter verre van ideaal. "De kleuren zijn flets en

De gedetineerde (rechts) en René de Boer tijdens de overhandiging van het kunstwerk (linksonder)

de details zijn verdwenen bij het bakken. Het lijkt wel alsof er een vloek op rust." De Boer spreekt liever van een 'heidens karwei'. "Het maken ervan ging gepaard met veel tegenslagen, net als het leven van deze gedetineerde. Dat het toch is afgekomen, is hoopgevend. Het betekent dat hij zijn toekomst in eigen hand neemt." En dat is precies wat De Boer wil. "Hij zal het toch zelf moeten doen."

De gedetineerde kijkt uit naar het einde van zijn gevangenschap. "Vastzitten is bepaald geen pretje", verzekert hij. Naast zijn schilderwerk,

'waarmee ik de tijd doorkom', zegt hij in de gevangenis veel te hebben aan de geestelijke verzorging. De Boer praat met de gedetineerde onder andere over hoe hij zijn detentie beleeft. "In de gevangenis vindt een bepaalde ontmenselijking plaats: alles wordt je ontnomen, behalve je diepste gedachten. Daarom is het belangrijk dat er een plek is waar van mens tot mens vrijuit en indringend kan worden gesproken."

Hester Heite

God in de grondwet

Kan levensbeschouwing, in het bijzonder het humanisme, een bindend element zijn in de eenheid en eenwording van Europa? Moet dat dan in de Europese Grondwet worden genoemd? En waarom God niet, zoals het kabinet wel wil? Op donderdagavond 16 oktober organiseert het Humanistisch Verbond in samenwerking met de Humanistische Alliantie een gesprek over deze vragen.

Zij vragen prof. dr. Georges Lienard, secretaris van de Europese Humanistische Federatie (EHF) ook wat de EHF doet om het humanisme bij Europese instituties naar voren te brengen en wat het effect daarvan is. Daarna is er tijd voor reacties vanuit de Nederlandse humanistische beweging. Kunnen en moeten we de EHF meer steunen? Wat kunnen we van Europa en de EHF verwachten?

U kunt aan deze dialoog meedoen. Een deel van het gesprek is in het

Engels. De toegang is gratis en de bijeenkomst vindt plaats op de Universiteit voor Humanistiek, Drift 6 in Utrecht.

Aanmelden bij Loes Thewissen, tel 020-5219020 of via de www.human.nl. U kunt binnenlopen vanaf 18.00 uur, er zijn broodjes. Einde van de bijeenkomst 21.30 uur.

VERS VAN DE PERS

Lilli Jahn

In 'Mijn gewonde hart' wordt het drama gedocumenteerd van een Duits-joods gezin dat door de nazi's langzaam maar zeker uiteen is gerukt. De auteur, adjunct-hoofdredacteur van *Der Spiegel*, is de kleinzoon van Lilli Jahn, moeder van het gezin. Zij was van joodse bloede, studeerde medicijnen en trouwde de protestantse arts Ernst Jahn. Beide werkten als arts, tot dat haar dit onmogelijk gemaakt werd en hij van haar scheide omdat hij de druk van de buitenwacht over zijn huwelijk met een joodse niet meer aankon. Korte tijd daarna werd zij naar een werkkamp afgevoerd en uiteindelijk naar Auschwitz, waar ze in 1944 omkwam, waarschijnlijk door vergassing. Haar vijf kinderen bleven alleen achter in het ouderlijk huis en konden dankzij de verstoring van de administratieve diensten in de laatste oorlogsmaanden het vege lijf redden. Doerry heeft hun lotgevallen gereconstrueerd aan de hand van een zeer intensieve briefwisseling die zij met hun moeder in het werkkamp onderhielden. Hieruit komt Lilli Jahn als een bijzonder 'gebildete' en ongelooflijke flinke vrouw

naar voren, die zelfs in haar uitzichtloze situatie een grote steun bleef voor haar radeloze kinderen. Een zeer aangrijpend boek, dat tegelijk verbijsterend illustreert hoe ook intellectuele joden tot op het laatst in de redelijkheid van het nazie-systeem bleven geloven.

Het jaar in beeld

Het gaat over 2002 maar het heet *Encyclopedisch Jaarboek 2003* van de Grote Winkler Prins. Deze grote broer van het aloude 'Aanzien van het jaar...' biedt een gedetailleerd verslag van de belangrijkste gebeurtenissen en ontwikkelingen in 2002. Een kloek en gedegen boekwerk met zeer informatieve beschrijvingen en talrijke persfoto's in kleur. Het bevat een chronologisch overzicht, politieke ontwikkelingen in alle landen van betekenis, ontwikkelingen in de economie, op cultureel terrein, in de sport en in de wetenschap. De reeks verschijnt sinds 1950 en biedt naast de verzamelde wekelijkse edities van Keesing's Historisch Archief het meest gedetailleerde, en zeker het best geïllustreerde jaaroverzicht.

Wooncollectieven

De gids 'Anders wonen'

biedt een overzicht van ecologische woon/werkprojecten, leefgemeenschappen en andere vormen van 'anders' wonen in Nederland. Dat 'anders' verschilt uiteraard van mens tot mens. In dit boekje komen vooral woon- en leefvormen aan bod waar sprake is van gemeenschapsvorming, een zekere mate van collectiviteit, zelfbeheer en zelfbestuur, een ecologische leefstijl en andere vormen van maatschappelijke verandering en actie. Met handige lijstjes van bijvoorbeeld woongroepwinkels, meewerkplekken (vrijwilligerswerk in biologische tuinen, kwekerijen en land- en tuinbouwbedrijven), boeken, bladen en websites.

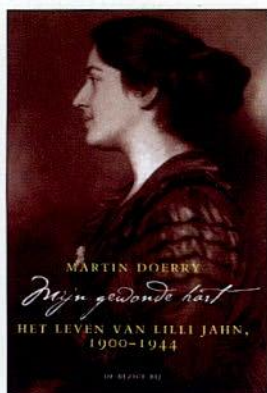
God in Frankrijk

Ruim een halve eeuw na Sartre's betoog dat het bestaan van God onverenigbaar is met de menselijke vrijheid, zijn de thema's God en godsdienst opnieuw springlevend in de Franse filosofie. In dit boek, onder redactie van twee docenten aan de Katholieke Theologische Universiteit in Utrecht, worden de smaakmakende hedendaagse Franse denkers op het terrein van God en religie besproken: Ricoeur, Girard (geen filosoof *pur*

sang maar historicus en literatuurwetenschapper), Henry, Derrida en natuurlijk Levinas. De samenstellers willen met deze publicatie laten zien welke nieuwe perspectieven het Franse denken opent voor filosofie, religie en theologie. Geen hemelbestormende zienswijzen, maar wel eigenzinnige benaderingen van soms bijna vergeten aspecten van de joodse en christelijke traditie, waar ook de meer profane liefhebber zich aan kan laven.

Onvoltooid heden

De Nederlandse vertaling (door Edu Borger) van 'L'imparfait du présent', het veelbesproken boek van de Franse denker Alain Finkielkraut, komt laat maar is daarom niet minder welkom. Want weliswaar is het een soort dagboek met een verslag van Finkielkraut's gedachten in het eerste jaar in het nieuwe millennium, hij laat zich daarbij echter niet leiden door het nieuws – hoewel reflecties daarop soms aanleiding vormen – maar veeleer door wat zich voor hem zoal voordoet. Dat kan gaan over het gebruik van mobieltjes, maar ook – zonder duidelijke aanleiding – over een voorval in 1967, toen Hannah Arendt een

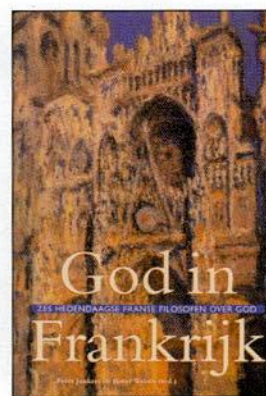
Martin Doerry, *Mijn gewonde hart*. De Bezige Bij, Amsterdam. 351 blz. € 24,50.
www.boekboek.nl

Redactie Grote Winkler Prins, *De wereld in 2002. Het Spectrum*, Utrecht. 383 blz. geb. € 54,95. www.spectrum.nl

Marta Resink e.a., *Anders wonen, anders leven*. Omslag, Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling. 72 blz. € 5,-
www.omsag.nl

Peter Jonkers en Ruud Welten (red.), *God in Frankrijk*. Damon, Budel. 190 blz. € 15,90.
www.damon.nl

lezing in Freiburg begon met het uitdrukkelijk welkom heten van één van de bezoekers: de 'hooggeëerde' Martin Heidegger. Zijn stijl is soms bijtend scherp, hij gebruikt doeltreffende metaforen en formuleert helder. Een waardevol boek, met talrijke 'eye-openers'.

Hulpverlening en levensbeschouwing

Tegenwoordig wordt zowel in de praktijk van de psychiatrische hulpverlening als in theorievorming en opleiding plaats ingeruimd voor de levensbeschouwing. Geestelijke verzorging en hulpverlening zijn beter dan voorheen op elkaar afgestemd. Dit boek laat een vijftiental auteurs uit het werkveld aan het woord over de wijze waarop dit gestalte krijgt, en welke de nog onopgeloste knelpunten op dit terrein zijn. Aandacht voor de vandoord in Nederland bestaande vooral joods-christelijke en humanistische overtuigingen in de geestelijke volksgezondheidszorg, maar ook voor de belangrijkste 'uitheemse' levensbeschouwingen die met nieuwkomers in Nederland actueel zijn geworden. De auteurs komen uit zeer verschillende (geloofs)gezindten, van remonstrants tot liberaal joods, rooms-katholiek tot hindoeïstisch, twee noemen zich agnost, vier rekenen zich tot het humanisme,

onder wie eindredacteur Frank van Ree. Jacqueline Verploegh Chassé tekent voor een toegankelijk hoofdstuk over humanisme en raadswerk. Iedere bijdrage is voorzien van een adequaat inleidend redactioneel, dat ook de inbedding in het grote geheel aangeeft. Het boek is doorspekt met boeiende casussen, bevat een zaken- en personenregister en is door de redactie voortreffelijk tot een eenheid samengesmeed. Het biedt geen pasklare panacees voor problemen in de samenwerking tussen psychiatrie en geestelijke verzorging, maar geeft een helder zicht op de grote lijnen en de veranderende inzichten over de betekenis die de levensbeschouwingen hebben voor diagnose en therapie. In een scrupuleuze nabeschuiving komt de redactie uit op vier actuele knelpunten. Deze hebben betrekking op de plaats van de geestelijk verzorger naast de reguliere behandelaars, de problematiek van een (afgeleid) beroepsgeheim in multidisciplinaire teams, een vrijplaatsfunctie en een initiatiefrecht, de opleiding van gespecialiseerde hulpverleners aan minderheden, en de houding inzake alternatieve geneeswijzen.

Vrije tijd

Het begrip vrije tijd is voor namelijk gedefinieerd en verfijnd in periodes van vooruitgang van het humanisme: het hellenisme, het late Westromeinse Rijk, de Italiaanse Renaissance, de Verlichting. Ideeën over vrije tijd zijn niet los te denken van die over politiek, over de positie van de mens en de moraal. Vrije tijd is de tijd dat men vrij is van activiteiten die als niet-vrij worden ervaren. Door factoren als werkloosheid, veroudering, parttime werk is ons tijdsgebruik de laatste jaren flink veranderd. Maar voelen we ons in onze tijd vrij, en zijn we het ook? De auteur, die in Brussel promoveerde op dit onderwerp en hoofdredacteur werd van de gratis krant *Metro* in België, beschrijft welke inzichten de filosofie ons over vrije tijd brengt. Dat is verbazend veel meer dan het fameuze en originele 'recht op luiheid' van Lafargue. Rademakers concludeert dat er nog 'veel werk (is) aan de vrije tijd' en dat vrije tijd er nog te vaak uitziet als tijd vrijgemaakt uit arbeid. En een vrije tijd die geen eigen invulling krijgt, is geen vrije tijd. Sombender nog: "Externe condities en de onmogelijkheid van de vrijheid zijn er voor verantwoordelijk dat er geen vrije tijd mogelijk is." Een inzicht dat tot extra inspanningen zou moeten aanzetten.

De verbeelding van Provo

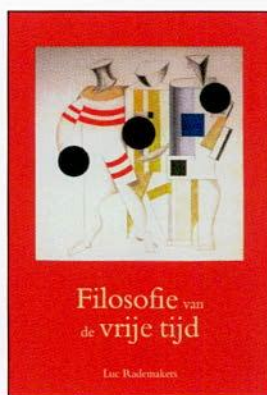
Over Provo is in de afgelopen veertig jaar zo veel geschreven dat je wel een heel goede reden moet hebben wil je aan die vloed van publicaties er nog een toevoegen. Politiek historicus Niek Pas maakte er zelfs een promotieonderzoek van. Dat is goed af te lezen aan het resultaat, de handelseditie is nauwelijks dunner dan het proefschrift en het betoog volgt bijna van dag tot dag de ontwikkelingen. In wezen is het een uitputtend overzicht van provo in de media destijds. Niet alleen provo in Amsterdam, maar ook Maastricht, Groningen en Antwerpen. Echt nieuwe inzichten zijn echter in het boek niet te ontdekken, ook al is er ruim gebruik gemaakt van nog ongepubliceerde bronnen en mededelingen van vroegere sleutelfiguren. Vooral de rollen van Robert Jasper Grootveld, Roel van Duijn, Rob Stolk, Bernhard de Vries en Irene van de Wetering worden belicht. Ook de wortels in anarchistische kringen worden uitgebreid getraceerd. Alles bijeen biedt 'Imaazje' bijna een overkill aan weetjes en details die in een redelijk leesbaar verband worden aangeboden. Voor wie het echt allemaal weer eens wil weten is dit boek zeker aardig, maar het voegt niets toe aan het beeld dat al over provo bestond.

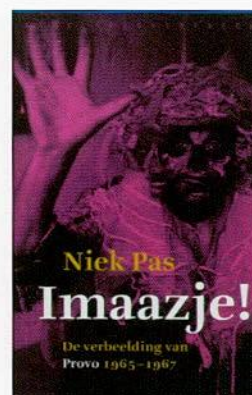
Alain Finkielkraut, *Het onvoltooide heden*. Contact, Amsterdam. 205 blz. € 22,90.
www.boekenwereld.com

Frank van Ree (red.), *GGZ en levensbeschouwing*. Swets & Zeitlinger. 282 blz. € 22,-.
www.uitgeverij.swets.nl

Luc Rademakers, *Filosofie van de vrije tijd*. Damon, Budel. 251 blz. € 17,90.
www.damon.nl

Niek Pas, *Imaazje! De verbeelding van Provo 1965-1967*. Wereldbibliotheek, Amsterdam. 464 blz. € 37,50.

Wereldmaaltijd

De aarde produceert genoeg voedsel voor iedereen. Dat willen Omslag, werkplaats voor duurzame ontwikkeling, en stichting WereldDelen benadrukken met de 'wereldmaaltijd'.

In zo'n wereldmaaltijd zijn niet méér ingrediënten verwerkt dan de hoeveelheid die er voor iedere wereldbewoner is als we eerlijk zouden delen.

De organisaties hebben een nieuw informatiepakket samengesteld voor mensen die een wereldmaaltijd willen organiseren. Die maaltijden zijn bijvoorbeeld al georganiseerd door ontwikkelingsorganisaties, gemeenten en vrouwenorganisaties. Volgens cijfers van de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO) is er gemiddeld 2,4 kilo voedsel per dag per persoon beschikbaar, 'meer dan genoeg', staat in het informatiepakket. 'De FAO schat dat de aarde zelfs genoeg kan opbrengen voor het dubbele van de wereldbevolking. Honger is dan ook geen gevolg van schaarste, maar van ongelijke verdeling.'

Het informatiepakket bevat recepten en tips voor kookboeken, ideeën voor het organiseren van een wereldmaaltijd, suggesties om publiciteit te krijgen en tips voor een inhoudelijk programma tussen soep, hoofdmaaltijd en toetje. Ook zijn er een kleurposter en een informatieve placemat beschikbaar. In 2001 werd de eerste wereldmaaltijd in Nederland gehouden. Op Wereldvoedseldag, 16 oktober, zullen er in elk geval wereldmaaltijden plaatsvinden in Eindhoven, Den Haag, Stoutenburg en Tilburg.

Bij eerlijke voedselverdeling is per wereldbewoner per dag beschikbaar:

267 gram tarwe
273 gram rijst
275 gram mais
60 gram gerst
95 gram overige granen
135 gram aardappelen
164 gram wortel- en knolgewassen
27 gram peulvruchten
288 gram groenten
204 gram fruit
254 gram ruwe suiker
258 gram melk
60 gram vis
49 gram (keuken)olie

Voor informatie ga naar www.omslag.nl of www.werelddelen.nl. Tel. Omslag: 040-2910295, tel. WereldDelen: 013-5451666

(JK)

LEZERS AAN HET WOORD

Leida Mosselman (59) uit Ede is bestuurslid van de HV-afdeling De Grift Vallei. Ook doet zij de publiciteit voor de stichting Steun aan Humanistische Dienstverlening in haar regio, een samenwerkingsverband van deze afdeling en Humanitas Neder-Veluwe. Zij leest *de Humanist* sinds 1988.

Wakker te maken voor

Nou, dat is een hele klus, heb ik begrepen van anderen. Het is misschien te proberen voor als mijn naasten iets fijns of verdrietigs hebben dat ze aan mij kwijt willen. Of simpeler, een mooi ongewoon vogeltje in de tuin.

Maakt zich boos over

De achteleosheid van mensen naar elkaar; dat ze vaak niet zo de moeite nemen zich in anderen te verdiepen. Die anonimiteit, dat niemand omkijkt als er op straat iets gebeurt. En het makkelijk oordelen over elkaar. Toen er een asielzoekerscentrum in een dorp in de buurt kwam, merkte ik dat er met hoe groot gemak allerlei vooroordelen werden uitgesproken.

Favoriete muziek

Dat verschilt nogal, ik houd bijvoorbeeld van cabaret, luisterliedjes en volksmuziek. Vanaf dat ik een klein meisje was luisterde ik al naar Mozart en J.S. Bach, vooral fuga's.

Moeilijkste beslissing

Me niet te laten kisten door chronische (vooral gezondheids-) ongemakken, maar gewoon de grenzen van het mogelijke blijven zoeken, ook al moet dat nogal eens opnieuw.

Inspiratiebron

Het kijken naar of iets doen met kunst en natuur, daarin mijn zien en denken 'los' houden; dan daarna weer bestaan in wat zich voordoet. Ik heb bijvoorbeeld veel geschilderd en gebeeldhouwd, als je daar mee bezig bent ga je vrijer om je heen kijken. Andere inspiratiebronnen zijn (conceptuele) beeldende kunst, muziek en het volgen van de seizoenen buiten.

Humanisme betekent voor mij

Nadenken over en bewust worden van wat je van dit leven vindt en ermee wilt. Fijn dat dat binnen het humanisme niet in je eentje hoeft, en ook niet met een anders vaak verplicht bovennatuurlijk kader waar ik nooit zoveel van begrepen heb. Je hoeft je er niet voor te bekeren; ik tenminste niet.

(JK)

LEZINGEN EN SYMPOSIA

Levenskunstsdag

20 sept. - Utrecht
De Jonge Humanisten van het Humanistisch Verbond houden zich deze gehele dag bezig met levenskunst. Met 's ochtends een persoonlijke benadering (hoe geef jij je leven vorm en zin?) en 's middags met theoretische verdieping met o.a. een lezing van Joep Dohmen. Tijd: 10.30-17.00 uur. Kosten: € 3 voor leden Jonge Humanisten, € 5 voor niet-leden. Aanmelden: jongehumanisten@humanistischverbond.nl, tel. 020-5219045.

Alain Finkielkraut

26 sept. - Amsterdam
De Franse hoogleraar filosofie Alain Finkielkraut spreekt de Thomas More Lezing 2003 uit, over de dubbelzinnigheid van democratie. Na de lezing volgt een interview met hem. Locatie: Rode Hoed, Keizersgracht 102. Info: www.soeterbeeck.nl of 024-36155555

Globalisering en Amerikanisering

29 sept. - Groningen
Lezing van prof. dr. Rob Kroes over globalisering en Amerikanisering. Locatie: Academiegebouw RUG, Broerstraat 5. Aanvang: 20.00 uur. Info: www.rug.nl/studium of 050-3635460.

Kind van je ouders

2 okt. - Amsterdam
Op uitnodiging van het Humanistisch Verbond Amsterdam houdt Caroline Suransky (UvH) de lezing 'Altijd kind van je ouders?'. Zij gaat in op het spanningsveld tussen individu en gezin. Locatie: Van Eegenstraat 90. Toegang vrij. Info: 020-4707184.

Krakend recht

11 okt. - Nijmegen
Symposium 'Krakend recht en verharde moraal. Maatschappelijke ontwikkelingen en hun invloed op recht en moraal', met o.a. Ton Hol,

Paul Cliteur en Kees Schuyt. Locatie: KU Nijmegen, Comeniuslaan 2. Tijd: 10-17 uur. Info: www.soeterbeeck.kun.nl, tel. 024-6315555.

Globalisering en armoede

15 oktober - Eindhoven
Lezing (in het Engels) van prof. dr. S. Mansoob Murshed over het toenemende verschil tussen rijk en arm. De globalisering lijkt daaraan bij te dragen, maar kan het ook anders? Locatie: Technische Universiteit, Blauwe zaal, Auditorium. Tijd: 11.45 uur. Info: www.tue.nl/sg, tel. 040-2472070.

Homo Sapiens 2.0

1 nov. - Amsterdam
Het Rathenau Instituut houdt een festival over de maakbaarheid van de mens. Samen met Nemo heeft het instituut een totaaloverzicht gemaakt deze maakbaarheid. Met lezingen, debatten en een cultureel programma. Tijd: 13.00 uur tot middernacht. Locatie: Nemo, Oosterdok 2. Info: www.technologiefestival.nl of 070-3421542.

Vrouwenconferentie

15 en 16 nov. - Londen
Het IHEU houdt op 15 en 16 november de 'International Women's Conference'. Met visies van humanistische vrouwen uit Europa, Afrika, Azië en Noord- en Zuid-Amerika. Zowel mannen als vrouwen zijn welkom. Inschrijven voor 10 oktober. Info: www.iheu.org of women@iheu.org

Groene maand

hele maand sept.
Excursies, fietstochten, tentoonstellingen, lezingen, debatten etc. door en over de Nederlandse natuur. Gezamenlijk activiteiten van verschillende organisaties, waaronder IVN, Nivon, Eco-mare en Staatsbosbeheer. Info: www.groene-maand.nl of 020-6228115.

EXPOSITIES

Breekbaar

t/m 4 jan. - Amersfoort
Vierhonderd jaar Boheems glas, te zien in de expositie 'Pas op breekbaar!' in museum Flehite. Met topstukken van glaskunst uit het Noord-Boheemse museum in het Tsjechische Liberec. Locatie: Westsingel 50, tel. 033-4619987, www.museum-flehite.nl

Iran

vanaf 20 sept. - Amsterdam
Het Tropenmuseum Junior (voorheen KIT Kindermuseum) houdt een tentoonstelling over hedendaags Iran. Voor kinderen van 6 t/m 12 jaar. Daarnaast is er ook een familieprogramma, voor mensen met of zonder kinderen. Locatie: Tropenmuseum, Linnaeusstraat 2. Info: www.tropenmuseumjunior.nl of 020-5688233.

Erwin Olaf

20 sept. t/m 30 nov. - Groningen
Overzicht van 25 jaar fotografie van Erwin Olaf. Met journalistiek en documentair fotowerk, video's, installaties en nieuwe fotoseries. Groninger Museum, Museum- en meiland 1. Info: www.groninger-museum.nl, tel. 050-3666555.

Neo

27 sept - 4 jan. - Utrecht
Expositie in het Centraal Museum over neostijlen (imitaties van bestaande stijlen) in de afgelopen 250 jaar. Mede samengesteld door Frans Haks. Locatie: Nicolaaskerkhof 10. Info: www.centraalmuseum.nl of 030-2362362.

Slavernij

vanaf 5 okt. - Rotterdam
Tentoonstelling over de transatlantische slavenhandel en slavernij in Suriname, op de Nederlandse Antillen en Aruba. Ook aandacht voor de rol van Nederland. En voor de gevolgen van slavernij die tegenwoordig nog zichtbaar zijn. Locatie: Wereldmuseum, Willemskade 25. Info: www.wereldmuseum.rotterdam.nl of tel. 010-2707172.

RADIO

DolceVita

ma t/m do - 747 AM
Op zoek naar vragen en kwesties van luisteraars, die het leven in de breedste zin van het woord veraangenaamen. KRO - 8.30 uur

Radio Urbania

dagelijks - 747 AM
Portretten van mensen in de grote steden. NPS - 18.30 uur

Dinsdag Desmet

Elke dinsdag - 747 AM
Live-programma over cultuur, filosofie en politiek. Presentatie: Theodor Holman. Human - 14.00 uur

Het ei van Erasmus

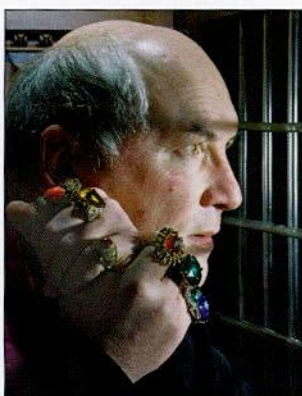
Elke donderdag - 747 AM
Samenstelling: Bert Boelaars. Human - 14.30 uur

THEATER

Tartuffe

Vanaf 23 sept.
Klassieke satire van Molière, waarbij de oplichter Tartuffe zich een weg baant in het huishouden van de rijke koopman Orgon. Bij de eerste opvoering, ten tijde van Lodewijk XIV, werd dit stuk verboden wegens heiligschennis. Werd later echter populair vanwege de bespottings van menselijke zwakheden.
Regie: Jürgen Gosch. Met o.a.

Rik van Uffelen in Tartuffe

Rik van Uffelen, Will van Kralingen en Carol van Herwijnen. Info: www.nationaletooneel.nl of 070-3181444.

Waanzee

t/m 3 okt - Diverse locaties
In 'Waanzee' van het Onafhankelijk Toneel spelen Marokkaanse acteurs Nederlandse vissers. Strijd van een traditioneel vissersdorp tegen het oprukkend zedenverval.
Info: www.ot-rotterdam.nl of 010-4780281 (ma-vrij 10-17 u).

Van God los

5 okt. - Terneuzen
De theatergroep Amnesty International Purmerend speelt in het Zeeuwse Terneuzen de voorstelling 'Van God los...'. Een verhaal over een man die aan de gevolgen van marteling overlijdt. Het speelt zich af in twee werelden: hemel en aarde.
Aanvang: 15.00 uur. Locatie: Café Porgy & Bess, Noordstraat 52. Toegang: € 5,-. Info: 0114-314589.

TELEVISIE

Voor ik doodga

25 sept. - Ned. 1
Portret van vier mensen die de dood in de ogen hebben gekeken en hoe die confrontatie hun leven heeft veranderd.
IKON - 23.10 uur

Sinti, Roma & Gadje

2 en 9 okt - Ned.1
Tweedelige documentaire over de bewogen geschiedenis van de zigeuners in Nederland.
IKON - 23.10 uur

Ik neem gewoon mijn speelgoed mee

16 okt. - Ned. 1
Portret van Remy (4), een druk en driftig jongetje, dat van het ene huis naar het andere zwerft. Op zoek naar een geschikte woonplek.
Human - 23.10 uur

Marokkaanse maagd

23 okt. - Ned. 1
'Dagboek van een Marokkaanse maagd' gaat over een jonge Marokkaanse vrouw die vlak voordat ze wordt uitgehuwelijkt alle taboes doorbreekt.
Human - 23.10 uur

Tegen mijn wil

30 okt. - Ned.1
Voor drie Pakistaanse vrouwen die hun man verlieten dreigt eerwraak. Nadat de 28-jarige Kubra wordt vermoord, gaat regisseur Ayfer Ergön op zoek naar de dader.
Human - 23.10 uur

FILM

Godin uit Libanon

De Libanese zangeres Fairuz is een grootheid in de Arabische wereld. Sommige mensen zien haar zelfs als een godin. 'Fairuz werd de lucht die ik inademde', zegt een vrouw in de documentaire 'Fairuz - We hielden zoveel van elkaar.' Regisseur Jack Janssen portretteert in deze film verschillende mensen uit Beiroet, een stad getekend door de oorlog, die troost vinden in de gevoelige muziek van Fairuz. De documentaire geeft een goede inzicht in de Arabische wereld en in het heden en verleden van Libanon. Hoe verschillend de geportretteerden ook zijn in hun afkomst en geloof, ze blijken een overeenkomst te hebben: een enorme passie voor de muziek van de inmiddels 67-jarige Fairuz. Op de grens van Oost- en West-Beiroet vertelt een man over zijn tijd bij het Front voor de bevrijding van Palestina. De oorlog brak uit toen hij twaalf jaar oud was. 'De oorlog maakte een einde aan mijn jeugd. Wapens waren mijn speelgoed.' Hij luisterde naar Fairuz tij-

Een Libanees in zijn cd-winkel. Op de toonbank foto's van Fairuz.

dens de gevechtspauzes en ook tijdens de gevechten zelf. Hij beseft dat de tekst en muziek van de zangeres ook zijn tegenstanders moet hebben aangesproken. 'Waarschijnlijk luisterden de christenen tegelijkertijd ook naar haar muziek.'

Een Libanese christen vertelt over zijn gevangenschap in Syrië. Toen hij na 1600 dagen isoleer cel in een 'gewone' cel terecht kwam met andere Libanezen, vroeg hij niet als eerste om koffie of eieren die de mannen daar hadden. Zijn eerste wens: 'Mag ik Fairuz horen?'

Josephine Krikke

'Fairuz - We hielden zoveel van mekaar' draait vanaf 11 september in twaalf bioscopen. Info: www.docuzone.nl

Win een cd of een filmkaartje

Distributeur Docuzone stelt tien cd's met muziek van Fairuz beschikbaar en vijf paar filmkaartjes voor een Docuzone-film naar keuze. Wat moet u doen? Stuur een originele ansichtkaart naar de Humanist, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam, onder vermelding van 'Fairuz'. Vermeld duidelijk uw naam en adres en wat uw keuze is: een cd of twee filmkaartjes. Na de loting krijgen de winnaars bericht. Inzenden kan tot 30 september.

In 1920 verloor de Pools-Joodse arts, pedagoog en weeshuisvader Janusz Korczak (1878/79-1942) zijn moeder. In de periode van neerslachtigheid die daarop volgde, adresseerde hij in totaal achttien gebeden aan God. De gebeden, eigenlijk meer gesprekken met God, zijn voor een deel afkomstig van uiteenlopende personages, zoals van een moeder, een klein kind, een lichtzinnige vrouw en een geleerde. Ook wordt er gebeden vanuit gemoedsgesteldheden, zoals vanuit gevoelens van droefheid, onmacht en vreugde. Korczaks gesprekken met God zijn openhartig en direct, geschreven in onopgesmukte woorden. Ze lijken eenvoudig, maar herbergen een dieptedimensie die zonder de poëzie van het hart onherkenbaar blijft.

Korczaks poreuze geloofsbark werd tot aan zijn dood in alle windrichtingen voortgedreven zonder ooit ergens voor anker te gaan. Innerlijk was hij overtuigd van de werkelijkheid van God, daarom geloofde hij, doch gevonden heeft hij Hem nooit, en daarom twijfelde hij. In de uitvoerige epiloog van René Görtzen wordt hij dan ook gepresenteerd als een dakloos gelovige.

Janusz Korczak
Onder vier ogen
met God

Gebeden van hen die niet bidden
ISBN 90 6665 395 7

112 pagina's
€ 13,50

De vele gezichten
van huiselijk geweld

Aard omvang en achtergronden
B.M.W.A. Beke & M. Bottenberg
ISBN 90 6665 540 2
€ 11,50

Geweld op straat staat voor velen gelijk aan zinloos geweld; iedereen kan zomaar slachtoffer worden. Inmiddels is duidelijk dat huiselijk geweld met veel meer recht aanspraak kan maken op het predikaat 'zinloos geweld'. Balthazar Beke en Marieke Bottenberg deden op verzoek van de gemeente Rotterdam onderzoek naar de aard, omvang en achtergronden van huiselijk geweld.

Een op de vijf aangiften van geweld valt onder de noemer 'huiselijk geweld'. Op jaarbasis wordt een regio als Rotterdam-Rijnmond geconfronteerd met circa vierduizend geweldsincidenten in de huiselijke sfeer. Dat is slechts het topje van de ijsberg. Uit landelijk onderzoek blijkt dat slechts zes procent van de slachtoffers aangifte durft te doen.

Een van de belangrijkste bevindingen is dat huiselijk geweld zich afspeelt volgens drie karakteristieke geweldsscenario's. Deze worden bepaald aan de hand van het profiel van de dader en het slachtoffer, de aanleiding en het exacte verloop van het geweldsincident en de kenmerkende geweldspatronen. De scenario's worden met concrete voorbeelden geïl-

lustreerd.

Het eerste scenario is extreem huiselijk geweld. Er is sprake van excessief, aanhoudend en onvoorspelbaar geweld. Een aanleiding ontbreekt. Plegers zijn meestal 'goede bekenden' van de politie, onder hen vinden we ook vaak daders van geweld op straat.

Het tweede scenario is cyclisch huiselijk geweld. Geweldsexplosies worden afgewisseld met periodes van 'het weer goed maken'. Vaak is er sprake van (obsessieve) jaloezie. Als de dader al een strafblad heeft, dan betreft het meestal lichtere misdrijven.

Het derde scenario is plotseling huiselijk geweld. Hier zien we een korte, hevige geweldsexplosie die ontstaat door een combinatie van spanningen en gevoelens van machteloosheid en frustratie. Deze daders hebben zelden een strafblad.

Deze scenario's én de verbanden die er bleken te zijn met geweld op straat leiden tot een andere aanpak van huiselijk geweld. Deze wordt uitvoerig beschreven. Voor politie, OM, reclassering, hulpverlening en gemeenten in het land biedt dit boek hiermee concrete aanknopingspunten in de strijd tegen huiselijk geweld.